

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

МІЙ РІДНИЙ КРАЙ, МОЯ ЗЕМЛЯ!
(до 200-річчя Тараса Григоровича Шевченка)

Методичні матеріали за результатами Інтернет-конференції

Черкаси

Черкаси

2014

ББК 74.58

М 54

Рекомендовано до друку Вченою радою ЧОПОПП.
Протокол № 2 від 28 травня 2014 року

Автори - укладачі:

Степанова Н.М., методист лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат філософських наук;

Кудін В.С., завідувач лабораторії виховної роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Бугайчук Н.М., методист лабораторії виховної роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

Рецензенти:

Ніколаєску І.О., доцент кафедри освітнього менеджменту і педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат педагогічних наук;

Лемешева Н.А., методист лабораторії виховної роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

Мій рідний край, моя земля! (до 200-річчя Тараса Григоровича Шевченка): методичні матеріали за результатами Інтернет-конференції / Наталія Бугайчук, Валентина Кудін, Наталія Степанова. – Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. – 142 с.

М54 У збірнику вміщено методичні матеріали за результатами проведення Інтернет-конференції для педагогічних працівників, приуроченої до 200 річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка.

Методичні нароби стануть корисними керівникам навчальних закладів, заступникам із навчально-виховної та методичної роботи, класним керівникам, учителям-предметникам, усім, хто зацікавлений у вивченні творчої спадщини Генія українського народу, Великого Кобзаря.

©ЧОПОПП, 2014.

ЗМІСТ

Вступ	6
Бабак В.А. Використання творів Шевченка на уроках в загальноосвітньому навчальному закладі.....	8
Бардадим О.М. Пісня в житті Т.Г.Шевченка.....	9
Бойко Н.І. Шляхами рідного краю	13
Бондаренко І.С. Досвід упровадження творчої спадщини Тараса Шевченка в позаурочній діяльності.....	17
Вдовченко Т.В., Кельм С.В. Образ Тараса Григоровича Шевченка в декоративно-ужитковому мистецтві.....	20
Голуб Н.А. Сила Тарасового слова на уроці математики.....	26
Дацюк Н.М. Екскурсії Шевченківськими місцями формують громадянина України.....	30
Деркач Л.М. Міський квест «Тарасові шляхи» як інноваційна форма вивчення творчої спадщини великого кобзаря.....	35
Дєєва Ю.Г. Співоча душа кобзаря.....	37
Забожко І.М. Роль поезії Т.Г.Шевченка у творчості українських композиторів.....	40
Ївженко Т.О. Духовна спадщина Кобзаря на уроках у загальноосвітньому навчальному закладі.....	44
Кононенко С.І. Використання творів Тараса Шевченка на уроках у загальноосвітньому навчальному закладі.....	49
В.С.Кудін, О. І. Месевря, С.І.Січкач, Н.В.Бугайчук Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття.....	52
Луценко Т.Г. Т. Г. Шевченко і Вільшана.....	59
Майборода О.Л. Використання творів Тараса Шевченка на уроках у загальноосвітньому навчальному закладі.....	63
Маринкевич М.Г. Виховання громадянина-патріота на прикладі життя і творчості Т.Г.Шевченка.....	67
Міненко Л.П. Національна ідентичність та своєрідність Т.Г.Шевченка, як художника в світовій культурі.....	71
Норенко О.М. Шевченкові березини	75
Пензай С.М. Виховна сила творів Шевченка у формуванні національно свідомих поколінь української молоді.....	77

Пидорич Т.С., Полевик Ю.М. Виховання національної свідомості, патріотизму, духовного забезпечення особистості у творах Т. Г. Шевченка.....	81
Понежа С.В. Здобутки Т. Шевченка маляра і гравера.....	84
Регент В.В. Творча спадщина Кобзаря як засіб формування особистості.....	87
Різник Л.Л. "Тарасова світлиця" – центр національно-патріотичного виховання.....	92
Романенко О.А. Шевченко – художник.....	96
Скрипник Г.Л. Досвід упровадження творчої спадщини Тараса Шевченка у позаурочній діяльності.....	99
Сокирко О.І. Досвід упровадження творчої спадщини Т.Г.Шевченка у позаурочній діяльності.....	104
Стасюк О.В. Використання творів Т. Г. Шевченка на уроках географії.....	109
Стельмашенко О.В. Науково-дослідна та дослідно-експериментальна робота з проблеми використання творчої спадщини Тараса Шевченка в освітній діяльності “Відкриваємо нові грані Шевченкознавства”.....	112
Хміль К.І. Використання творів Тараса Шевченка на уроках географії в загальноосвітньому навчальному закладі. Географія в житті і творчості Т.Г. Шевченка...	116
Чмига Т.І. Ми - нащадки твої, Тарасе.....	121
Шабаліна Л.В. Реалізація принципів виховання в позаурочній роботі.....	125
Шаповал О.О. Досвід упровадження творчої спадщини Т.Шевченка у позаурочній діяльності.....	128
Швець В.В. Філософсько-психологічний аспект впливу генія Т.Г.Шевченка на соціально-культурну спадщину українського народу.....	130
Шкунда Т.А. Досвід упровадження творчої спадщини Тараса Шевченка у позаурочній діяльності.....	133
Щербина М.М. 150-річний ювілей Т.Г. Шевченка у спогадах очевидців.....	137
Яричевська В.В. Використання творів Тараса Шевченка на уроках географії.....	141

ВСТУП

Не кожна земля може народити Генія... А Черкащина у цьому сенсі – земля родюча, благословенна, свята. Вона дала світові не одного Велетня духу, ким ми, нащадки козацької слави, українського слова і пісні, можемо пишатися. Проте, безсумнівно, першим у цьому переліку є ім'я Тараса Григоровича Шевченка, Кобзаря, Генія українського народу.

Немає у світі українця, який би не знав про Кобзаря. Як на рідній поетові Черкащині, так і ген-ген далеко за її кордонами живе слава про відомого поета, художника, гравера, непохитного бунтаря-революціонера Тараса Шевченка. Дуже влучно про нього сказав Великий Каменярь, Іван Якович Франко: «Він був сином мужика, і став володарем в царстві духа. Він був кріпаком, і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком, і вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним вченим... Доля переслідувала його в житті, скільки лиш могла, та вона не зуміла перетворити золота його душі у ржу, ані його любові до людей в ненависть і погорду... Найкращий і найцінніший скарб дала йому доля лише по смерті – невмирущу славу і всерозквітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець все наново збуджуватимуть його твори».

У чому ж сила слова Кобзаря? Припустимо у його щирості. Адже вся його творчість пронизана глибокою вірою у краще життя, майбутнє без фальші. Т.Г. Шевченко до кінця свого життя вірив у силу визвольної боротьби всіх народів, особливо українського, був переконаний у тому, що визволені зможуть плідно працювати, розвиватися і примножувати національне багатство. Він мріяв, що звільнене суспільство подолає безкультур'я, невігластво і злидні, про що пристрасно писав:

*Оживуть степи, озера, і не верстовії,
А вольнії, широкії
Скрізь шляхи святії простеляться, і не найдуть
Шляхів тих владики,
А раби тими шляхами без твалту і крику
Позіходяться докупі, раді та веселі.
І пустиню опанують веселії села.*

Тараса Шевченка називають філософом-мислителем і це не дивно. Цей феномен полягає у тому, що Кобзар, переповнений любові до рідного народу, своєї землі, розумів тяжке життя, але все рівно пророкував краще майбутнє. Його життєвий шлях був трагічний і важкий, як в самої України – поет не мав ні своєї хати, ні землі; із сорока семи років свого життя двадцять чотири був у кріпацтві, десять – у солдатчині та на засланні, а всі інші – під наглядом жандармів і поліції, так як і рідна Україна була залежною, розкиданою по багатьох державах, несuverенною. Проте, любити свій народ для Шевченка означало: нести світло правди так, щоб пробудити приспаний невільництвом дух, відчуття людської гідності, свободи, запалити енергією творення кращої долі.

Кобзареві твори спонукають навіть сьогодні задуматися: як подолати кривду, як здобути повагу, виплекати любов до рідної культури і мови. Здобувши широку славу, ставши поетом світового значення, він живе серед нас, бо слова його пророчі

*... і на оновленій землі
Врага не буде супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі.*

У 2014 році виповнюється 200 років з дня народження Т.Г.Шевченка. До пам'ятної дати і педагоги Черкащини, землі рідної і святої поетові, провели Інтернет-конференцію, де обмінялися методичними наробками, матеріалами про творчу спадщину Кобзаря і її великий потенціал у навчально-виховному процесі сучасної української освіти. Ми віримо, що наша справа стане корисною для колег, а слово поетове молитвою за краще майбутнє українського народу.

Н.М. Степанова,
методист Черкаського ОШОПП,
кандидат філософських наук;

В. А. Бабак,
учитель української мови та літератури
Малобурімської загальноосвітньої школи
I-III ступенів Чорнобаївської районної ради

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ШЕВЧЕНКА НА УРОКАХ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У поданій статті розповідається про використання творів Тарас Шевченка на уроках гуманітарно – естетичного циклу. Це українська мова та література, музика, історія. Тут також важливості проведення інтегрованих уроків при вивченні творчої спадщини Кобзаря.

*Феномен Шевченка відбиває нашу
національну природу, наше
світосприйняття, наше минуле і нашу
надію на майбутнє. Він символізує душу
українського народу, втілює його гідність,
дух і пам'ять...*

Є. Сверстюк

Тихо над Україною пролітав Ангел... Він був зодягнений у білі чисті шати. Ангел летів у високості, тому його лик не можна було розгледіти із землі. Здавалося: то просто птах небесної краси... Та, ні! То – Ангел! Летів він до древнього і вічного юного міста Канева. Чому? До Тарасової гори, до генія нашого народу. А може, то був не Ангел, а вічна душа Тарасова, що протягом двох століть оберігає нашу Україну від потрясінь. Недарма ж він знайшов свій вічний спочинок на канівських кручах.

Та душа Тараса літає нашим краєм, достукується до наших душ отим болючим питанням: «Хто ми? Чиї діти? Яких батьків». А нинішнього ювілейного року наші душі звернені до пророка і Кобзаря – Тараса Шевченка, якого черкаський науковець Василь Пахаренко назвав «незбагненим апостолом» [2, с.7]. Так саме апостол нації зміг примусити нас подивитись на себе як європейців.

Кобзарева дума вічно жива, бо його твори звучать серед народу. Особливо значення вивченню спадщини Тараса Шевченка приділяє школа.

Так як мені дано Богом бути філологом, то і в моїй душі живе слово Кобзаря, до якого з раннього дитинства мене прилучила бабуся – проста сільська жінка, яка знала майже всі поезії затертого «Кобзаря», який стояв поруч із іконами. Кожного вечора в нас звучало поетове слово. Просто така атмосфера стала сприятливою для розуміння його поезій, пізніше, коли я стала студенткою, а потім – вчителем української мови та літератури...

Шевченка ніколи не сприймали як визнаного класика, що відійшов у минуле. В ньому завжди бачили сучасника, однодумця, людину, варту наслідування. Власне звідси слід говорити про виховне значення спадщини Тараса Шевченка.

Далі ми будемо говорити про виховний вплив творчої спадщини Шевченка при української літератури. Я впевнена, що кожен словесник, вивчаючи творчість Шевченка з дітьми прагне донести їм розуміння, що це талановита людина, яка народжується хіба що раз на століття, щоб потім стати світочем нашим. Доречно дітям, починаючи з п'ятого класу, дати оцінку творчості Шевченка Франком у його «Посвяті». Згадаймо її: «Він був сином мужика і став володарем в царстві Духа. Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури... Доля переслідувала його в житті, скільки лиш могла, та вона не зуміла перетворити золота його душі у ржу... Найкращий і найцінніший скарб доля дала

йому лише по смерті – невмирущу славу і все розквітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець все наново збуджуватимуть його твори» [6, 211].

Вона має стати епіграфом до вивчення творчості Тараса Григоровича, яка починається п'ятого класу і продовжується протягом всього навчання у школі.

На уроках літератури у 5-6 класах ми знайомимося із дитячими роками поета. Власне, тоді діти відчувають себе його ровесниками. Вчителі можуть дітям запропонувати написання творів, які модні зараз в мережі Інтернет, фанфіків «Ми з Тарасом пасемо вівці», «Моя подорож з Тарасом до залізних стовпів» «Я з Тарасом у бур'янах». Кожна дитина відчуває себе причетним до долі малого Тарасика, а відповідно у неї розвивається креативне мислення, виховується почуття національної гордості за велику людину України. Важливо, що у п'ятому класі за новою програмою з літератури, спочатку вивчають твір Степана Васильченка «В бур'янах», де детально і художньо описується дитинство поета. Потім вивчаються твори Шевченка «За сонцем хмаронька пливе» і «Садок вишневий коло хати». Вони виховують в учнів почуття замилювання рідною природою, а також допомагають усвідомити оптимістичний, життєствердний погляд на світ:

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть... [7, 121].

Вивчаючи творчість Шевченка у 6 класі, ми розповідаємо дітям, як він страждав від розлуки з Україною, бо жив у Санкт-Петербурзі. Цікаво, що при вивченні твору «Іван Підкова» діти переносяться в часи козацтва, де цінувалися героїзм і мужність – ознаки лицарських чеснот. Вчитель підводить дітей до осмислення духовного зв'язку з історичним минулим рідного народу.

Курс літератури у 7 класі поглиблює нам відомості про дитинство, юність і молодість поета. Так поезія «Мені тринадцятий минало» допомагає усвідомити мотив всеперемагаючого життєлюбства і доброти, любові. Діти розуміють, що здатність мріяти – невід'ємна риса характеру будь-якої людини:

Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє ... лани... гаї... сади [7, 211].

При вивченні поезії «Як умру, то поховайте...» діти відчувають, що батьківщина важлива для кожного з нас. Крім того семикласники розуміють, що цей твір – роздуми про власну долю і долю України, яка становить частину історії, скороминучість і плинність життя, заповіт нащадкам. Сьогодні цей твір став народним гімном нації, бо він єднає минуле і теперішнє, і майбутнє:

І мене в сім'ї великій
Сім'ї вольній, новій,
Незабудьте пом'янути
Незлим тихим словом [7, 194].

Крім того слід відмітити, що можна проводити уроки позакласного читання для учнів середніх класів за книгою «Тарасові шляхи» Оксани Іваненко, яка написана захоплююче. Діти охоче читають розділи про дитинство поета. Такі уроки мають ще й краєзнавчий характер, бо там описана Черкащина – наша земля, яку майбутній Кобзар «сходив малими босими ногами» [4, 208]. Ми на таких уроках виховуємо любов до рідного краю і возвеличуємо просту людину в особі нашого пророка.

Так, у першому розділі «Сирота в свитині» письменниця оповідає головним чином про гірке дитинство Тараса, пробудження у нього національного почуття, потягу до знань і малярства.

У другому розділі «Художник» (1830-1840) простежується формування професійної й моральної особистості Шевченка. У центр уваги ставляться такі важливі факти, як перебування Тараса у Вільно в маляра Яна Рустема, праця у петербурзького цехового майстра Ширяєва, викуп із кріпацтва, навчання в Академії мистецтв і видання «Кобзаря».

Одночасно відбувається входження Шевченка у духовний світ таких діячів культури і літератури. Ці два розділи дають дітям багато цікавих фактів про життя Тараса Шевченка. Звичайно, як доповненням до уроків позакласного читання будуть і поезії поета про дитячі та юнацькі роки.

У 8-9 класах завершується вивчення життєвого і творчого шляху Кобзаря. Тут детально вивчаються поеми «Гайдамаки», «Сон», «Кавказ» та інші твори. Звичайно, що старшокласники визначають проблеми цих творів і співвідносять із сьогоденням, бо не дарма Михайлина Коцюбинська писала, що «кожне покоління вносить у сприймання поета суттєві зміни, наближає до себе ті якості поета, які видаються йому найціннішими, які допомагають йому утвердити нові художні ідеї» [1, 4].

Твори Шевченка варто використовувати і на уроках української мови. Це будуть не тільки поетичні чи прозові твори, а й листи Кобзаря. Це звичайно, дидактичні матеріали, які дібрані з творів поета. Їх можна використовувати, зокрема, при вивченні тем «Складне речення», «Однорідні члени речення», «Речення. Види речень за метою висловлювання». Форми роботи використання цитат з творів – це диктанти різного типу, коментоване письмо.

Шевченко – дуже своєрідний тип людини – митця. Своєрідність ця зумовлена передусім широтою доступної йому мистецької стихії: поезія, малярство, музика. Саме ці види мистецтва можна поєднувати на уроках. Звичайно, це будуть інтегровані уроки.

Так, наприклад, можна брати історію і українську літературу й проводити інтегровані уроки про Богдана Хмельницького, використавши історичні факти, а також поезії Тараса Шевченка «Стоїть церква у Суботові», «За що ми любимо Богдана», «Розрита могила».

Близько до літератури стоїть музика. Варто інтегрувати уроки на яких вивчатимемо твори Шевченка, які покладено на музику. У 8 класі можна провести інтегрований урок музики та української літератури на тему: «Наш Кобзар і музика». На такому уроці варто наголосити, що безсмертні образи великого Кобзаря завжди були невичерпним джерелом натхнення для українських композиторів. В їхніх піснях, романсах, хорових мініатюрах, розгорнутих хорах, монументальних кантатах, інструментальних п'єсах, симфонічних операх і багатьох інших за жанрами та формами творах втілені хвилюючі теми Шевченкової поезії. Яскраві, високохудожні образи, створені поетом, закладали віру в невичерпні сили народу та його щасливе майбутнє.

Увагу композиторів привертала виняткова музичність віршів Шевченка, їх ідейна глибина і народність.

Найвідомішим інтерпретатором творів Тараса Шевченка у світовій музичній творчості є Микола Віталійович Лисенко – блискучий піаніст і талановитий хоровий диригент, основоположник і корифей української класичної музики. Він створив цикл «Музика до Кобзаря».

До творів Тараса Шевченка зверталосся понад сорок композиторів, серед яких – Г.Гладкий, М.Лисенко, М.Вербицький, К.Стеценко, Л.Ревуцький, Б.Лятошинський, С.Людкевич, Р.Глієр, С.Прокоф'єв та інші. Більшість із них втілювали в музиці переважно ліричні поезії. Своєрідністю відзначаються і твори, написані за текстами «Кобзаря», відомими українськими композиторами XIX століття С.Воробкевичем, Г.Топольницьким, Д.Січинським та М.Аркасом. Слід зазначити, що до текстів «Кобзаря» зверталися й російські композитори, зокрема М.Мусоргський, П.Чайковський, С.Рахманінов.

Створення музики на поезію Кобзаря триває і до сьогодні. Шевченкове слово надихає композиторів чи не всіх країн. Результатом їхньої творчості є більше двох тисяч музичних творів найрізноманітніших жанрів і форм. Сила Шевченкової поезії не лише в глибокому патріотизмі, а й в її дивовижній музичності та співучості. Невипадково М.Лисенко з неї почав і завершив своє творче життя; невідповідно С.Людкевич неодноразово

зазначав, що саме завдяки Шевченку він став композитором; не випадковим є і весь неосяжний вплив «Кобзаря» на розвиток музичної культури в цілому.

Коли слухаєш музику на слова Шевченка, то здається, що його душа літає над Україною. Вона, наче Ангел літає у високості. Підійми вгору голову, можливо, і ти побачиш білого птаха, який летить над нами, який нас оберігає від нещастя.

Поетова душа вічна, як вічне його слово, бо саме про це писала Михайлина Коцюбинська: «Шевченко – не лише пам'ятник, відлитий з бронзи. Не весільний батько нашої поезії... Не лише священна книга, до якої звертаються в часи молитви. Не зразок для наслідування – таке наслідування давно вже стало позавчорашнім днем. Для нас він старший сучасник, майстер національної поезії, який крізь століття ділиться, з гідними його імені учнями радощами живого слова» [1, с.5]

Хай вічно живе слово Кобзаря!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коцюбинська М. Етюди про поетику Шевченка. Літературно-критичний нарис. – К.: Рад. письм., 1990. – 370с.
2. Пахаренко В. Незбагнений апостол. Світобачення Шевченка. - Вид. 2-е., доп. – Черкаси: Брама – ІСУЕП, 1999. – 294с.
3. Пономаренко М. Педагогічна і творча діяльність українських композиторів у музично-педагогічному вихованні школярів / М. Пономаренко. – Рівне : РДГУ, 2003. – 298 с.
4. Рильський М. Твори. – К.: Дніпро, 1986. – 321с.
5. Сверстюк Євген Шевченко і час. – К.: Кліо, 1996. – 209с.
6. Франко І. Вибрані твори. – К.: Шкільна бібліотека, 2001. – 311с.
7. Шевченко Т. Заповіт Кобзаря. Вірші та поеми. - К.: Веселка, 2009. – 350с.

О. М. Бардадим,

учитель бандури Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради

ПІСНЯ В ЖИТТІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА

Стаття присвячена дослідженню питання про роль української пісні в житті Т.Г.Шевченка. В ній розкрито коло музично-фольклорних інтересів Шевченка, зокрема його зв'язки з народною піснею та музичний побут того часу, який яскраво демонструє духовні інтереси народу. Матеріали мають пізнавально-виховне значення, в них відбито історію, світогляд, мудрий досвід, морально-етичні погляди та поетичну душу українського народу, можуть бути використані учителями та учнями як для вивчення та використання як інформаційного джерела, так і для позакласної роботи.

На сучасному етапі розвитку нашої країни через брак достатніх матеріальних та духовних передумов для справді гармонійного формування особистості єдиним позитивним виходом залишається звернення до так званих вічних моральних та етичних цінностей, що збереглися у глибинній психології та історії нашого народу. А одним з небагатьох шляхів до них є мистецтво. Сучасна психолого-педагогічна наука визнає, що виховання значною мірою ґрунтується на почуттях і емоціях, а також на знаннях і вміннях.

Могутня виховна сила мистецтва була відома завжди й тому використовувалась на всіх етапах розвитку людства. Прогресивні діячі освіти вбачали в мистецтві засіб облагодішення особистості, утвердження в ній кращих духовних засад. Видатний педагог

В. О. Сухомлинський писав: «Мистецтво - це час і простір, в якому живе краса людського духу. Як гімнастика виправляє тіло, так мистецтво виправляє душу. »

Ми, вчителі бандури, навчаючи дітей грі на дивовижному, ні з чим не зрівняному українському інструменті, привертаємо їх увагу до народної творчості, намагаємося залучати молоде покоління до творчої участі у рідній культурі, а через неї також до культури загальнолюдської, адже національне виховання — це виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатотисячолітній виховній мудрості, духовності.

Українська пісня та українська бандура – це два невід’ємні скарби нашого народу, які неможливо відібрати, знищити, продати, які завжди будуть дивувати і зачаровувати світ. Сучасна бандура – це вже далеко не той інструмент, який асоціюється лише з архаїчною минушиною та стражданнями народу. Це скринька, в якій сховані фантастичні темброві барви, це цілий світ образів та емоцій. Бандура і справді фантастичний інструмент, який може співати не лише про глибоко національне, а й про загальнолюдське. Тож, часте звертання до української пісні, українських мелодій, Шевченкового слова, навело на думку зайнятися дослідницькою роботою, зібрати матеріали для написання роботи на тему: «Пісня в житті Т.Г.Шевченка».

Відкрити двері в творчу лабораторію Шевченка — це великою мірою показати його зв'язки з народною музою. Проникнення в коло фольклорних інтересів поета дає змогу встановити, які мотиви, образи, теми, сюжети живили його творчу фантазію. Та не менш важливим є й питання, чим сам Шевченко збагатив фольклор. Розкриття обох цих граней проблеми «Шевченко і пісня» немислиме без прилучення музичного аспекту [1. с.4]

Народнопісенні образи, теми, сюжети, інтонації бачимо майже в кожному творі великого Кобзаря. Це робить тему «Шевченко і фольклор» цікавою для дослідження та вивчення.

Взявши об'єктом дослідження народні пісні у творчості Шевченка, поставили перед собою мету:

- з'ясувати коло музично-фольклорних інтересів Шевченка, зокрема його зв'язків з народною піснею;
- розкрити музичний побут того часу, показати духовні інтереси народу.

Наукова новизна і практична значущість: дослідження Шевченкових записів народної творчості, постановка питання про їх місце в музичному фольклорі має особливе значення, тому що таке питання ставиться на стикові двох галузей: літературознавства і музичної фольклористики і, отже, повинно дати плідні результати.

Робота має такі розділи:

1. Народна пісня в житті малого Тараса.
2. Улюблені пісні Т.Г.Шевченка.
3. Спогади сучасників про спів Шевченка.
4. Улюблені жанри української народної творчості Т.Шевченка.

Зібрані нами матеріали про роль пісні в житті Т.Г.Шевченка мають пізнавально-виховне значення, в них відбито історію, світогляд, мудрий досвід, морально-етичні погляди та поетичну душу українського народу.

При написанні роботи ми звертались до великої кількості різноманітних джерел. Серед них: документи, фотоматеріали, наукові історичні праці та статті, матеріали Інтернет сайтів і фольклор. Ці відомості допомогли визначити і зрозуміти роль української народної пісні у житті Т.Г.Шевченка. Яскраві, цікаві додатки збагатили роботу цінним матеріалом, роботи учнів відділу образотворчого мистецтва Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернат на твори Т.Г.Шевченка показали їх розуміння творчості поета. А записи пісень на Батьківщині великого творця можуть стати у нагоді вчителю музичного мистецтва загальноосвітньої школи при вивченні місцевого фольклору.

Перечитуючи літературу по даній темі, ми з'ясували, що музикальність віршів поета прислужилась до того, що вони стали органічною частиною народнопісенної творчості, і саме через форми музичного відтворення Шевченкових образів усвідомлюється не тільки те місце, яке зайняла Шевченкова муза серед жанрів фольклору, але й якоюсь мірою принципи поетичного мислення поета. «Тільки той добере ключ до таємниць Шевченкового віршування,— пише М. Т. Рильський — хто глибоко зрозуміє і відчує його зв'язок з народною мелодією». [2. с.14]

Багатогранна обдарованість Шевченка з такою ж силою і неповторністю, як в поезії, прозі і образотворчому мистецтві, проявилась і в музиці. Пісні, співані Кобзарем, пісні, які він використав у власній творчості, пісні, які записав під час подорожей по Україні, цінні для нас не тільки самі по собі, як кращі зразки української народнопісенної творчості, а й тому, що вони наснажували творчий дух поета.

У розділі «Улюблені пісні Т.Г.Шевченка» доведено, що творчість Шевченка своїм корінням сягає фольклорної стихії. Саме народна пісня була матір'ю Шевченкової поезії. За багато років своєї історії український народ створив неперевершену культурну традицію, скарби літописів, багатий фольклор з величним епосом козацьких дум, красою ліричних пісень, створив образну, співучу мову, наче призначену для поетів. Співучість і краса української народної пісні перелилися в чудові поезії Шевченка.

Велику незгасиму любов до народної пісні Шевченко проніс через усе своє життя. Вона з дитинства живила його мрії, звучала голосами кирилівських співаків, сумними переборами кобзарів і лірників. Музика надихала поета і пронизувала його творчість. Прекрасними українськими піснями, які тонко й талановито впліталися Шевченком в тканину оригінальних поетичних текстів, вона проникала в саме серце його віршів, поем, повістей, а потім знову поверталася в народ, продовжуючи жити в Шевченкових поезіях. Музика, особливо народна пісня, якою бриніло повітря його дитинства, завжди була Кобзареві порадою і розвагою, підтримувала його в тяжкі роки заслання.

Цікавим в роботі є розділ: «Улюблені жанри української народної творчості Т.Г.Шевченка». Шевченко був чудовим знавцем української народної пісні і постійно дбав про її збереження. Він не тільки любив співати народні пісні, а й часто записував їх у свої етнографічні альбоми. Багато пісень записав поет під час роботи у комісії по упорядкуванню давніх актів на Правобережній Україні у 1846р. Подорожуючи по містах, він робив ескізи національного одягу, малюнки старовинних пам'ятників архітектури, пейзажі, записував народні прислів'я, легенди, приказки. Історичні пісні, лірико-побутові, балади та думи зайняли значне місце в його творчості. Увага до фольклорного епосу як істинного витoku щодо пізнання історії свого народу спричинилася до вміщення ним у букварі поруч з офіційно дозволеними молитвами та біблійськими текстами народних прислів'їв та дум. Тобто Шевченко у своєму букварі дав можливість дітям проїнятися поезією свого історичного минулого. Виховне значення фольклору поет ставив надто високо.

Перефразовуючи відомий Шевченків вислів «История моей жизни составляет часть истории моей родины», можна сказати, що Шевченкові пісні — це частина поетичного і музичного генія великого українського народу.

Фольклористи-музиканти, що займались питанням «Шевченко і народна пісня», в своїх роботах обмежувались лише наведенням декількох музичних прикладів, не проникаючи в конкретне звучання великої кількості знаних Шевченком пісень. [4. с.32]

На жаль, від Шевченка ніхто не записував пісень спеціально, щоб показати сучасникам і нащадкам круг музично-фольклорних інтересів поета.

За життя Шевченка лише починались спроби записувати мелодії народних пісень, тому багато з того, що звучало в часи Шевченка, для нас безповоротно втрачено. Тож тепер, з'ясовуючи коло музичних інтересів поета, довелося вдатись до побічних факторів (вивчення творчої спадщини поета, окремих сторінок біографії, свідчень друзів і знайомих тощо).

У спогадах різних осіб про співання Шевченком пісень спостерігаємо одну характерну особливість: пісня врізалася в їх пам'ять якимсь одним куплетом або навіть рядком. І тим рядком часто називається пісня, яка починається зовсім іншими словами. До речі, цю особливість відтворення в пам'яті пісень спостерігаємо і в самого Шевченка. [5. с.34]

Також при написанні роботи ми помітили, що Шевченко багато використовував у своїй творчості загальновідомих пісень. Скажімо, пісні «Ой не ходи, Грицю», «Одна гора високая», «Од Києва до Лубен», «Ой ходила дівчина бережком» можна зустріти в будь-якому збірнику XIX і XX ст. Намагаючись повніше представити круг знаних Шевченком пісень, ми і їх не виключали з поля зору. Якщо ж зважити на те, скільки разів у своїх творах Шевченко згадує, наприклад «Гриця», то нема сумніву в тому, що це одна з найулюбленіших Тарасових пісень.

Підсумовуючи дослідницьку роботу, ми зробили висновки, що Тарас Шевченко — постать велетенська й унікальна. Інтерес до його музи не згасає. Кожне покоління митців знаходить в поезії Шевченка все нові риси біблійської мудрості, отримуючи імпульси для творчості. За всіх часів залишаються привабливими два основних вектори поезії Кобзаря — її загальнолюдське звучання і глибоке національне призначення. Він став для української нації могутнім виразником її духовності, її прагнень та ідеалів, віри у своє майбутнє.

Завдяки надзвичайній мелодичності та ритмічній віртуозності своїх поезій Шевченко здобув славу одного з наймузикальніших поетів світу. Народна пісня, любов до якої поет проніс крізь усе життя, стала матір'ю Шевченкової поезії. Вона виросла з фольклорної стихії, а потім продовжила побутування в усній народній співочій традиції: багато віршів Шевченка ще за його життя набули такої популярності, що вважаються народними піснями. Саме музикальність поезії Шевченка визначає критерії і вимоги щодо перекладу його поетичного слова на мову музики.

Прочитання поезії Шевченка у всій її складності і філософській глибині стало можливим, на жаль, лише у 20 столітті. Сьогодні митці зробили важливий крок до розуміння складного духовного світу Шевченка, і паростки їхньої творчості обов'язково зійдуть у художній свідомості нового покоління, до якого вічне слово великого сина українського народу донесе і чудова музика.

Мова творів Шевченка глибоко народна й багатогранна. У ній пристрасть, сила гніву поєднується з музичністю, пластичністю, дотепністю. Сила Шевченка в тому, що він, творчо використавши величезні багатства мови українського фольклору, вніс у численні мовні й поетичні форми новий зміст, зумовлений змінами в житті народу. Поет все своє життя був закоханий у красу української мови та пісні, її словесну розкіш, чудесну співучість і невичерпний гумор, породжені протягом віків. Зрісши на ґрунті народного слова, Шевченко відшліфував його, як алмаз. Адже віки мужності і звитяги, віки мук на невольничих торговицях і віки боротьби проти загарбницьких орд, віки журби в серці і нескореної думи на чолі, грозові ночі повстань і тужливі дні жіночого чекання та дівочої вірності — така наша народна пісня. Нажаль, процес відродження українських народних пісень сьогодні переживає значні труднощі, бо замість відновлення втрачених і забутих пісень почалося утворення чогось іншого, що позбавлене своєї природної сутності. [6. с.28]

Отже, у своїй роботі ми вивчили, дослідили кращі традиції культурно-музичного життя часів Т.Г.Шевченка, адже процес культури в сучасному світі неможливий без осмислення спадщини наших попередників. Геніальність Шевченка саме в тому, що він майстерно обробив народну мову і підніс її до рівня мови великої літератури.

Матеріали роботи можуть бути використані учителями та учнями як для вивчення та використання як інформаційного джерела, так і для позакласної роботи. Яскравим прикладом використання матеріалів дослідницької роботи в навчально-виховному процесі нашої школи став виховний захід для учнів середніх та старших класів «Улюблені пісні Т.Г.Шевченка». Учні-ведучі цікаво і доступно розповіли всім про роль української пісні в житті великого поета, дійство супроводжувалось показом фото та відео матеріалами.

Підсилили емоційне враження від заходу театралізовані моменти. Ось мати Шевченка, схилившись над немовлям, наспівує колискову, там дівчата співають про свою долю, а хлопці-козаки вихваляють свої походи. Але найцікавішими і найціннішими моментами заходу стали наживо виконані українські пісні вчителями, учнями та запрошеними гостями-співаками з сільського БК. Діти із захопленням слухали рідну пісню, вбираючи в себе народні мотиви, які ще довго наспівували один одному. Захід не лише розширив знання учнів про творчість великого земляка-поета, а й посилив національну гордість за те, що ми українці, що вміємо шанувати свій народ, свої традиції, свою мову і пісню солов'їну.

Науково-дослідна робота на тему: «Пісня в житті Т.Г.Шевченка» була представлена в 2011-2012 н.р. ученицею 10кл. Статечною Софією на першому етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту наукових робіт учнів-членів МАН (м.Звенигородка), де посіла I м.

Тож нехай завжди прилітають до нас леbedі материнства, несучи крізь відстані і роки незгасний світ колискових і вічних українських пісень, немеркнучі сторінки Шевченкових поезій!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Козицький П.О. Тарас Шевченко і музична культура. – К.: Радянська Україна, 1959.
2. Муляк Л. Паросток батьківського саду. Зацвіт Шевченкової долі. – Ч.: Брама-Україна, 2006.
3. Орел Л.Г. Записи пісень на батьківщині Т.Г.Шевченка //Народна творчість та етнографія. – 1989. –№3. – С.57-65.
4. Правдюк О. А. Пісні Великого Кобзаря. – К.: Народна думка, 1964.
5. Чуб Д. Живий Шевченко. – К.: Веселка, 1994.
6. Корольок Н. Кобзарєва пісня. -К.: Фонд мистецтв „Юні таланти ”, 1994.

Н. І. Бойко,

учитель української мови і літератури,
Шрамківської загальноосвітньої школи
I-III ступенів Драбівської районної ради

ШЛЯХАМИ РІДНОГО КРАЮ

Встановлено точні дати перебування Тараса Григоровича Шевченка у селі Мойсівці Драбівського району та шлях, кудю їхав він. З огляду наукових позицій з'ясовано представників-вільнодумців поета, їхній тісний зв'язок між собою. Розкрито художні роботи і літературну спадщину поета, художника 1843 року.

Драбівщина – мальовничий куточок Черкащини. Кожен, хто вперше побуває тут, не залишається байдужим до широкого рівнинного степу, який привільно розкинувся на десятки кілометрів. Історія Драбівщини в іменах її людей, в їх мріях і дійсності.

У травні 1843 року здійснилася давня мрія поета, художника Т.Г. Шевченка – він їде на Україну, де не був майже 14 років. Його скрізь радо вітали. Поводився поет природно, розмовляв тільки рідною мовою.

Про перебування Тараса Григоровича Шевченка у нашому Драбівському районі можна дізнатися з творів, листів сучасників та друзів поета. Відомо, що Великий Кобзар, титан думки і волі побував тричі в селі Мойсівці: 29-30 червня 1843 року, 12-14 січня 1844 року, 12-13 січня 1846 року. (Це доведено науково, на рівні академічних досліджень). Він приїжджав на бали до Тетяни Густавівни Волховської. Хто вона, ця жінка? Це поміщиця, вдова відставного генерала, за національністю – напівнімкеня, напівросіянка. Мала

розкішний дім, який стояв у великому парку. Він був збудований у химерному ажурному стилі й особливо чудово виглядав вечорами, коли весь світився вогнями. Парк прикрашали статуї, фонтани, альтанки. Скрізь росли квіти. Господиня їх обожнювала і з сентиментальною чутливістю любила зворушити гостя, несподівано посеред зими поставивши на його нічний столик букет пишних троянд. У старій Волховській не було ні дітей, ні прямих спадкоємців. Вона любила гучні розваги й гру в карти. Не цуралась і меценатства. У 1835 році Тетяна Густавівна подарувала Академії мистецтв двадцять шість картин маляра Ле Пренса, які зображали Росію вісімнадцятого століття. Щороку в Мойсівці 12 січня – на день своїх іменин і 29 червня у день іменин її покійного чоловіка влаштовувалися бали, на які з'їжджалось до двохсот гостей із близьких і далеких повітів Полтавської, Чернігівської, Київської та інших губерній. Саме 29 червня 1843 року Тарас Шевченко разом із Євгеном Гребінкою вперше прибули в село Мойсівку в маєток Т. Волховської. Власниці маєтку було на той час 82 роки. Порівняно з іншими вона була гуманною людиною, продовжувала жити розкішно, приймала численних гостей. До села Мойсівки поет приїхав із хутора Убіжища Полтавської області. Їхав пирятинським шляхом. У ті часи це був широкий битий шлях, який з'єднував повітовий центр з багатьма селами та найближчим містом на Дніпрі Переясловом. Сьогодні цієї дороги в межах нашого району немає. Після численних землевпорядкувань, удосконалень полів і сівозмін у межах сіл Мойсівки та Чумгак він зник. Поет перебував у маєтку Т. Волховської два дні, 29-30 червня. Потяг поета на такі бали був, звичайно, не лише для розваги, більше, мабуть, для зустрічі з людьми. Серед гостей Волховської Тетяни Густавівни були письменник Євген Гребінка, художник і письменник, а пізніше товариш Шевченка, якому було присвячено поему «Кавказ» Яків де Бальмен, поет і етнограф О.С.Афанасьєв-Чужбинський, письменниця Софія Закревська, син російського письменника, автора знаменитої комедії-сатири на царський двір «Ябеда», декабрист Олексій Васильович Капніст. Тут, у маєтку української поміщиці, поет знайомиться з Ганною Іванівною Закревською, дружиною українського поміщика, одного з власників села Березова Рудка, полковника у відставці Платона Олексійовича Закревського. Теплі й щирі спогади про Ганну поет проніс через усе своє життя. У 1843 році він намалював її портрет. На засланні у 1848 році присвятив Ганні вірш «Г.З.» (Немає гірше, як в неволі). Перед його духовним зором пройдуть «широкі села», дорогі серцю люди, котрі зустрічали поета, як брата. І серед них – та єдина, його доля, до якої він звернеться широко з душевними словами:

А ти, доле!
А ти, мій покою!
Моє свято чорнобриве,
І досі меж ними
Тихо, пишно похожаєш?
І тими очима,
Аж чорними-голубими,
І досі чаруєш
Людські душі? Чи ще й досі
Дивуються всує
На стан гнучий? Свято моє!
Єдине свято!
Як оступлять тебе, доле,
Діточки-дівчата
Й защебечуть по своєму
Доброму звичаю,
Може, мене й ненароком
Діточки згадають.
Може, яка і про мене
Скаже яке лихо.

Усміхнися, моє серце,
Тихесенько-тихо,
Щоб ніхто і не побачив...
Та й більше нічого.
А я, доленько, в неволі
Помолюся Богу. [3,с.376]

З ім'ям Ганни Закревської пов'язана також поезія «Якби зустрілися ми знову», її присвячено поему «Сліпий».

Найколюритнішою постаттю, з якою познайомився Т.Шевченко у Мойсівці, був Віктор Олексійович Закревський. Він уже встиг дослужитися до чину ротмістра й значився у відставці. У своїх спогадах Т.Г.Шевченко писав: «Це розумна й благородна людина була душею товариства, і всі, хто слухав його розповіді про пригоди мочеморд в обох півкулях, трималися за животи від сміху, і в ті хвилини від нього неможливо було відірватися. Із селянами він обходився надзвичайно лагідно...».

Після гостювання в маєтку Т.Волховської Т.Шевченко їде до м.Яготина, де мав домовленість на художні роботи. Поету потрібні були гроші. Тож дорога йшла через с.Шрамківку у с.Ковалівку. У маєтку О.В.Капніста Т.Шевченко пробув 1-2 доби. Один із авторитетних і сумлінних дослідників П.Жур пише: «Шевченко перебував у Ковалівці недовго. Це невеличке село біля річки Чумгак у тому ж Пирятиському повіті розкинулось за якихось двадцять п'ять верств на південний схід від Яготина». [2,с.89]

Багато губерній об'їздив Т.Шевченко: Чернігівщину, Полтавщину, Київщину... Де б поет не бував на Україні, спиняючись у поміщицьких маєтках, він раз у раз розмовляв з дворовими кріпаками, з селянами, знав їхні думки і прагнення. Головною метою його було: побачити, пізнати справжню Україну таку, якою вона стала, її народ, інтелігенцію, панство, владу, громадські настрої. Намагався відвідати видатні історичні місця: побував на дніпровському острові Хортиця, де колись вирувала Запорозька Січ, у Чигирині, столиці козацької держави Хмельницького, у Переяслові, Києві.

Під час восьмимісячного перебування на Україні поет головну увагу віддав образотворчому мистецтву. Подорожуючи по рідному краю, він постійно мав при собі альбом для ескізів і записів народних пісень. На підставі малюнків в альбомі були написані картини олією: «Селянська родина», «На пасіці», «Вдовина хата на Україні», «Дари в Чигирині»... Кожна деталь малюнку свідчила про жахливу бідність, про злидні, що панували в кріпацьких хатах. Плідні зміни відбуваються в портретному живописі художника. Малює багато портретів: Маєвської, Родіона Івановича Лукомського, М.Г.Репніна, Віктора Закревського.

Після деякої перерви Т.Шевченко знову повертається до поетичної творчості. У 1843 році була написана поема російською мовою, названа при друкуванні в журналі «Маяк» «Бесталанний», а в окремому виданні «Тризна» (1844р.). Поему присвячено Варварі Миколаївні Репніній. Цей твір є перехідним етапом від ранньої творчості до періоду повного розквіту й зрілості таланту поета. У ньому відбилися настрої широких народних мас. Палкі заклики до волі, гнівний протест проти рабства, тиранів, катів народу були розвитком революційних традицій декабристів наступним поколінням селянських революційних демократів, до яких належав і сам поет. Створений Т.Шевченком образ революціонера і патріота був кровно близький йому, в його уста він вкладав свої власні думки і почуття.

В семье убогой, неизвестной
Он выросал; и жизни труд,
Как сирота, он встретил рано;
Упреки злые встретил он
За хлеб насущный... [3,с.174]

Першим твором, написаним на Україні, є вірш «Розрита могила». Образ могили – це один з найпоширеніших у ранній творчості Т. Шевченка. Він зустрічається майже в кожному його творі, як правило, у функції символу слави предків:

Високі ті могили, -
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять;
Свідок слави, дідівщини
З вітром розмовляє. [3,с.53]

Вірш «Розрита могила» пройнятий ідеєю патріотизму, протесту проти національного й соціального гноблення українського народу російським царизмом. Побудований у формі звертання поета до матері України, її відповіді й авторського висновку. У вірші виявлені погляди поета на історичну долю його батьківщини.

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно,
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась,
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
«Молилася, турбувалась,
День і ніч не спала,
Малих діток доглядала,
Звичаю навчала... [3.с.544]

У відповіді України говориться про національне і соціальне поневолення народу. Винні в цьому, на її думку, поневолювачі – царські колонізатори; але поруч з ними, і, можливо, навіть більше, ніж вони, винні «перевертні», «недолюдки», власні пани – визискувачі, ті, що допомагають «з матері полатану сорочку знімати», допомагають «матір катувати». В авторському висновку поставлене питання про те, що заховано предками в могилах.

Начетверо розкопана,
Розрита могила.
Чого вони там шукали?
Що там схоронили
Старі батьки? [3,с.544]

Мова тут ішла звичайно не про «скарби», а про те, що могло дати народові визволення. Відповіді на поставлене питання у вірші «Розрита могила» ще немає, але вона дана в дальших творах поета. В обох розглянутих нами творах історичне минуле цікавить поета не саме по собі. Його турбує, мучить сучасне становище українського народу. Земля, степи належать не йому, діти поневіряються по далеких краях у наймах, трудящих без жалю визискують – знімають полатану сорочку, а Україна «заснула», її народ треба будити революційним словом.

Геній українського народу, великий поет, художник, революціонер-демократ буде вічно жити в серцях людей. У селах Драбівського району, а саме: у Мойсівці, Ковалівці, Шрамківці встановлені пам'ятники поету.

Поет живе! Ми слухаєм його:
Ми чуєм заповіт його священний -
Учіться, кохати край стражденний,
І не цуратись рідного, свого.
І всі ми, скільки є, в душі своїй
Клялись тих дум не зраджувати зроду,
І справді ми заповіт святий, -
Поет живе в серцях свого народу!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Щерба В.П. Над Чумгак-рікою; Драбівське ВПП, 1996 – с.33-36
2. Жур П.В.Труди і дні Кобзаря. – К.: Дніпро, 2003 – С.84-85, 89, 92
3. Шевченко Т.Г. Кобзар. – К.: Дніпро, 1975 – С.53,с.174, с.376,с.544
4. Кирилюк Є.П.Т.Г.Шевченко. – К.: Україна, 1959 – С.131

І. С. Бондаренко,

учитель української мови та літератури
Черкаської гімназії №9 ім. О.М.Луценка
Черкаської міської ради

ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В даній статті автор дає комплексне бачення питання упровадження творчості Кобзаря в позаурочній діяльності навчального закладу, вбачаючи цей процес через взаємодію кількох чинників: краєзнавчого та театрального гуртків, роботи бібліотеки та виховної роботи класних керівників.

Сучасний освітній процес вимагає наявності «фундаменту» для побудови міцного, багатопланового виховного інституту, який діє в урочний та позаурочний час. Неможливо уявити собі процес навчання без виховної роботи, а виховну роботу – без змістовного дозвілля та відпочинку.

Позаурочна робота - складова частина навчально-виховного процесу в школі, одна з форм організації вільного часу учнів. Тому дуже важливо особливу увагу приділяти формам, методам та тематиці організації позаурочної діяльності навчального закладу. Зокрема, використання творчої спадщини Т.Г.Шевченка в освітньому просторі виховної діяльності закладу.

Тому виділимо кілька видів позаурочної діяльності, які діють в нашому навчальному закладі:

1. Туристсько-краєзнавчий гурток «Туристи-краєзнавці»

Відповідно до робочої програми, на уроках з історичного краєзнавства робота спланована таким чином, що поєднує традиційні методи навчання з інноваційними та практичними заняттями зокрема. Методи викладання матеріалу найчастіше застосовуються не окремо, а комбінуються, доповнюють один одного, переходять з одного в інший.

Досвід показує, що використовуючи місцевий краєзнавчий матеріал на уроці літератури, мови, художньої культури та історії України і безпосередньо в музеї, викладач значно підвищує активність учнів.

Учні закладу постійно здійснюють культурознавчі експедиції, зокрема на шевченківську землю (с.Моринці, с.Шевченкове, м.Канів, м.Корсунь-Шевченківський).

Вивчаючи тему «Пізнай отчий край» (6 год.)¹ на заняттях гуртка «Туристи-краєзнавці» учні мають змогу оглянути пам'ятки культури минулих часів, зокрема на землі Кобзаря, в оригіналі, більш свідомо і конкретно засвоїти навчальний матеріал. А коли вони дістають можливість докладно вивчати пам'ятки культури далекого минулого, тримати їх у руках, то й самі запалюються бажанням відшукати у своєму краї нові історичні пам'ятки. Дивлячись на колиску, в якій гоїдали малого Тараса, розумієш, що в серцях дітей народжуються теплі почуття, і з великим захватом спостерігаєш за поведінкою дітей, які вперше бачать старовинні вулики біля комори поодаль Шевченкової хати, пам'ятники малому Тарасу та матері Катерині.

Тому викладач має приділяти велику увагу науковій пошуковій роботі. Різноманітний за своїм характером музейний краєзнавчий матеріал привертає до себе велику увагу учнів ще й тим, що в роботі з його збирання, обробки, підготовки до розміщення в

музеї поєднується праця всього учнівського колективу з індивідуальною працею кожного учня.

Зрозуміло, що форми, методи і прийоми занять обираються з урахуванням психолого-вікових особливостей та пізнавальних можливостей учнів, а також інших індивідуальних нахилів та вподобань. Заняття з історичного краєзнавства дають можливість широко впроваджувати диференційоване навчання, особистісно-орієнтований підхід до учнів. Наприклад, можна за допомогою різних форм та методів навчання. Насамперед, – це уроки в музеї. В обласному краєзнавчому, художньому та музеї Т.Г.Шевченка діють постійні експозиції. Саме тут, де учнів оточують експонати та документи, що є «свідками» реальних подій, учні мають змогу ознайомитися з матеріалами, попрацювати з документами, розглянути стенди і подумки перенестися в далекий час.

Проводити уроки в музеї набагато цікавіше. А якщо атмосферу музею поєднати з активними формами навчання, то результативність уроків значно зростає. Наприклад, можна використати таку форму роботи як міні-дослідження в музеї. Учні об'єднуються в групи. Кожна з них отримує окреме завдання з загальною назвою «Що нам можуть розповісти...»:

- Музейні експонати;
- Документи;
- Фотоматеріали;
- Літературні джерела.

Групам (парам) відводиться певний час для дослідження. Одні – опрацьовують літературні джерела, інші – опрацьовують листи, роблять висновки; опрацьовують документи, даючи їм характеристику тощо. Після закінчення роботи групи (пари) доповідають, про що вони дізналися, які висновки зробили.

А чого вартують мультимедійні проєкції в сучасному черкаському музеї Кобзаря. Діти мають змогу переглянути уривки з фільмів про Т.Г.Шевченка, наблизитись до минулого крізь сучасний простір...

Ми надаємо велику увагу написанню історії рідного краю з допомогою членів краєзнавчого гуртка. За останні роки було проведено багато експедицій, походів по рідному краю. Наслідком такої науково-пошукової, дослідницької роботи є створення власної гімназійної експозиції, створення фотогалереї «Шевченковими шляхами», які є цінним надбанням для колективу гімназії, а через багато років можуть стати цінними матеріалами для дослідження .

Наслідки цієї позакласної дослідницької роботи стали для викладачів базою для використання місцевого краєзнавчого матеріалу на уроках історії України, всесвітньої історії та української мови та літератури, зокрема учнями створюються цікаві літературні та історичні дослідницькі проєкти, роботи Малої академії наук.

На практиці ми побачили, що при цілеспрямованій організації збирання краєзнавчого матеріалу, експедиції та походи на рідну кобзареву землю перетворюються на справжню творчу працю, яка привчає учнів до творчого підходу в кожній справі, зближує їх з практичним життям.

Вищезгадані форми навчання не лише допомагають самореалізуватися, відчутти впевненість у своїх знаннях та інтерес до навчання, а й допомогти створити творчо-пошукову атмосферу на уроках. Отже, якщо робота організована поступово, часу на осмислення дій і тренування вистачає, то учні набувають позитивний досвід роботи, відчувають задоволення собою, викладачем, діяльністю, а саме ці емоційно-ціннісні відношення є дуже важливими в процесі навчання.

2. Вагомою та результативною є також робота нашого **театрального гуртка**, основною метою роботи якого є виховання в дітей гуманістичних, загальнолюдських цінностей засобами театрального мистецтва².

Діти нашої гімназії створили до 200-річчя з дня народження Т.Г.Шевченка безліч театральних постановок, які будуть продемонстровані глядацькій аудиторії протягом шевченківських днів:

- «Мов одірвалось од гіллі, одно-однісіньке під тином сидить собі в старій ряднині...» (про дитинство та юність Тараса Шевченка) 5-7 класи

- Жінки в житті Т.Г.Шевченка (10-11 класи).

- Тарас Шевченко – син українського народу (творчість Кобзаря) 5-9 , тощо.

Також на заняттях з театрального мистецтва діти мають змогу освоїти сценічну мову, дикцію, чіткість вимови звуків, що є важливим для декламування віршів Т.Г.Шевченка, які потребують правильного дихання, ритмічності.

Крім того кожного року в рамках святкування річниці Кобзаря кафедра

української мови та літератури проводить вікторини, брейн-ринги, засідання клубу знавців. Ці заходи допомагають дізнатись цікаве та маловідоме з життя та творчості митця, зрозуміти життєві особисті драми Т.Г.Шевченка.

3. **Бібліотека гімназії** є активним учасником впровадження ціннісних орієнтирів творчості Кобзаря та популяризації його творчості. Зокрема, проводиться:

• постійно діюча тематична виставка «До 200-річчя Великого Кобзаря» та «Серце Великого Тараса»;

• Тематичні бесіди з учнями 5-11 класів;

• Семінари для учителів та учнів гімназії;

• Бібліографічна робота у допомозі підбору літератури для вчителів та учнів (тематика «Життя та творчість Т.Г.Шевченка»).

4. Класними керівниками в рамках тижня української мови та літератури, а також річниці Кобзаря проводяться **виховні заходи** для 5-11 класів «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття...», «Діамант в кожусі», також екскурсії до музею Кобзаря та на Чернечу гору, де діти мають можливість насолодитись краєвидами та отримати ціннісні знання ,які залишаться з ними на все життя.

Отже, популяризація та впровадження творчості Т.Г.Шевченка в позакласну діяльність навчального закладу можлива за умови суцільного та комплексної діяльності кількох чинників:

▪ гурткової роботи, зокрема діяльності театрального та краєзнавчого гуртків;

▪ роботи бібліотеки;

• роботи класних керівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Журило А.М. Робоча навчальна програма “Туристи-краєзнавці”. Мошни, 2009

2. Програма для театрального гуртка (на основі методик Н.А.Ветлугіної, Л.В. Артемової) / уряд.С.В.Полозенко.-Черкаси, 2010.

Т. В.Вдовченко,
учитель образотворчого мистецтва та
художньої культури, учитель-методист
Черкаської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №24 Черкаської міської ради;
С. В. Кельм,
учитель образотворчого мистецтва та
художньої культури старший учитель
Черкаської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №10

ОБРАЗ ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА В ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОМУ МИСТЕЦТВІ

Твори на шевченківську тематику посідають важливе місце в українському мистецтві взагалі і в декоративному зокрема. Різноманітні матеріали і техніки використовують митці аби увіковічили пам'ять про геніального сина українського народу. У своїй статті ми зібрали інформацію про твори майстрів різних видів декоративно-ужиткового мистецтва присвячених Тарасу Григоровичу Шевченку. Матеріали можуть бути використані учителями та учнями для вивчення та використання як інформаційного джерела на уроках художньої культури, образотворчого мистецтва та позакласної роботи.

Шевченківська тема актуальне є третє століття, є періоди особливого піднесення, пов'язані з ювілейними шевченківськими датами. Сьогодні ми стоїмо на порозі великої дати – 200-річчя від дня народження Кобзаря. Ми вкотре повертаємось до творчої спадщини поета і художника, а також намагаємось віднайти щось нове в творах інших митців, присвячених Тарасу Григоровичу Шевченку.

Збереглося чимало декоративних творів декоративно-ужиткового мистецтва, на яких зображували Т.Шевченка та його творчість . Окремі твори народно-декоративного мистецтва, присвячені Шевченкові, почали з'являтися ще за його життя.

Помітне місце шевченківська тема посідає у вишивці. Вишитий портрет Тараса Шевченка займав почесне місце в українських оселях. Вишивали його, використовуючи за зразки автопортрети або портрети Кобзаря, написані художниками. На декоративних панно і рушниках Тарас Григорович зображувався в обрамленні квіткових орнаментів або з ювілейними датами чи словами з його літературних творів. Такі портрети зберігаються в Полтавському краєзнавчому музеї, Вінницькому обласному центрі народної творчості.

Протягом років було вишито й виткано велика кількість рушників і килимів з портретами геніального поета. Тематичний килим «Т.Г.Шевченко», авторами якого були І.та М. Литовченко, виконаний в 1960 році з використанням народних мистецьких традицій.

Т.Г.Шевченко – наш земляк, народився на Черкащині. Його образ, творчість надихає майстрів декоративно-прикладного мистецтва на створення

різних робіт. Так, у Смілянському краєзнавчому музеї зберігається багато робіт, пов'язаних із Тарасом Шевченком: живописні твори, робота на таці, робота на дереві. Але, як говорить директор музею Надія Вілентко, окрасою музею завжди є виставка. І от зараз, з нагоди 200- річчя з дня народження Тараса Шевченка у музеї відкрилася нова виставка майстрині вишивки Валентини Ніколенко. Валентина Ніколенко – майстриня з великим творчим талантом та багаторічним досвідом роботи. За професією вона – вчитель, за більш ніж 40 років роботи з дітьми Валентина Ніколенко отримала звання вчителя вищої категорії, відмінника народної освіти. А коли вона вийшла на пенсію, то почала вишивати. Жінка брала участь в багатьох міських, обласних виставках, має безліч нагород, грамот, дипломів. За роки творчої діяльності Валентина Ніколенко отримала звання майстра народної

творчості. Зараз в її доробку є безліч мистецьких творів, серед яких немало присвячено шевченківській тематиці.

Черкащина активно готується до відзначення 200-річчя від дня народження свого славного сина Тараса Григоровича Шевченка. Першого грудня 2013 року відбувся цікавий захід у селі Великий Хутір Драбівського району, а саме - пройшло свято вулиці Шевченка. Жінки цього села презентували власні вишивки рушників і портретів Тараса Григоровича. Хоча майстрині не навчалися мистецтву вишивки професійно, проте любов до Великого Кобзаря, його образ створив справжнє диво.

Ціла плеяда майстрів створювала в різні роки портрети Кобзаря. Серед них: Г. Костиркіна, І. Литвинова, О. Гончарова, С. Савчук, А. Полякова.

Одним з них є викладач декоративно-прикладного мистецтва Гадяцького училища культури імені І. П. Котляревського Григорій Кисіль. Він пропонує відродити прадавню українську традицію, коли чи не кожна хату прикрашали вишивані портрети Тараса Шевченка. Здебільшого вишивальниці зображували поета вже у зрілому віці, яким його у 1859 році сфотографував петербурзький портретист Андрій Денсьєр. На ньому бачимо чоловіка, втомленого десятилітнім засланням і самотністю, але з твердим і проникливим поглядом, який виразно підкреслює характер людини. Усупереч компартійній радвладі, яка представляла Шевченка грізним революціонером-демократом, у народній пам'яті він залишався щирим праведником, батьком усіх знедолених і скривджених. Тож його образ майстрині оповивали пишними ружами та зелом, що символізують любов до Пророка і його безсмертя. Григорій Олексійович Кисіль пропонує на ознаменування 200-річчя Тараса Шевченка знову повернути у кожную оселю вишивані портрети Кобзаря та прикрасити ними освітні й культурні заклади. Мало не п'ять років поспіль майстер народної творчості невтомно працював над створенням альбому «Українська вишивка. Портрети Тараса Шевченка». Полтавська обласна влада включила його видання до свого плану ювілейних заходів.

Андрій Микитович Куліш народився 17 жовтня 1935 року в селі

Перша Гнилиця Великобурульського району на Харківщині. Малюванням, вирізуванням та ліпкою почав захоплюватися ще в школі, але дитинство припало на воєнні роки, юність – на перші повоєнні, потім – служба в Радянській Армії.

Андрій Куліш – член Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Зараз живе у смт. Зернове Харківської області. Роботи майстра зберігаються в музеях України та приватних колекціях в Україні та за кордоном.

Портрет Т. Г. Шевченка авторська робота Володимира Маркар'яна виконана у техніці ручної вибійки на тканині.

Своєрідно представив образ поета в живопису по дереву Ігор Газукін. У доробку митця – портрети видатних людей, зокрема, Тараса Шевченка. Як розповідає сам майстер, унікальність його робіт полягає у техніці виконання. Адже вишивка по дереву – власна авторська техніка, аналогів якій немає у світі, патентується «Українським інститутом промислової власності». За основу робіт автор обирає натуральне дерево (матеріал – липа, рамка – вільха) і методом надрізання ділить полотно на окремі клітинки. Потім за принципом вишивання зафарбовує їх спеціальними розчинами для дерева. Поки що на даному етапі майстер використовує гамму з 15 відтінків, проте він планує її значно розширити. Насамкінець покриває готове полотно поліуретановим або масляним лаком. Загалом, техніка

– «вишивка по дереву» – народна назва, яка з'явилась не тільки завдяки візуальній схожості на вишивку, але й за принципом виготовлення робіт. Досі, український орнамент був здебільшого відображений у вишивці на полотні, а тому автор спробував відтворити орнамент на дереві. Шляхом випробування різноманітних підходів до техніки виконання, він знайшов свій унікальний стиль. Зараз Ігор Газукін – єдиний, хто володіє технікою вишивки по дереву.

У Світлиці Вінницького обласного центру народної творчості відбулася виставка образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва «Шевченко в народному мистецтві», присвячена річниці від дня народження Т. Г. Шевченка. Окрасою виставки є картини майстрів з різьби по дереву Юрія і Павла Дяченків (м. Гайсин).

Уже багато років Іван Андрійович Кириченко у вільний час любить займатися вирізуванням по дереву – творити красу. Улюблена тема – кобзар, що грає на кобзі та оспівує історичну минувшину України. Кобзар як прообраз Тараса Шевченка, співця українського народу. Як прообраз себе самого, адже Іван Андрійович також прекрасно виконує народні пісні та думи, акомпануючи собі на бандурі і зворушуючи своїм співом слухачів.

Багато творів на шевченківську тематику виконали майстри кераміки. Серед творів найчастіше трапляються вази, миски, тарелі. Є припущення, що автором рельєфних портретів Шевченка є модельєр і скульптор С.Шевченко, який працював на Межигірській фабриці.

Декоративна ваза «Т.Г.Шевченко» П.Іваниченка створена в 1939 році. Вази, на яких зображено портрет Т.Г.Шевченка або ілюстрації до його творів, створювались в різні роки майстрами різних фабрик та артілей: А.Г.Шевченко (1989 р.), Зіна Уїлсте (1956 р.), Павленко – Черніченко Г.І. (1964 р.), Старченко Н.П.

У 60-х роках 19 століття Межигірська фаянсова фабрика виготовляла сувенірні фаянсові тарілки із зображенням поета. Вони були однієї форми, але мали кілька варіантів кольорового вирішення. Іноді всю тарілку забарвлювали одним тоном, найчастіше - зеленим.

Цікаві і різноманітні декоративні тарелі створювали майстри фарфорових заводів України – фаянсовий завод Товариства М.С. Кузнецова в Будах (кінець XIX ст.), Довбишського, Коростенського та інших.

Професор Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, народний художник України, лауреат премії Катерини Білокур Петро Печорний не оминув в своїй творчості шевченківську тематику.

Серія декоративних тарелів, створених за мотивами Кобзаря, за своєю масштабністю не має рівних. Унікальність творів відомого кераміста має велике значення для культури України. Творчість Петра Печорного дозволяє судити про багатство нашого художнього життя й глибочинь духовних традицій українського народу. Вона спонукає всіх, хто добре знає роботи художника, й тих, хто має можливість вперше познайомитися з ними, ще раз впевнитися у невичерпності мистецтва, у його здатності розсувати духовні горизонти, дивувати та радувати.

До 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка виготовлена серія фарфорових наперстків. Ідея створення першого українського фарфорового наперстка належить Сергію Воронову. Наперсток, як один із потенційних атрибутів національної культури, викликав неабияке зацікавлення в мистецьких колах та серед поціновувачів українського декоративно-ужиткового мистецтва. У Національному музеї Тараса Шевченка цього літа відбулася виставка предметів з колекції Сергія Воронова «Український фарфоровий наперсток».

Значна увага до постаті Тараса Григоровича Шевченка напередодні відзначення 200-річчя з дня його народження надихнула Сергія Воронова створити низку фарфорових наперстків та декоративних тарелів на шевченківську тематику. Експериментальна сувенірно-колекційна серія, випущена фірмою «Alis-Ka».

Статуетки з зображенням Тараса Григоровича Шевченка - окремий розділ творчості митців.

У літературі є згадка, що гончар з Полтавщини Ф.Червенко створював статуетки Т.Г.Шевченка. Керамічний бюст поета він відправив до Петербурга на кустарно-промислову виставку 1913 року.

Зараз скульптура малих форм, посвячена Т.Г.Шевченку, користується попитом на аукціонах.

В каталозі одного з аукціонів зазначений фарфоровий бюст Шевченка невідомого автора висотою 175 мм.

А в Дніпропетровському історичному музеї зберігається бюст Т.Г.Шевченка з бронзи.

У 1895 році великий землевласник грецького походження Микола Петрович Тріпарі купив у графині Каземири Грохольської Баранівську фарфорову фабрику. Вироби Баранівської фабрики демонструвались на міжнародних виставках в Венеції (1910), Римі (1911), Барселоні (1913), Лондоні (1913-1914).

Саме на цій фабриці було створено пласт «Т.Г.Шевченко». Автор пласта Іван Українець. Під час виконання пласта він використовував складну техніку травлення золотом. Пласт був виготовлений у 1914 році до 100-річчя славетного українського поета.

Сьогодні майстри різних жанрів намагаються створити образ відомого українського поета. Портрет Тараса Григоровича можна побачити й серед квіткових композицій майстрів флористики. Цей портрет поета створили з квітів у Дарницькому районі м.Києва.

Він зустрічає гостей на проспекті Бажана. Для створення портрету площиною 3 кв.м використали біля 2 тисяч квітів **седума** різних видів, завдяки чому досягли бажаного відтінку.

У Києві на Співочому полі відкрилася 55-та виставка квітів. Завдяки майстерності працівників Київзеленбуду, розквітли незвичайні клумби.Такий вигляд мають квіткові композиції виставки, під назвою "Річка вишиванок".

Не обійшли увагою постать Великого українця й майстри стріт-арту.

Ось такий портрет Т.Г.Шевченка створено на Білгородському узвозі у Харкові.

Образ великого Кобзаря постійно надихає майстрів на створення неординарних творів декоративно-ужиткового мистецтва. Розширюються грані мистецької шевченкіани, використовуються нові матеріали, техніки, а значить скарбниця українського мистецтва поповнюється новими творами.

Н. А. Голуб,

учитель Кривоколінського «Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа»

I-III ступенів Тальнівської районної ради

СИЛА ТАРАСОВОГО СЛОВА НА УРОЦІ МАТЕМАТИКИ

Виховна мета уроку реалізується в значній мірі через зміст навчального матеріалу, а підручники математики містять не так багато завдань, які б сприяли вихованню в учнів почуття патріотизму, любові до рідного краю. Тому я сама складаю завдання, в змісті яких передбачаю виховання любові до своєї Батьківщини, до рідної мови, до батька й матері. Невичерпним джерелом для таких завдань є твори Т.Г. Шевченка.

Тарас Григорович Шевченко – славний син українського народу. «Він був сином мужика - і став володарем в царстві духа. Він був кріпаком – і став велетнем у царстві людської культури» - так писав про нього Іван Франко. Сенсом життя великого поета було служіння рідному народові. Своїм геніальним талантом, силою свого поетичного слова, він намагався пробудити в читача почуття любові до рідного краю, національну свідомість,

прагнення до кращої долі. У своїх творах поет закликав любити рідну мову, вивчати та поважати звичаї свого народу. Його твори стають як ніколи актуальними сьогодні, коли відбувається процес духовного відродження та відновлення суверенності нашої держави.

Одним із завдань школи на сучасному етапі є виховання національно-свідомого громадянина, патріота України, людини яка любитиме і берегтиме рідну мову, шануватиме традиції свого народу, прагнучиме змінити життя на краще. І хоч Тарас Григорович Шевченко не писав педагогічних праць, вся його творчість пронизана проблемами навчання та виховання. Неможливо переоцінити виховний потенціал творів Великого Кобзаря. Адже всі вони є невичерпним джерелом духовності, високої моралі та патріотизму у вихованні молоді. І не лише на уроках мови та літератури потрібно використовувати цей безцінний скарб. На уроках математики сила Тарасового слова звучить не менш переконливо. Використання творів Т.Г.Шевченка дає можливість розширити виховний потенціал уроку. Це сприяє вихованню в учнів почуття любові до рідного краю, українського слова, відповідальності за долю свого народу, поваги до батьків. Такі завдання сприяють пробудженню в дітей інтересу до предмету. Їх із захопленням виконують не лише ті учні, які цікавляться математикою, а й ті - кому математика не подобається, здається сухою, не цікавою наукою.

Я хочу запропонувати вам зразки завдань, які використовую на своїх уроках. Такі математичні розшифровки можна використовувати на різних етапах уроку: при актуалізації опорних знань, на етапі вдосконалення вмінь та навичок, на підсумкових і узагальнюючих уроках. Форма роботи з такими завданнями залежить від мети уроку та від того, на якому саме етапі ці завдання виконуються. Це може бути самостійна чи групова робота, виконання завдань ланцюжком, змагання чи колективна робота для отримання певної інформації. Подані завдання відповідають чинній програмі з математики для шостого класу. Їх можна використовувати при вивченні теми «Множення та ділення раціональних чисел».

Розв'яжіть приклади, розмістіть слова, які відповідають прикладам, у порядку зростання їх відповідей. Прочитайте утворений вислів.

Після того як завдання буде виконане з учнями можна провести невеличку бесіду такого змісту. Хто автор цих рядків? До чого закликає нас поет цими рядками? Чи актуальне питання, підняте автором у цьому тексті? Як ви ставитесь до цих слів Т.Г.Шевченка ?

Тарас Григорович Шевченко дуже любив дітей, його турбувала сирітська доля, безграмотність маленьких українців. Їм він присвятив чимало художніх творів, написав «Букварь южнорусский», який зайняв одне з провідних місць в історії освіти України. За цим букварем навчалися діти в недільних школах. Він містив фольклорні твори: народні думи, приказки та прислів'я, які доречні і в наші дні. Такі приказки я закодувала в математичні завдання, після розв'язання яких прошу учнів пояснити, як вони розуміють цю приказку, від чого вона нас застерігає. Ці завдання можна використовувати на уроках математики у п'ятому класі при вивченні теми «Дії першого ступеня з десятковими дробами». Щоб прочитати приказку потрібно розв'язати приклади і розмістити слова, які відповідають прикладам, у порядку спадання їх відповідей

Окрім математичних розшифровок на своїх уроках я використовую завдання, розв'язками яких є цікаві дати чи факти, пов'язані із життям Т.Г.Шевченка або із вшануванням його пам'яті в Україні та за кордоном. Інформаційну частину до таких завдань готую переважно сама, хоч іноді і залучаю окремих учнів. Так, у п'ятому класі при вивченні теми «Рівняння» мною були складені такі завдання:

1. $8x+65=441$

Відповідь: 47

47 років прожив великий український поет Т.Г.Шевченко. І лише 9 років він жив вільною людиною. Решту свого життя він був або кріпаком, або в засланні, або під наглядом поліції.

2. $278-6x=182$ *Відповідь:16*
 На 16 році життя Т. Шевченко потрапляє на службу до поміщика Енгельгардта, спочатку кухарчуком, а згодом козачком. Помітивши у Тараса талант до живопису, пан віддає його на навчання викладачеві Віленського університету - Яну Рустему, з метою зробити Шевченка своїм придворним художником. У Вільні юний Тарас пробув 1,5 роки.
3. $375-x:50=325$ *Відповідь:2500*
 Саме 2500 карбованців запросив пан Енгельгардт за кріпака Тараса. 22 квітня 1938р. Карл Брюлов викупив Т.Г.Шевченка з кріпацтва.
4. $(128-4x)+16=96$ *Відповідь:12*
 В 12 років Т.Г.Шевченко залишається круглим сиротою. Щоб вижити він змушений їти наймитувати до дядка Богорського. Там він носить воду, опалює школу, виконує всю брудну роботу, але продовжує навчання.
5. $2x-512=2000$ *Відповідь:1256*
 На даний час в Україні налічується 1256 пам'ятників Т. Г. Шевченку. Найбільше з них знаходиться в Івано-Франківській та Львівській областях
6. $128-3x=23$ *Відповідь:35*
 У 35 країнах світу встановлені пам'ятники Т. Г. Шевченку серед них Канада, Аргентина, США, Франція, Польща, Росія, Казахстан та інші.
7. $x:3+46=80$ *Відповідь:102*
 102 пам'ятники Тарасу Григоровичу Шевченку знаходяться на території Черкаської області.
8. $(64+x):4=48$ *Відповідь:128*
 128 пам'ятників та пам'ятних знаків Т.Г.Шевченку встановлені за межами України найбільше з них знаходиться на території Росії, Казахстану, Канади.
9. $37x-39=257$ *Відповідь:8*
 У перший «Кобзар» Т.Г.Шевченка увійшло лише 8 його творів серед них «Катерина», «Іван Підкова», «Перебендя», «Тополя», «Думка», «Тарасова ніч», «До Основ'яненка» та вірш «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами»
10. $(915-x) \cdot 4=320$ *Відповідь:835*
 835 творів живопису та графіки виконаних Т.Г.Шевченком відомі сьогодні. Серед них: «Аскольдова могила», «Смерть Богдана», «Казашка Катя», «Софія Київська», «Місячна ніч на Кос-Аралі», «Дари в Чигирині» та інші.
11. $(x-1934):5=11$ *Відповідь:1989*
 У травні 1989 року у м. Черкаси був відкритий єдиний у світі музей однієї книги - «Кобзаря». У музеї показана історія видання творів Т.Г.Шевченка, ілюстрування шевченківських поезій та «Кобзарі» у перекладах на мови різних народів світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Франко І.Твори в 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1983. –Т.39. – 704 с.
- Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Якір М.С., РабіновичЮ.М. Математика 5 клас: збірник задач і завдань для тематичного оцінювання. –Х.: Гімназія, 2011. – 122с.
- Мерзляк А.Г., ПолонськийВ.Б., ЯкірМ.С., РабіновичЮ.М. Математика 6 клас: збірник задач і завдань для тематичного оцінювання.–Х.: Гімназія, 2007. –125с.
6. Погляди Т.Г. Шевченка на проблеми педагогіки[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/13992/>
7. Ушаков Д.О. Видатні Українці. –Х.: Фактор, 2011. (серія «Україна. Учора, сьогодні, завтра»). –200с.

Н. М. Дацюк,
учитель історії Цибулівської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Монастирищенської районної ради

ЕКСКУРСІЇ ШЕВЧЕНКІВСЬКИМИ МІСЦЯМИ ФОРМУЮТЬ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

У статті висвітлено екскурсійно-туристичну роботу з учнями, її роль у формуванні й розвитку особистості громадянина України. Автор вважає, що такий вид позаурочної діяльності найкраще впливає на виховання учнів, а Черкащина є найважливішим туристичним об'єктом України, найдорожчим місцем на Землі.

Переступивши поріг третього тисячоліття, ми усвідомлюємо, що маємо національну самостійність, національну самосвідомість, національну мову, національну культуру, ментальність, волю до здійснення національної мети, національну державу. Нарешті відчуваємо себе не натовпом, що змушений жити на певній географічній території, а народом, спільнотою громадян. Ми продовжуємо змінюватися і розвиватися, ми відчуваємо себе справжніми господарями на своїй рідній землі, про що мріяв колись Тарас Григорович.[1] Про Тараса Шевченка писали, пишуть і будуть писати, бо, щоб наблизитись до справжньої величі Шевченка – Титана, потрібна патріотично-творча наснага не одного покоління. Адже все, що пов'язано з іменем Великого Тараса, є невичерпним джерелом. Це дійсно так, бо Шевченко не тільки Кобзар, він духовний материк всього людства на віки вічні.[2, с.6]

Творчість Шевченка має не тільки літературно-мистецьке, а й величезне суспільне значення, є завжди актуальною, вона має світове значення.

Шевченко - явище унікальне. Тарас... Говоримо: Тарас - і немає такого українця, який би не знав, про кого йдеться. У цьому імені вся наша історія, усе буття, уява і найпотаємніші сни. "Тарас" у перекладі з грецької означає: бунтар. Бунтарство, і справді, є невід'ємним мотивом неспокойного, штормового моря шевченківської поезії. Він - вершинна парость родового дерева нашої нації, виразник і хранитель народного духу. Навіть плоть його вознесена на вершину. Іншої такої могили на Україні нема. Вона - немов козацька вежа, де при наближенні небезпеки запалювали сторожовий вогонь. [1]

Та найціннішим пам'ятником Шевченкові є всенародна пошана, незгасима любов і шанобливе поклоніння.

Як вчитель, я чітко усвідомлюю, як пощастило мені і моїм вихованцям бути земляками Великого Кобзаря, послідовниками його громадської життєвої позиції.

В усі часи найбільш актуальним було і є навчати та виховувати майбутніх громадян держави. Серед характерних ознак патріотизму визначається:

- розуміння і сприйняття української ідеї;
- сприяння розбудові державної незалежності;
- засвоєння національних цінностей: української культури, мови, прищеплення шанобливого ставлення до історичної пам'яті.

Такі ознаки патріотизму можна взяти у творчості Великого Кобзаря.

Одне з чільних місць належить вихованню любові і дбайливого ставлення до рідної землі, її історії. Щоб по-справжньому любити рідний край, його слід добре знати, необхідно вивчати його історію, мову, культуру. Тому одним з пріоритетних напрямів патріотичного виховання молоді є екскурсії. Потужний освітньо-виховний потенціал екскурсії як способу пізнання дійсності давно загально визнаний.

Екскурсія – це вид навчальної чи виховної роботи, за умови організації якої навчання (виховання) здійснюється на натуральному природному або виробничому об'єкті поза межами школи чи класу [4, 43].

Екскурсія – це процес пізнання навколишнього світу, наочне ознайомлення з цікавими об'єктами, визначними пам'ятками історії, природи, культури. Цінність екскурсії полягає в тому, що участь у ній дає можливість краще засвоїти програмовий матеріал з українознавства, історії, географії, підвищує інтерес до цих предметів, розвиває мислення, прищеплює навички дослідницької роботи, виховує любов до рідного краю. [3]

Вважаю, що екскурсії є одним із важливих напрямів позакласної виховної роботи з учнями. А виховний процес варто будувати не проведенням епізодичних заходів, а цілеспрямованою роботою за участю самих вихованців.

Беручи участь у різних за тривалістю екскурсіях, діти стають допитливими мандрівниками. Мандрівник, або, за сучасним офіційним визначенням, «турист», – це людина, яка певний час перебуває за межами постійного місця проживання, якщо таке перебування не перетворюється на постійне проживання і не пов'язане зі зміною основного виду заняття (роботою). Мандрівник здійснює таку дію з метою відпочинку, оздоровлення, лікування, участі в ділових, наукових, культурних зустрічах тощо. Туризм розглядається як специфічна суспільна форма руху та активного відпочинку, що виконує культурно-виховну, науково-пізнавальну, спортивно-оздоровчу функції. Таке визначення впливає з положень нормативних документів окремих держав, а також міжнародних правових актів. Зокрема, стаття 1 Хартії туризму, схваленої у 1985 р. 5-ою сесією Генеральної асамблеї Всесвітньої туристської організації, проголошує «право кожної людини на відпочинок та дозвілля..., а також право на вільне переміщення без обмежень, за винятком тих, які передбачені законом і визнаються в усьому світі...» [5, с.5].

Під час проведення екскурсій ставлю за мету формувати національну свідомість, глибше пізнавати історію рідного краю, архітектурних пам'яток, звертаємо увагу на систематизацію матеріалу, який знадобиться в подальшому учнівському житті.

Екскурсії формують світогляд дітей, збагачують їхні знання з історії та культури, розвивають естетичний та художній смаки, підвищують інтелектуальний, духовний та фізичний рівень розвитку, сприяють вихованню національної свідомості. Саме це стає основою виховання любові до свого коріння, свого роду, рідного слова, навколишньої природи. Екскурсії є однією з найпоширеніших форм організації дозвілля та позашкільної роботи зі школярами. Вони розширюють коло інтересів, активізують пізнавальну діяльність учнів, зміцнюють зв'язок навчання з життям. Матеріал екскурсії дає не тільки нові знання, але й має великі виховні можливості. З одного боку, екскурсія – це цілком самостійна форма організації виховної роботи, з іншого – вона може виконувати роль допоміжних ілюстративних засобів, які залучаються з певною метою. Отже, екскурсія як форма і метод навчально-виховної роботи дає можливість організувати спостереження та вивчення різних предметів і явищ у природних, звичних умовах (історичні місця, природа тощо) або в музеях, на виставках і т.п. [7]

Історія нашого краю 19 ст. тісно пов'язана з життям Т.Г. Шевченка. І земля черкаська зберегла для нащадків багато унікальних пам'яток та пам'ятних місць, пов'язаних з цією найвідомішою постаттю України. Ці місця – святі для кожного українця. І кожен в своєму житті хоча б один раз має побувати там.

Вже давно стало доброю традицією в нашій школі проводити екскурсії, туристичні походи з метою вивчення історії рідного краю. Я сама люблю подорожувати, у мене є колеги, з якими ми спільно працюємо над цієї справою. Спільними зусиллями колективу нашої школи учні відвідують все нові і нові історичні місця України. Вже відбулись такі одноденні екскурсії містами: Київ, Переяслав-Хмельницький, Вінниця- парк «Київська Русь» (село Копачів Обухівського району Київської області). Організовані були також трьохденна екскурсія за маршрутом Остріг-Луцьк-Рівне; дводенні: Одеса, Львів (замки Львівщини), Кам'янець-Подільський, Чернівці. Та особливо великим виховним потенціалом я вважаю екскурсії пам'ятними місцями Черкаської області: Канів, Умань, с. Легезине (музей «Трипільської культури»), Суботів - Чигирин, с. Моринці- с. Шевченкове- с. Стеблів -

Корсунь-Шевченківське. Враження, які отримують діти і педагоги від кожної з екскурсій, є незабутніми, вони ще довго згадують про те, що побачили і почули.

В.О. Сухомлинський писав: "Для кожного з нас Батьківщина починається з чогось маленького, ніби незначного і непримітного. Ніколи не забувай про свою теплу, затишну колиску, з якої ти вилетів, як пташеня, що якби не вона – ти був би ніщо, перед тобою не відчинилися б двері у величезний світ Батьківщини".

Організуючи навчальні екскурсії до визначних історичних, культурних та промислових центрів України, необхідно використовувати рекомендації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України щодо організації навчально-виховного процесу під час проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів (лист Міністерства освіти і науки України від 06.02.08 № 1/9-61).

Особливо ретельно підходжу і до складання туристичних маршрутів. Оскільки ми проживаємо в Монастирищенському районі, то при складанні екскурсійного маршруту враховую віддаленість від географічних об'єктів, які маємо відвідати, вік учнів. Тому учні середніх класів відвідують село Моринці, де знаходиться садиба-музей Т.Г. Шевченка. Воно є одним із центрів туристичного маршруту «Золота підкова Черкащини». Село Шевченкове, де пройшло його дитинство; село Будище (маєток Енгельгардтів), де Шевченко служив у пана козачком. Сьогодні від маєтку зберігся будинок, лях, сад та алея каштанів, що веде до будинку. Зберігся й дуб, у якому Тарас Шевченко ховав свої малюнки. Він отримав в народі назву «Шевченків дуб».

Вже тут ми відчуваємо духовне піднесення, енергетику цих місць. Музейні матеріали розповідали про життя та творчість поета, художника, гравера, філософа, мислителя. Привертала увагу оригінальні речі – стіл, лава з Шевченкової хати, меблі з Енгельгардтового маєтку, стародруки, мистецькі вироби місцевих умільців, подарунки, що надійшли від родичів Т.Г. Шевченка. В Моринцях знаходиться садиба-музей Т.Г. Шевченка — місце, де явився світові Великий Кобзар.

З учнями старших класів буваємо на могилі Т.Г. Шевченка в Каневі, що є національною святинею. Нема останнього шляху Кобзаря, а є шлях у вічність до безкінечності. І як сонце ходить по світу, так правда України голосом Шевченка йде в усі світи. Екскурсія присвячена історії перепоховання та повернення поета навіки на рідну землю. Такі екскурсії сприяють національному вихованню, а – це виховання рис громадянина і патріота своєї держави, який усвідомлює свою належність до українського народу.

Заповідник є духовною субстанцією українців та шанувальників українства. Все на цій землі особливе, чаруюче і неповторне. Хто вперше доторкнеться до її краси, той одразу відчує трепет животворящої сили, її таємничість і чистоту. Завітайте до Тарасового краю! Будьмо єдині в святій любові до України, до чого і закликав нас Тарас Шевченко: «Нехай житом-пшеницею, як золотом покрита, нерозмежованою залишиться навіки од моря і до моря слов'янська земля». Воістину наш край приречений стати Меккою українського людства... [6].

Відвідування визначних місць спонукало мене почати створювати відеофільми. Один з таких відеофільмів розміщений на Черкаському освітянському порталі в розділі «Колекція цифрових ресурсів», історія України, 5 клас під назвою «Шевченківський меморіал». Його можна використовувати на уроках історії та виховних годинах.

Одна з моїх колег, учитель української мови і літератури Крук Т.В., після однієї з таких екскурсій написала вірш «Чи пам'ятаєш, друже, те, що ти - вкраїнець»

Чи пам'ятаєш, друже, те, що ти - вкраїнець,
Що ти нащадок предків-козаків,
Що край квітучий – Божий то гостинець,
Що ще Тарас тут народився і творив.
Лиш патріоти так могли писати,
Протистояти владі і творить,

Наперекір усім таке кіно знімати,
Що успіхом і славою гримить.
Тож з попелу нам треба відродитись,
І зберегти традиції, що є,
Духовності у наших предків вчитись,
Лише відродження нам сили додає.
Тож, друже, пам'ятай, що ти вкраїнець,
Нащадок геніїв, філософів, митців,
Що край квітучий – Божий то гостинець,
Живімо так, як ще Тарас нам заповів.

А найголовніше, заради кого ми це робимо - це наші вихованці. Я впевнена, що ні один з них не залишився байдужим після того, як доторкнулись до святих місць. Повернувшись додому, вони завжди описують все побачене і почуте. Учні стають молодими журналістами, пишуть власні замітки в районні газети та оперативно повідомляють про побачену і почуту інформацію.

Тож подорожуйте разом з своїми вихованцями, і побачите, якими рідними і близькими ви станете під час таких екскурсій. При цьому виконаєте головне завдання – ваш учень обов'язково стане патріотом України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Силин Олесь. З моєї «Шевченкіади»: збірка. – К., 2007. – С.192.
2. Федорченко В. К., Мініч І. М. Туристський словник-довідник: навч. посіб. – К.: Дніпро, 2000. – 160.
3. Закон України «Про туризм». – К.: Видавничий дім «Ін-Юре», 2006.

Л. М.Деркач,

методист Черкаського міського методичного
кабінету установ освіти Черкаської міської ради

МІСЬКИЙ КВЕСТ «ТАРАСОВІ ШЛЯХИ» ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ

Для участі у науково-практичній Інтернет-конференції «Виховний потенціал творчої спадщини Т.Г. Шевченка для організації сучасного освітнього процесу», присвяченій 200-річчю від дня народження Великого Кобзаря.

Значення літературної, духовної і митецької спадщини Тараса Шевченка важко переоцінити. На кожному етапі розвитку українського суспільства щоразу можна перекоонатися у далекоглядній ширості його творчості.

Тарас Шевченко був і залишається видатною постаттю у літописі українського народу, творчість якого багатогранна і невичерпна. На творах Великого Кобзаря можна навитися любити і ненавидіти, вчити історію України та її героїв.

Однак сучасні школярі мають достатньо інформації із самих різних джерел.

Для того, щоб особистість Тараса не загубилася серед інших відомих митців нашої культури слід виокремлювати її з посеред безмежного потоку навчальної інформації, пробуджувати інтерес школярів до вивчення маловідомих сторінок його біографії, заохочувати до вивчення позапрограмних творів Кобзаря.

Для здійснення цього завдання була обрана така форма інтелектуально – спортивної роботи як квест. Квест спочатку набув знаності серед інтелектуалів у комп'ютерних логічних та інтелектуальних іграх. Зміст гри полягає у тому, щоб пройти потрібний маршрут за певний проміжок часу. Слід строго дотримуватися визначених правил, застосовувати логіку і

робити правильні кроки, щоб рухатися далі. Один невірний, або пропущений крок не дає можливість рухатися далі.

У реальному житті квест стали використовувати трохи згодом. І одразу він став улюбленою формою дозвілля як дітей так і дорослих. Зараз його проводять з різних тем, за різних умов, для різних вікових категорій, змішаних вікових груп. У квесті зазвичай бере участь команда із 3-5 осіб. Наперед обговорюються правила гри і визначаються критерії. Перемагає команда, яка за найменший проміжок часу вірно розв'язала усі завдання, пройшла відповідним маршрутом, заробила більшу кількість балів.

В рамках підготовки до святкування 200-річниці з дня народження Тараса Шевченка Черкаським міським методичним кабінетом установ освіти за підтримки департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаського міськвиконкому для старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів міста 9 листопада 2013 року у одному з парків міста Черкас був організований міський квест «**Тарасові шляхи**». Головною метою заходу було

- поглиблення знань про життя та творчий шлях Тараса Григоровича Шевченка;
- розширити знання учасників про творчий доробок Кобзаря;
- вміння злагоджено працювати і здобувати перемогу у команді;
- формування ціннісного ставлення до свого народу та його культурної спадщини.

Двадцять два навчальні заклади взяли участь у квестових випробуваннях. Згідно положення про квест від кожної школи була сформована команда з 4 - 5 учнів 8-11 класів, яка представляла свої назву, девіз, емблему (значок) або інший розпізнавальний командний знак. Команда могла взяти з собою власного фотокореспондента, який міг бути шостим учасником команди, або виконувати роль незалежного фотографа і не брати участі у випробуваннях.

На початку гри кожна команда отримала маршрутний лист із зображенням місцевості, в якому вказаний порядок проходження станцій квесту. Однак назви станцій були відповідним чином зашифровані. Для того, щоб правильно почати рух слід було спочатку розшифрувати ці назви, застосовуючи асоціативне мислення чи логіку. Якщо гравці поспішили почати рух, не розшифрувавши усі назви, зрештою вони верталися на стартовий етап і починати рух знову. Кожна помилка і порушення правил додавала команді штрафні бали і хвилини.

Під час гри команди вирішували логічні завдання, виконували пошук на місцевості, визначали оптимальні маршрути переміщення, відшукували найвдаліший розв'язок. Всього учасники проходили десять етапів – станцій.

На фініші фіксувався час прибуття команди та підсумовувалися бали, зароблені командою.

Програма змагань квесту передбачала, що учасники добре знайомі із біографією Тараса Григоровича та його найвідомішими художніми та літературними творами.

ОПИС ЕТАПІВ КВЕСТУ «ТАРАСОВІ ШЛЯХИ»

1. Станція - мова жестів. Один член команди повинен взяти завдання, у якому – 1 назва картини Т.Шевченка і 1 назва вірша Т.Шевченка. Мовчки його прочитавши він повинен мовою жестів показати його своїй команді. Команда може перепитувати, перевіряючи свої здогади. Але «демонстратор» повинен зберігати мовчання і тільки кивком голови підтверджувати чи спростовувати версії, які озвучує команда. За правильно відгадані 2 завдання – 5 балів.

Якщо «демонстратор» промовить вголос хоча одне слово – команда отримує штраф - 1 хвилину до часу свого маршруту.

Завдання:

Назви картин Т.Шевченка:

«Діоген»

«На кладовищі»

«Програвся в карти»

«Пожежа в степу»

«Гладіатори»
«Циганка ворожка»
«Автопортрет»
Вірші Т.Шевченка:
«Утоплена»
«Тече вода в синє море...»
«Нащо мені чорні брови...»
«Думи мої, думи мої...»
«Тополя»
«Русалка»
«На панщині пшеницю жала»

2. Станція – знавець поезій

Команда отримує листок із фрагментом вірша, у якому пропущені слова. За 5 хвилин команда має заповнити пропуски – вставити потрібні слова, щоб відновити текст вірша. Суддя порівнює новостворений текст із оригіналом і визначає розбіжності. За правильно відтворений вірш команда отримує 10 балів. За кожну помилку – команда отримує штраф - 1 хвилину до часу свого маршруту.

3. Станція – Юний художник.

Кожен учасник команди повинен взяти участь у розфарбовуванні графічної картини Т.Г.Шевченка. Для цього можна використовувати олівці, кольорову крейду та інші засоби малювання. Картина має бути яскравою і мати художньо-естетичний вигляд.

Гарно і охайно розмальована робота дає команді – 5 балів. Якщо хоч один учасник не бере участі у колективному розфарбовуванні – команда отримує штраф - 1 хвилину до часу свого маршруту.

4. Станція – 4 мішки (фізкультурна)

4 учасники команди повинні по черзі пострибати у мішках до визначеного місця і так само повернутися назад на вихідне положення.

Якщо замість стрибків використовується біг, чи команда пострибала не по черзі – команда отримує штраф - 1 хвилину до часу свого маршруту.

5. Станція – скульптура

Учасники команди дивляться на фото пам'ятників Т.Шевченку, чи пов'язані із його творчістю, і називають місце, де цей пам'ятник розташовується. Використані зображення малого Тараса у с.Моринцях, пам'ятників Т.Шевченку у м.Каневі, у м.Черкасах тощо.

Кожна правильна відповідь додає команді 1 бал. За допущені помилки – команда отримує штраф - 1 хвилину до часу свого маршруту.

6. Станція – конструктор

Команда отримує набір фрагментів двох картин Т.Шевченка – «Катерина», «Циганка». За 5 хвилин слід скласти ці картини і продемонструвати їх судді на станції. Дві складені картини дають команді 5 балів. За картину, не до кінця складену, – команда отримує штраф - 1 хвилину до часу свого маршруту.

7. Станція – кросворд

Команда отримує кросворд на тему творчості Т.Шевченка, який вони повинні розгадати. Правильно розгаданий кросворд складає у виділеній колонці слово «Шевченко». Команда отримує 5 балів. За пропущені рядки, помилки – команда отримує штраф - 1 хвилину до часу свого маршруту.

8. Станція – біографія

Команда повинна виконати тест про життєвий та творчий шлях Т.Г.Шевченка – визначити правильні дати тих подій, які звучать у питаннях. Команда отримує 10 балів.

За кожне пропущене питання, помилку – команда отримує штраф - 1 хвилину до часу свого маршруту.

9. Станція – портрет

Команда отримує комплект автопортретів Тараса Шевченка і повинна розкласти їх у хронологічному порядку – по датах написання. За правильно виконане завдання команда отримує 10 балів.

За кожну помилку – команда отримує штраф - 1 хвилину до часу свого маршруту.

10. Етап - Мені тринадцятий минуло (Станція - пастушок – 5 хв.)

Команда має визначити трьох осіб, кожен з яких **виразно прочитає напам'ять** один із віршів Т.Г.Шевченка. Вірші не повинні повторюватися. За гарно прочитаний вірш учасник отримує для команди **5 балів**.

За кожний вірш, прочитаний невиразно, або з помилками, або є інші порушення – команда отримує штраф - 1 хвилину до часу свого маршруту.

11. Станція – пісенний віночок

Команда разом прослуховують музичні фрагменти і намагаються назвати пісню. Кожна відгадана назва – дає команді **1 бал**.

За кожну неправильну відповідь - команда отримує штраф - 1 хвилину до часу свого маршруту.

5 грудня 2013 року у Центрі дитячої та юнацької творчості відбулося урочисте вручення грамот учасникам квесту «Тарасові шляхи».

Найбільшу кількість балів у квесті здобули команди таких закладів:

-команда «Заповіт» Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №26,

-команда «ФіМЛійські кобзарі» Черкаського фізико-математичного ліцею

-команда «Вишитий рушник» Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2

-команда «Нащадки Тараса» Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №30

-команда «Калина» Черкаської спеціалізованої школи №3

-команда «Козацька рада» Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №25

Нові види освітньої роботи, такі як квест, мотивують учнівську молодь до активної пізнавальної діяльності, допитливості, застосування раніше набутих знань на практиці. Участь у командних конкурсних випробуваннях сприяють розвитку у школярів навиків співпраці та взаємодії. Отже і результативність вивчення творчої спадщини Великого Кобзаря за допомогою таких інтерактивних заходів незрівнянно вища і якісніша.

Ю. Г. Дєєва,

методист міського методичного кабінету установ
освіти Черкаської міської ради

СПВОЧА ДУША КОБЗАРЯ

Геній Тараса Григоровича Шевченко найбільш яскраво висвітлений в українському образотворчому мистецтві, літературі. Здається, що ми знаємо про нього все, та як починаємо детальніше знайомитися з його життям, усвідомлюємо, що він досі є до кінця непізнаним в Україні. Ми зібрали дані про його музичний талант, що шкільною програмою не розглядається. Матеріали можуть бути використані вчителями, учнями на уроках поглибленого вивчення творчості Т. Шевченка, при проведенні позакласних заходів.

Наша дума, наша пісня

Не вмере, не загине...

От де, люде, наша слава,

Слава України!

Т.Шевченко

Тарас Григорович Шевченко був багатогранно обдарованою людиною. І хоч відомий він переважно своєю поетичною і живописною творчістю, проте, мав і музичний талант. Це

красномовно засвідчили спогади сучасників, записи в «Щоденнику», багато Кобзаревих творів. Так, із «Щоденника» дізнаємося про його враження від концертів, оперних вистав тощо. Поет знав багато опер, які в той час ставилися на сценах російських театрів, інших визначних творів вітчизняного і зарубіжного професійного мистецтва.

Живучи в Петербурзі, Шевченко цікавився творчістю класиків російської музики: М.Глінки та М.Мусоргського, хороші стосунки пов'язували його з музикантами-аматорами братами Федором і Яковом Лизогубами. Особливо тісно товаришував Тарас Шевченко з Семеном Гулаком-Артемовським, ця дружба тривала довгі роки. С.С.Гулак-Артемовський був одним з небагатьох, хто не відвернувся від Шевченка, коли той був на засланні і навіть підтримував його матеріально. Шевченко пише йому із заслання у листі: «Благородніший ти з людей, брате-друже, мій єдиний Семене!... Ну скажи по правді, – чи є де така велика душа на світі, окрем твоєї благородної душі, щоб згадала мене в далекій неволі та ще й 15 карбованців дала?... Благодарю тебе всім серцем і всім помишленієм моїм». Улюбленому другу Тарасу Шевченку Семен Гулак-Артемовський присвятив свою пісню «Стоїть явір над водою».

Вчитуючись у його оцінки музичних творів, помічаємо не тільки кваліфікованість суджень, але й надзвичайно тонке відчуття музики і вміння правильно визначити її цінність. Наприклад, коли деякі аристократичні кола Росії досить холодно поставилися до опери М.Глінки «Іван Сусанін», називаючи її «кучерською», Т.Шевченко, як і передові діячі російської культури, сприйняв її зовсім по-іншому із захопленням писав: «Гениальное произведение! Бессмертный М.Глинка!»

Т.Г.Шевченко вирізнявся широким спектром смаків: він любив музику Й.Гайдна, В. Моцарта і Л.Бетховена, постійно звертався до них у своїй творчості. Боготворив Ф.Шопена, Мендельсона. Дуже добре знав тогочасних віртуозів: Паганіні, Серве, Вьєтана, в його творах згадуються десятки прізвищ видатних музикантів. Все це говорить про те, що Шевченко – інтелігент з найвищим художнім смаком. Щоденники Тараса Шевченка багаті музичними судженнями. Він часто звертається до віденських класиків, а ідеалом гармонії для нього завжди залишався Вольфганг Амадей Моцарт. В «Щоденнику» Шевченко пише: «Я почув, як маленький оркестрик грає увертюру до опери Моцарта. Це така чудова музика, що мені здається, її не можна заграти недобре, вона завжди звучить божественно». Крім того, одним з найулюбленіших творів Шевченка була увертюра до опери Джоаккіно Россіні «Вільгельм Телль». Твір близький йому і за характером, і за сюжетом.

Його натхненні рядки про музику переконують, що вона для Т. Шевченка була життєво необхідною й давала велику духовну насолоду. У «Щоденнику» знаходимо запис і про враження від гри скрипаля-кріпака Олексія Панова, коли поет пароплавом повертався із заслання: «Три ночи сряду этот вольноотпущенный чудотворец безвозмездно возносит мою душу к творцу вечной гармонии пленительными звуками своей лубочной скрипицы. Он говорит, что на пароходе нельзя держать хороший инструмент, но и из этого «нехорошего» он извлекает волшебные звуки, в особенности в мазурках Шопена. Я никогда не наслушаюсь этих общеславянских, сердечно, глубоко унылых песен. Благодарю тебя, **крепостной Паганини**. Благодарю тебя, мой случайный, мой благородный. Из твоей бедной скрипки вылетают стоны поруганной крепостной души и сливаются в один протяжный, мрачный, глубокий стон миллионов крепостных душ».

Найулюбленішою для Тараса Шевченка була українська народна пісня. Рідна з дитинства, вона була для нього порадицею, розвагою і натхненницею творчості. Т.Шевченко не тільки прекрасно знав народні пісні, але й чудово їх співав. Як свідчать його сучасники, Т.Г.Шевченко мав добрий голос — приємного тембру баритон — і так співав народні пісні, що «брав за душу». У 1860 р. його виконання народних пісень слухав художник Л.М.Жемчужников, який писав: «...І тоді, коли співав покалічений страдалець... у кожній нотці відчувалась душа співця-художника, справжнього народного співця».

Шевченко незмірно любив народні пісні, переймав їх з першого разу і знав їх без ліку. Ще з дитинства, коли хлопці-друзі руйнували пташині гнізда, моторний і чутливий до

всякого горя Тарас просив їх: «Не чіпайте пташок, вони ж так гарно співають, їм буде боляче».

Захоплення музикою впливало і на поезію Шевченка, і на прозу. У його повістях часто зустрічаються різні музичні символи. У поезії він більше йде від народної пісні, духовної української пісні. Уривок з його **повісті «Музикант»** відкриває Шевченка як романтика. Тут він автобіографічно пише про свою ніжну любові до віолончелі: «... г. Арновский возвратился из-за границы и между многими диковинными игрушками привез и виолончель. Боже мой, что это за игрушка! Только одна душа человека может так плакать и радоваться, как поэт и плачет этот дивный инструмент. Мастер, создавший его, не кто иной был, как сам Прометей. Я спать ложуся и кладу его около себя. Это моя любовница, моя жизнь, мое я. И если б я был два раза раб, то за этот инструмент продал бы себя в третий раз».

Музикальність особи Т.Шевченка, нерозривність з народною піснею яскраво відбилися на його поетичній творчості. А це в свою чергу сприяло широкому втіленню його поезії в музиці (дослідники нараховують понад дві тисячі композицій на слова Т.Шевченка). І не дивно, що першим його інтерпретатором став народ, якому поезія Т.Шевченка була близькою і рідною. Важко знайти у світовій літературі поета, твори якого вилилися б у таке широке море народних пісень. **«Кобзарем»** не тільки зачитувались, але його й співали.

Ще за життя Т.Шевченка розпочали писати твори на тексти поета і професійні музиканти. Нелегко було створити музику до поезії Т.Шевченка, яка б відповідала її революційному змістові, глибині думки, народності і втіленому в ній національному характеру. Українська музика йшла до цього поступово. Спочатку, наприклад, у пісні-романсі «Сирота» («Нащо мені чорні брови»), написаній другом Т.Шевченка, етнографом, поетом і музикантом М.Маркевичем, та у кантаті «Заповіт» М. Вербицького ще переважає сентиментальність, патетика і не вистачає глибини у втіленні змісту цих поезій та справжньої народності. Щоб музика відповідала поезії Т.Шевченка, необхідне було нове пізнання народності в українській музиці. М.Шагінян, характеризуючи народність творчості Т.Шевченка, пише, що «поет не «брав у народу» і не переносив до себе, а заспівав тією самою мовою, якою народ уже співав і сам він говорив і думав з дитинства», що «поетика Шевченка не може бути введена ні з фольклорності як такої, ні з голої майстерності, а є плодом безперервного творчого розширення народної мови, одержаної з молоком матері, як первісний «дар слова», — розширення її змісту шляхом передачі в ній найтонших відтінків думки і настрою, пристрасних політичних і філософських узагальнень». Саме таке розуміння народності — співати про долю народу його музичною мовою і розвивати закладені у ній можливості — і було особливо необхідним у процесі формування української національної музичної культури.

Українська музика завдяки поезії **Т.Г.Шевченка** збагатилася новою соціальною тематикою, новим демократичним змістом, широкою галереєю народних образів. Саме своєю соціальною і національною проблематикою, революційним заклик до боротьби і своєю глибокою народністю поезія Т. Шевченка була зразком для українських композиторів. Особливо яскраво це помітно починаючи з творчості М.В.Лисенка – основоположника національної композиторської школи в Україні. М.Старицький згадував, що молодий М.Лисенко «був особливо вражений і зачарований музичною звучністю й силою простого слова» поезії Т.Шевченка. Усе життя працював М.Лисенко над втіленням поезії Т.Шевченка у музиці, написав на його тексти понад 90 творів різних жанрів (кантати, хорові поеми, хори, пісні і романси, вокальні ансамблі).

М.Лисенкові створив музичну мову, у якій органічно поєдналася народна основа з досягненнями вітчизняного і світового мистецтва і з перевтіленням цього в індивідуальному стилі. У виборі такого шляху і в його реалізації особливо важливою для М.Лисенка була поезія Т.Шевченка.

Ці, закладені М.Лисенком, традиції продовжили і розвинули його послідовники К.Стеценко, Я.Степовий, С.Людкевич та ін., яких надихала поезія Т.Шевченка. Для них

лисенківські твори на тексти Т.Шевченка були своєрідним прикладом. Але кожен з них ішов далі, розвиваючи закладені в народних джерелах можливості, яскравіше виявляючи свій індивідуальний стиль. І поезія Т.Шевченка у їх музиці набувала нового звучання, далі поглиблювалась і збагачувалась її музична інтерпретація.

Особливо характерна в цьому плані музикознавча й композиторська творчість **Станіслава Людкевича**. В одній із своїх статей С.Людкевич так писав про свій шлях до Т.Шевченка: «Мені, вихованому в польській мові і школі на окраїнах земель, було спочатку вельми трудно підійти і зрозуміти дух та красу поезії Т.Шевченка. Найбільшого впливу на моє «зближення» з Шевченковим духом мав не хто інший, а Лисенко». Людкевич писав: «Коли б не поезія Шевченка, я, мабуть, взагалі не став би композитором». Перш ніж написати свої кращі твори на тексти Т.Шевченка, С.Людкевич намагався спочатку теоретично осягнути специфіку поезії Шевченка, секрети її музикальності (на допомогу прийшла філологічна освіта композитора). У 1909 р. він написав статтю «Про основу і значення співності в поезії Тараса Шевченка». В інших статтях («Про композиції до поезії Т.Шевченка» (1902 р.) та «Вокальна музика на тексти поезії «Кобзаря» (1932 р.) С.Людкевич висловлює свої погляди на те, якою повинна бути музика на тексти Т.Шевченка, а також дає оцінку музичним творам, написаним на слова поета. Він приходить до висновку, що «музика до Шевченка мусить бути так само живим вицвітом українських народних пісень, як його поезія». Ці статті свідчать про те, якої великої ваги надавав композитор проблемі втілення поезії Т.Шевченка у музиці. Вершиною творчості С.Людкевича стали два твори на тексти Т. Шевченка – **кантати «Кавказ» і «Заповіт»**, які також належать до найкращих творів української музичної Шевченкіани. Шевченківська поезія в цих творах втілена у масштабних композиціях, написаних із симфонічним розмахом. У формі кантат-симфоній, із самотутнім перевтіленням народних джерел композитор зумів передати глибину філософської думки поета, її революційний пафос. Ці твори С.Людкевича, а також ряд творів інших композиторів переконують у тому, що поезія Т.Шевченка справила великий вплив на розвиток української музики. Вона надихала митців на створення музичної Шевченкіани. Цей процес був постійним і триває до наших днів.

І. М. Забожко,

учитель бандури Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради

РОЛЬ ПОЕЗІЇ Т.Г.ШЕВЧЕНКА У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

У статті висвітлено питання вивчення ролі поезії Т.Г.Шевченка у творчості українських композиторів. На основі проведеного дослідження виявлено, що зі зверненням професійних композиторів до поезії Кобзаря в українській музиці виникає окремий могутній пласт — музична Шевченкіана, яка вражає своєю різнобарвністю й невичерпністю. Її вивчення сприяє формуванню національної свідомості в учнів, поглиблює їх знання про музично-культурне життя народу в період 19-20 ст.

Ось уже кілька років наша школа працює над вивченням теми «Формування національної свідомості і самосвідомості учнів засобами національного та класичного мистецтва». Ми впевнені, що кожен громадянин суверенної України повинен мати свою національну свідомість і самосвідомість. Без духовного багатства, сконденсованого в цих поняттях, неможливий повноцінний внутрішній світ людини-громадянина. Національна свідомість формується всіма засобами рідної мови, історії, культури, мистецтва, народними традиціями і звичаями. Українська національна самосвідомість — це відчуття і усвідомлення гордості за приналежність до своєї нації, яка успішно формується в тих учнів, які в сім'ї і в

школі користуються рідною мовою, охоче вивчають історичне минуле України, її культуру. Готуючись до святкування 200-річчя з дня народження великого поета, нашого земляка Т.Г.Шевченка, ми ще раз звернулися до його поетичного слова, вирішивши дослідити роль поезії великого Кобзаря у творчості українських композиторів, написати роботу, підпорядкувавши її до даної теми.

Творчість жодного поета світу, мабуть, не привертала такої уваги композиторів як безсмертне слово Тараса Григоровича Шевченка. Кожен український композитор хоч раз звертався до поезії Кобзаря, а тому Шевченкіана вражає як кількістю музичних творів (біля трьох тисяч композицій), так і різноманіттям жанрів.

Взявши об'єктом дослідження твори українських композиторів на поезію Т.Г.Шевченка, поставили мету:

- поглибити знання про музично-культурне життя народу в період 19-20ст.
- з'ясувати, яким чином митці зробили важливий крок до розуміння складного духовного світу Шевченка;
- розкрити те, як паростки творчості українських композиторів зійшли у художній свідомості нового покоління;
- довести, що завдяки надзвичайній мелодичності та ритмічній віртуозності своїх поезій Шевченко здобув славу одного з наймузикальніших поетів світу.

Наукова новизна і практична значущість: дослідження Шевченкових поезій, постановка питання про їх місце в творчості українських композиторів має особливе значення, тому що таке питання ставиться на стикові двох галузей: літературознавства і музичної культури і, отже, повинно дати плідні результати.

Робота має такі розділи:

1. «Заповіт» у музичному втіленні українських композиторів.
2. XIX століття - час відкриття нових інтерпретацій лірики Т.Г.Шевченка.
3. М.Лисенко – перший інтерпретатор поезії Т.Г.Шевченка.
4. XX. століття – період розширення образної лірики Т.Г.Шевченка.
5. Співоче слово на батьківщині Т.Г.Шевченка.

Вже з перших прочитаних літературних джерел ми дізналися, що інтерпретація поезії Т.Шевченка в музиці розпочалася ще за життя поета і триває в наші дні. Досить нагадати, що на початку 20 століття 227 поезій «Кобзаря» було втілено у понад 1500 музичних творах. Протягом 20 століття творчість Шевченка залишається живим джерелом натхнення композиторів. З плином часу ускладнюються засоби музичної виразності у втіленні її, розтинаються жанрові межі від народних та аматорських пісень до опер і ораторій. Інтерес до Шевченкової музи не згасає. Кожне покоління митців знаходить в поезії Шевченка все нові риси біблійської мудрості, отримуючи імпульси для творчості. [1. с.130]

Наспівність, мелодійність, задушевність Шевченкової поезії знайшла втілення у музичній творчості. Музична Шевченкіана представлена найрізноманітнішими формами і жанрами: солоспівом, хорами, кантатами, ораторіями, балетами, симфонічними полотнами. Від пісні до опери та ораторії – такою є амплітуда творчих втілень слова Тараса, в якому поет глибоко розкриваючи долю народу, підноситься до найвищих філософських узагальнень.

У роботі значне місце посіло вивчення питання: « «Заповіт» у музичному втіленні українських композиторів». Адже, серед багатьох Шевченкових творів, музичне прочитання яких було започатковано ще у 19 столітті, особливе місце займає «Заповіт». До втілення цього безсмертного твору Кобзаря неодноразово звертались професіонали й аматори, ті хто жив в Україні, й ті, хто давно її залишив, композитори різних соціальних, національних, філософських, естетичних поглядів, які знаходили в цій полум'яній поезії відповідні їм ідеї і настрої. Перше друковане видання цього вірша вийшло за кордоном, у Лейпцигу, в 1859 році у збірці „Нові твори Пушкіна і Шевченка”. Перше видання твору вже під назвою «Заповіт» у Росії вийшло у 1867 році — вірш був вміщений до „Кобзаря”, проте не повністю, а без останніх 16 рядків. З цього часу почалось активне втілення «Заповіту» в музиці.

Середина 19 століття в історії української музичної культури пов'язана з становленням національної композиторської школи. Музичне мистецтво України поступово виходить з вузьких рамок домашнього музикування та релігійно-культурного призначення на широкий шлях професіоналізації. На основі поєднання народно-національної музичної мови і творчого осмислення досвіду композиторів інших національних шкіл поступово відбувається вироблення художньо-стильових норм української музики.

Композитори зверталися до кращих поетичних зразків свого часу не лише як до джерела натхнення, а й як до скарбниці передових і загальнолюдських ідей, взірців глибини і художньої довершеності. Вони прагнули поєднати українське поетичне слово з елементами фольклорної стилістики, класичним викладом і формотворенням. Цей синтез виявився дуже плідним для розвитку національної музики. Саме у цей період Шевченкове слово найкраще відповідало й інтересам української інтелігенції. Поезія Шевченка стала справжнім взірцем національної самосвідомості, найвищим морально-етичним та художнім орієнтиром для всієї української культури. Але композитори, які перші почали писати музику на вірші Шевченка, цікавилися спочатку лише соціально-побутовими мотивами його творчості, не торкаючись філософських узагальнень. В перше десятиріччя по смерті Шевченка його поезія знаходила прочитання в музичних творах переважно невеликої форми. [3. с.53]

У своїй роботі ми вивчили та дослідили кращі зразки української музики, зрозуміли, що серед світових геніїв важко назвати ім'я поета, вірші якого перелились би таким широким потоком у музичні твори.

Також в роботі ми показали, що поезія Шевченка охоплена майже всіма музичними жанрами: це пісні і романси, хорові мініатюри і розгорнуті хори, монументальні кантати, інструментальні п'єси, симфонічні поеми, опери, ораторії, балети.. Співоча традиція в Україні ще в прадавні часи виникла як внутрішня потреба людської душі у красі та гармонії. Цю красу і гармонію протягом двох століть творять, сплітаючись у єдиному диханні, чудовий спів і поетичний геній Кобзаря.

За всіх часів залишаються привабливими два основних вектори поезії Кобзаря – її загальнолюдське звучання і глибоко національне призначення. Він став для української нації могутнім виразником її духовності, її прагнень та ідеалів, віри у своє майбутнє.

Завдяки надзвичайній мелодичності та ритмічній віртуозності своїх поезій Шевченко здобув славу одного з наймузикальніших поетів світу. Саме музикальність, співність поезії Шевченка дозволяє проникнути в її сутність, збагнути таїну її величезного емоційного впливу на людей, визначає критерії і вимоги щодо перекладу поетичного слова Шевченка на мову музики.

Зі зверненням професійних композиторів до поезії Кобзаря в українській музиці виникає окремий могутній пласт — музична Шевченкіана, яка вражає своєю свіжістю, різнобарвністю й невичерпністю.

В роботі зібрано багато цінного матеріалу про першого інтерпретатора поезії Т.Г.Шевченка, українського композитора, який свідомо підійшов до музичного втілення поезії Шевченка - Микола Лисенко (1842-1912). Він вбачав у цьому не тільки своє особисте бажання віддати шану великому національному поету України, а передусім — відкрити шлях розвитку національного музичного мистецтва на ґрунті високої поетичної майстерності, національної визначеності, соціально-суспільної значущості слова великого Кобзаря. Його «Музика до «Кобзаря» Шевченка» складається з більш як 80 творів різних жанрів: пісень, кантат, поем. Поезія Тараса Шевченка – волелюбна за тематикою, народна за характером, інтонаційно наспівна – стала для молодого композитора імпульсом для розгортання його власного таланту. В процесі роботи над шевченківськими текстами М.Лисенко відчув творчодайну силу віршів Кобзаря, зрозумів, що мовою музики можна збільшити резонанс Шевченкових ідей серед народу. Ці композиції Лисенка відзначаються глибоким розумінням і відчуттям Шевченкової поезії, до якої вмів Лисенко достроїтися народністю музичного виразу і глибоким ліризмом. Передаючи музичною мовою усі переливи

почуття і настрою геніального поета, М.Лисенко чарує нас глибиною і польотом музичної думки та блискучою формою. Народний колорит Лисенкових композицій до слів Шевченка лише підносить вартість й оригінальність цих творів, далеких від наслідування чи розроблювання народних мотивів та від усяких дешевих ефектів. [4. с.3]

Прочитання поезії Шевченка у всій її складності, багатомірності, філософській глибині стало можливим лише у ХХ столітті. Опановуючи образами та ідеями Шевченкової творчості, композитори йдуть тернистими, невторованими шляхами, поступово розширюючи образну сферу – від лірико-побутової і ліричної до історико-романтичної та соціально-суспільної, застосовують найсучасніші засоби музичної виразності. В розділі «ХХ століття – період розширення образної лірики Т.Г.Шевченка» можна познайомитись з творчістю українських композиторів, які продовжили класичні традиції створення музичної Шевченкіани (Павло Сениця, Кирило Стеценко, Яків Степовий, Богдан Вахнянин, Михайло Гайворонський, Станіслав Людкевич, Євген Козак, Анатолій Кос-Анатольський, Микола Колесса, Левко Ревуцький). В додатках зібрані фото і нотні матеріали, які наочно збагатили дану роботу.

У процесі втілення поезії Шевченка музикантам почали відкриватися все нові можливості інтерпретації його лірики, а також історичних, романтичних, філософсько-споглядальних поезій. Кожен з композиторів знаходив такі поетичні рядки, які найбільше зачіпали б його серце і збуджували невтомну думку. Композиторам сучасності відкрилися такі чудові, досі незнані грані таланту Шевченка, які дали можливість підібрати вірний ключ до втілення в музиці не лише ліричних та героїко-романтичних сторінок його поезії, а й осягнути філософські глибини творчості українського поета-мислителя інтернаціональною мовою музики.

Подаю тільки найбільш показне та загальнознає нами: К.Стеценко - відомі хори «Моліться, браття» з «Гайдамаків» та ін., Я.Степовий – музика до п'єси «Невольник», «Кобзар» для дітей до поезій Шевченка та солоспіви; великі твори С.Людкевича – кантата-симфонія «Кавказ», симфонічна поема для хору з оркестром «Заповіт» та хори «Ой, вигострю товариша», «Косар», «Сонце заходить» тощо. В.Барвінський – «Заповіт», Г.Топольницький – хори «Перебендя», «Хустина», Д.Роздольський, М.Гайворонський, В.Ярославенко, Б.Вахнянин, І.Левич, В.Безкоровайний, Й.Кишакевич та ін.

Сьогодні митці зробили важливий крок до розуміння складного духовного світу Шевченка, і паростки їхньої творчості обов'язково зійдуть у художній свідомості нового покоління, до якого вічне слово великого сина українського народу донесе і чудова музика.

Цінним в науковій роботі є матеріал про місцеву народну самодіяльну хорову капелу, яка свято шанує пам'ять великого Кобзаря і несе у народ його незабутні твори. Захоплююча розповідь про Патріарха хорового співу на батьківщині Т.Шевченка - Миколу Пантелеймоновича Сокирка. Він – жива легенда капели. Її найвищі злети пов'язані з цим прізвищем. З 1934 по 1975 рік – він незмінно керував нею. Саме під його керівництвом якісно зріс виконавський рівень, і колектив отримав високе і почесне звання – народний самодіяльний.

У 1956 році хоровий колектив виборов I місце на Всеукраїнському конкурсі. Преса відзначала, що хор с. Шевченкового виконав першу частину з кантати М. Лисенка „Радуйся, ниво неполитая”. Це був професійний незабутній спів, про що може нагадати випущена тоді ж платівка. Того ж року знялися в кінофільмі „Пісні над Дніпром” (кіностудія ім. О.Довженка). [2.с.8] Матеріалу про Шевченківську народну самодіяльну капелу було зібрано багато, тому ми випустили окремо брошурку на тему «Співоче слово на батьківщині Шевченка», де більш детально і ґрунтовно виклали матеріали про роки існування капели, її керівників, участь у різноманітних конкурсах та фестивалях, охарактеризували співочий репертуар. Учням було цікаво читати брошурку, адже вони часто слухають пісні у виконанні капели на різних святах в сільському Б.К. та на виховних заходах у школі, деякі учні старших класів, особливо бандуристи, відвідують заняття хорової капели.

Все нами зібране про роль поезії Т.Г.Шевченка в творчості українських композиторів має пізнавально-виховне значення, бо в ньому відбито історію, світогляд, мудрий досвід, морально-етичні погляди та поетичну душу українського народу. При написанні роботи ми звертались до великої кількості літературних джерел. Серед них: документи, фотоматеріали, наукові історичні праці, наукові статті, усна народна творчість. Ці відомості допомогли знайти, а також зрозуміти роль поезії Т.Г.Шевченка в творчості українських композиторів.

Науково-дослідна робота з теми «Роль поезії Т.Г.Шевченка у творчості українських композиторів» була представлена в 2012-2013 н.р. ученицею І кл. Бойко Діаною на першому етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту наукових робіт учнів-членів МАН на секції фольклору (м. Звенигородка), де посіла ІІ м.

Ця робота може бути використана вчителями та учнями для позакласної роботи як цінний інформаційний матеріал, а вчителями музичного мистецтва на уроках в загальноосвітніх школах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грабовець В., Неумитий В. Моринці. Сторінки історії села Тараса Шевченка та вшанування Кобзаря. – Івано-Франківськ, 2007. – С.129-139.
2. Іщенко Б.К. Великим шляхом. –Промінь. Дніпропетровськ, 1970. – С.8.
3. Козицький П.О. Тарас Шевченко і музична культура. – К.: Радянська Україна, 1959.
4. Лисенко М.В. Солоспів. – К.: Музична Україна, 1991.
5. Муляк Л. Паросток батьківського саду. Зацвіт Шевченкової долі. – Черкаси: Брама-Україна, 2006.
6. Пахаренко В. Шкільне Шевченкознавство. – Черкаси: Брама-Україна, 2007.

Т. О. Івженко,
вчитель Богуславецького НВК «ЗОШ
І-ІІІ ступенів – ДНЗ» ім. М. О. Максимовича
Золотоніської районної ради

ДУХОВНА СПАДЩИНА КОБЗАРЯ НА УРОКАХ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У роботі наведено приклади творів, які можуть використовувати вчителі на уроках української мови, історії, географії, музики, образотворчого мистецтва для більш глибокого ознайомлення з творчим спадком Т.Г.Шевченка. Творчість Кобзаря дає прекрасну можливість виховувати в учнів загальнолюдські моральні цінності та активну громадянську позицію.

Минають роки і століття, відходять у небуття покоління людей, змінюються їхні вірування та погляди, а великі мистецькі надбання залишаються, надовго переживають своїх творців, стають скарбами для майбутніх поколінь. До таких скарбів і належить творча спадщина генія українського народу Т. Г. Шевченка.

Велич Шевченка, його титул нашого національного пророка, заслужено здобутий безприкладним подвигом усього життя, зумовлюють ту притягальність, очевидний магнетизм, відчутний усім, хто торкається імені і слова Кобзаря [1, с.22].

Шевченко був наділений багатьма рисами вдачі: палким вільнолюбством, великою працелюбністю, жадобою вчитися, широким діапазоном зацікавлень, тонким знанням людської психології. Якщо помножити це багатство вдачі на талант в поетичному слові і в образотворчому мистецтві, то стає зрозумілою феноменальна природа його як людини і митця [2, с.5].

Ми добре усвідомлюємо, що головне у вихованні людини – це формування гармонійно розвиненої особистості. Особистості, яка володіє широким політичним світоглядом і культурним кругозором, має добре розвинене почуття соціальної відповідальності, свідомо, творчо і сумлінно ставиться до праці. Особистості, духовно багатой, політично активної, глибоко зацікавленої у справах суспільства. І на це спрямовано вивчення творчої спадщини Т. Г. Шевченка в школі. Не слід забувати наголошувати дітям, що Шевченко є основоположником сучасної української літературної мови. Саме він з неперевершеною майстерністю розкрив красу і силу українського слова.

Заслуга Т. Г. Шевченка в тому, що він відібрав з народної мовної скарбниці багаті лексико-фразеологічні проварки, відшліфував орфоепічні і граматичні норми, відкрив перспективи багатофункціонального використання літературної мови, вивів українську мову на рівень високо розвинених європейських мов [3, с. 20]. Хоча перед ним після викупу з кріпацтва постала проблема вибору: писати українською чи російською. Зваба була велика, бо жив у Петербурзі, серед російської еліти [4, с.86]. Але він зробив вибір на користь своєї, рідної мови.

Багато творів Т. Шевченка є джерелом вивчення української мови, зокрема синтаксису. Для прикладу візьмемо поему «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм...». Найбільш уживаним у творі є двоскладне, поширене, повне або неповне ускладнене речення. У поемі Шевченко широко використовує однорідні присудки, наприклад: «І смеркає, і світає, День божий минає...». Є речення з однорідними підметами: «...заговорять і Дніпро, і гори!». Часто автор використовує речення, ускладнені однорідними означеннями, додатками: «В своїй хаті своя й правда, І сила, і воля». Одним із ефективних стилістичних засобів є відокремлена прикладка. Автор використовує її для увиразнення своїх думок. Наприклад:

І заговорили
Так, що й німець не второпа,
Учитель великий.

Тарас Шевченко вживає у поемі вставні слова: може, бувало, правда, а також звертання: «Схаменіться, недолуди, діти юродиві!»

Будучи нащадками такої людини - митця, етнографа, історика, літератора, філософа, яким є Шевченко, ми не можемо не відповідати і за долю колосальної значимості Шевченкового спадку, який все ще потребує цілісного неупередженого прочитання.

Його колосальний творчий спадок вражає: 240 віршів, балад, поем, драма "Назар Стодоля" і фрагменти двох незакінчених драм, 9 повістей (із 20 ним написаних, але втрачених), щоденник, автобіографія, 250 листів, археологічні замітки, статті і рецензії, буквар для народних шкіл... Мистецька спадщина Шевченка-художника налічує 835 творів - живописних полотен, рисунків, офортів та ескізів (із них близько 270 не віднайдено). Був він першокласним акварелістом - відомо 210 його акварелей, передусім пейзажів, які за рівнем мистецької досконалості стоять у ряду світових здобутків малярства; блискучим портретистом-психологом, про що свідчать 150 портретів, серед яких - 43 автопортрети; офортистом - відомі 6 офортів серії "Живописна Україна" та 21 офорт, виконаний в останні роки, ландшафтів України [5, с.1].

Тарас Шевченко зробив значний внесок у скарбницю української культури. Він – цілісна натура, і не можна аналізувати Шевченка-поета, не звертаючи уваги на Шевченка-художника. Талант до малюнка Тарас Григорович виявив ще в ранньому дитинстві. У 1835 році вперше показував свої роботи в Товаристві заохочення художників. В 1838 році Шевченко вступає до Академії художеств. "Я из грязного чердака, я ничтожный замарашка, на крыльях перелетел в волшебные залы Академии художеств", - писав він у «Щоденнику». Почалася напружена робота. Це був період злету найбільшої напруги його творчих сил. Тарас Шевченко ще під час навчання в Академії художеств за картини «Хлопчик-жебрак, що

дає хліба собаці» та «Циганка- ворожка» був нагороджений срібними медалями (1840-1841рр.).

Шевченко відвідав Україну в 1843 році і ця поїздка вплинула на подальшу його життєву позицію - словом і пензлем працювати для свого народу. Варто відзначити, що подорожуючи Україною, Тарас Шевченко всі картини життя українського народу показує на фоні пейзажу, типового для Черкащини. В останній рік життя художник створює цілу галерею портретів друзів і близьких [6, с.31]. Особливе місце в портретній творчості Шевченка посідають автопортрети, в яких він відобразив себе у різні пори життя, в різних настроях і переживаннях, але неодмінно із глибоким щирим самоаналізом [2, с.9]. Вагому частину в малярському доробку Тараса Шевченка становлять офорти. Саме за свої офорти вже наприкінці життя Шевченко здобув, безсумнівно, заслужене звання академіка. 2 вересня 1860 р. Рада Петербурзької академії мистецтв присвоїла йому звання академіка гравюри [7, с.13]. Живописні й графічні твори за часом виконання датуються 1830–1861 роками й територіально пов'язані з Росією, Україною і Казахстаном. За жанрами — це портрети, композиції на міфологічні, історичні та побутові теми, архітектурні пейзажі й краєвиди. Виконано їх у техніці олійного письма на полотні, а також аквареллю, сепією, тушшю, свинцевим олівцем та в техніці офорта на окремих аркушах білого, кольорового та тонованого паперу різних розмірів, а також у п'ятьох альбомах [8].

Творча спадщина Тараса Шевченка - яскрава сторінка в історії української художньої культури. Вчитель образотворчого мистецтва має можливість показати розвиток реалістичних традицій у працях митця. На ранніх живописних творах Тараса Григоровича позначився вплив його вчителя – К.Брюлова. Поступово у творчості художника виявляються спроби зобразити психологічну глибину й індивідуальні особливості характеру людини. Прикладом є духовна еволюція героя «Притчі про блудного сина». Вчителі предметів художньо-естетичного циклу можуть проілюструвати демократичні традиції Шевченка-художника на прикладі його геніальних мистецьких творів і манері виконання. Опрацювання термінів офорт, гравюра, літографія, сепія, автопортрет, портрет, пейзаж таким чином носитиме прикладний характер.

Як історіософ він викристалізував неординарний вектор і стиль нашої історії. Як філософ-утопіст він закликав до життя в братолюбії на засадах християнства, в гармонії зі всесвітом. Як гуманіст обіймав серцем усі народи. Відомо, що в українській інтелектуальній історії переломне значення мала вперше сформульована Шевченком ідея нації як духовної безперервності. Не може пройти поза увагою вчителя історії те, якою бачить митець Українську державу. В автобіографії Тараса Шевченка сказано: «Історія мого життя становить частину історії моєї Батьківщини» [13, с.8].

Ще молодим студентом Академії мистецтв Тарас Шевченко розширює межі свого історичного мислення. Читає про минуле України у працях Д.Бантиш-Каменського, О. Марковича, М. Гоголя, в рукопису вивчає «Історію Русів»... Його тривожило ослаблення історичної пам'яті, забуття народом свого славного і безталанного минулого [4, с.91]. У творі «Чигрине, Чигрине» автор висловлює сум і жаль з приводу знищення Запорізької Січі і втрати могутності України. Шевченко застерігав від братовбивчої ворожнечі, від засліплення сумнівною славою [4, с. 96]. Ці питання актуальні для сучасного українського суспільства. Поет не ідеалізував жодного з національних проповідників, бо наслідки їхніх діянь виявилися невтішними. Вчитель історії, вивчаючи наслідки Переяславського договору 1654 року, наводячи різні його оцінки, може зачитати твір Шевченка «Стоїть в селі Суботіві...». Автор висловлює критику стосовно діяльності Б. Хмельницького, зокрема за необачний Переяславський союз з Москвою, який, на думку Шевченка, призвів до втрати державності. Таким чином Кобзареве слово – це крок до усвідомлення уроків історії.

Т. Шевченко турбувався не лише про волю українського народу. Ставши на захист народів Кавказу, що обороняли свою волю від зазіхань російського самодержавства, Шевченко настільки усвідомлював природу імперського загарбництва, настільки точно

охарактеризував його підлу й підступну ідеологію, що його «Кавказ» набув загальнолюдського звучання [9, с.154]. Під час вивчення в 7 класі теми «Східні слов'яни та їх сусіди» слід згадати поему «Єретик», в якій Шевченко прославив ім'я великого чеського діяча кінця 14 – початку 15 ст. Яна Гуса, живцем спаленого на кострищі. Виступ Гуса проти загарбницької політики римського папи та Ватикану поет зв'язує з повстанням таборитів, очолених народним героєм Чехії – Яном Жижкою [14, с.22].

Використовуючи елементи музейної педагогіки та надбання музейної кімнати М. Максимовича, вчителі нашої школи активно застосовують на уроках матеріали експозиції, що ілюструє тісні творчі та особисті зв'язки двох визначних постатей Черкащини – Тараса Шевченка і Михайла Максимовича. Це розвиває вміння учнів порівнювати, співставляти, працювати з листами як джерелами інформації, виховувати почуття національної свідомості, пам'яті, відповідальності, прагнення знати та берегти своє коріння.

Мало хто знає, що крім свого таланту писати вірші та малювати, Шевченко мав ще один. У 1848 - 1849 рр. він був включений до складу наукової географічної експедиції, очолюваної російським мореплавцем і географом Олексієм Івановичем Бутаковим. З 5 травня 1848 року Тарас Григорович – художник-дослідник Аральської географічної експедиції [15]. Учитель географії, вивчаючи тему «Водні ресурси рідного краю», обов'язково згадає уривок з балади «Причинна»: «Реве та стогне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива, Додолу верби гне високі, Горами хвилю підійма». А в магнітофонному запису прозвучить «Заповіт» (сл. Т. Шевченка, муз Г. Гладкого) «Було видно, було чути, як реве ревучий» (Дніпро). Шестикласники, вивчаючи тему «Вода в атмосфері», наведуть уривки з творів про хмари, зокрема і уривок з вірша «Іван Підкова»: «Чорна хмара з-за Лиману Небо, сонце криє, Синє море звірюкою То стогне, то віє». Не можемо не згадати «Заповіт», говорячи про мальовничі місця на берегах річок України. Заповіт Кобзаря виконано, його поховано на кручах Канівських гір біля Дніпра, і там створено Шевченківський національний заповідник, до якого входить могила Кобзаря, яка знаходиться на Чернечій горі, та музей Шевченка. Вивчаючи в 9 класі тему «Черкаська область», можна учням дати завдання: в яких відомих творах Т. Шевченка згадуються топоніми області? У своїх творах Шевченко згадає високі кургани та могили, розкидані на території Полтавщини. У повісті «Мандрівка з приємністю та й не без моралі» Шевченко пише: «А понад берегами Дніпра, на Полтавщині та Київщині, не пройдете й верстви полем, щоб не побачити його окраси - високої могили, або й десятка могил» [10, с. 598]. Доречно навести ще одну промовисту фразу з археологічних нотаток поета «По Золотоношской дороге в семи верстах от города (Переяслава) высокий курган, называемый, Богданова могила. И тут же недалеко впадает в древнее русло Днепра бесконечный вал, неизвестно когда и для кого построенный» [11, с. 306]. А щоб зацікавити географією рідного краю, слід підкреслити, що Золотоноша знайшла відображення в художній творчості: повість «Близнята» [10, с. 344, 416] та повість «Наймичка» [10, с. 7].

Є широке поле діяльності і для вчителя музики, адже Тараса Шевченка справедливо називають поетом слова, пензля і співу. Під впливом його живописного слова в нашій уяві постають яскраві картини, образи, а саме слово звучить як пісня. Тому належить він до числа наймузикальніших поетів світу. Доказом цього є дивовижний факт: переважна більшість поетичних творів Великого Кобзаря дістала друге музичне життя. На тексти й мотиви «Кобзаря» сотні композиторів світу створили близько 500 творів (а весь «Кобзар» нараховує 240 назв). Лише М. В. Лисенко поклав на музику 87 творів Шевченка. Перший твір «Заповіт» митець написав у 1868 р., а останній – елегія пам'яті Шевченка для скрипки і фортепіано – у 1912 році. А між двома датами сорок чотири роки плідної роботи, за які створено 56 романсів, 19 хорів, 9 вокальних ансамблів і 3 кантати [12]. Ми зачаровуємося романсами «Нащо мені чорні брови», «Ой одна я, одна», «По діброві вітер віє», «Садок вишневий коло хати» та ін.

Бажано, щоб на уроках прозвучала музика М. Лисенка, щоб учні порівняли її з віршованими творами Т. Шевченка. Діючи на почуття, музика великого композитора

створюватиме чудову емоційну атмосферу для сприйняття і розуміння поезії. Учням варто наголосити, що багато композиторів поклали на музику ліричні твори Кобзаря. «Заповіт» - Г. Гладкий, «Утоптала стежечку» - Я. Степовий, «Тече вода в синє море» – Б. Лятошинський, «Зоре моя вечірняя» - М. Леонтович, «Закувала зозуленька» - С. Людкевич. Багато з пісень Шевченка стали народними. Композитор К. Данькевич створив балет «Лілея», а П. Майборода написав оперу «Тарас Шевченко». Українським композиторам С. Людкевичу, Д. Ревуцькому, Г. Вірьовці, А. Авдієвському, Б.Лятошинському, співакам Є. Мірошніченко, Д. Гнатюкові, А. Мокренко присуджено Шевченківську премію.

Шевченко приходиться до нас щороку навесні. Приходить щоразу новим, неповторним. Час поволі звільняє образ нашого пророка від фальшування і спотворення. Де б не був поет, куди б не закидала його доля, завжди він був пов'язаний із самим національним єством своєї Батьківщини. Здавалось би про Т. Шевченка ми знаємо вже все: поет, мислитель, художник, філософ... Та виявляється він багатогранний, його талант – невичерпний і нескінченний. Не тому, що він кращий від інших – у ньому наша історія і реальність!

Як весна оновлює природу, так слово Великого Тараса оновлює наші душі, закликає бути чесними і милосердними, палко любити свій народ, свою Україну. Так, Шевченко – вершина родового українського дерева. Коли б волею якоїсь надзвичайної сили наш народ постав перед необхідністю з-поміж усіх книжок вибрати дві, то він узяв би Біблію та «Кобзар» - Євангеліє від Тараса. Без першої був би неповноцінний духовно, а без другої – немислимий як народ. І нехай наші учні пам'ятають Шевченкові заповіді: здобути волю, любити Україну, бути єдиною дружною сім'єю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Поліщук В. Шевченкіана земляків Кобзаря // Педагогічний вісник. – 2009. - №1. – С.22-23.
2. Степовик Д. Вступна стаття / Тарас Шевченко: Живопис; Графіка: Альбом / Авт. вступ. ст.. та упорядник Д.В.Степовик. – К.: Мистецтво, 1986. – 175 с.
3. Денисенко Л. Сучасна українська літературна мова, її стан та статус // Джерела духовності. – 2002. - №1. – С.20-21.
4. Жулинський М. Українська література: творці і твори: учням, абітурієнтам, студентам, учителям/ Микола Жулинський. – К.: Либідь, 2011. – 1152 с.
5. Використані матеріали Веб-сайту Національної парламентської бібліотеки України.
6. Розіна Н. Тарас Шевченко – філософ-пророк, художник слова й пензля Н. Розіна // Педагогічний вісник. – 2009. - №1. – С.31-32 .
7. Орлова Н. Тарас Шевченко – гравер // Українська мова і література в сучасній школі. – 2013. – №3. – С. 13 -16 .
8. Ключек Г. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація: навчально-методичний посібник. – К.: Освіта, 1998. – 237 с.
9. Шевченко Т. Повісті. – К., 1964. – 688 с.
10. Шевченко Т. Повне зібрання творів: у 6 т. – К., 1963. – Т. 6.
11. Шевченко Т. Кобзар. – К.: Дніпро. – 1969. – 700 с.

С. І. Кононенко,

учитель української мови і літератури
Великоканівецького НВК «Дошкільний
навчальний заклад – загальноосвітня школа
I- III ступенів» Чорнобаївської районної ради

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА УРОКАХ

У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Ми, учителі, повинні повертати втрачений престиж національної літератури, виховувати її майбутнього читача і шанувальника. Піднесення українського слова є свідченням високої духовної та цивілізаційної розвиненості нашого народу. Література є невід'ємною складовою його національної культури. Одним із завдань є формування бачення в українській художній творчості ментальних особливостей української людини. Тому глибоке вивчення життєвого і творчого шляху геніального земляка Т.Г.Шевченка на уроках української літератури є необхідним та актуальним.

Уже для багатьох поколінь українців Тарас Шевченко означає дуже багато. Адже його творчість невичерпна і нескінченна, незупинна й актуальна.

«Шевченка розуміємо настільки, наскільки розуміємо себе – свій час і Україну в нім. І наша доба, як і кожна попередня, прагне наблизитися до розуміння Шевченка. Та, щоб краще збагнути його як нашого сучасника, треба повніше збагнути його як сучасника людей, проблем, суспільства середини XIX ст. Шевченко сам приходить у наш час. Проте й ми повинні йти в його час. Тільки так між нами й ним глибшатиме взаєморозуміння.

Ми захоплюємося ідейним авангардизмом свого великого поета, його високим громадянським образом, політичною і моральною принциповістю, його органічною приналежністю народові та багатьма іншими дорогоцінними якостями, що пов'язані в нашій свідомості з його іменем. Однак чи завжди і чи сповна можемо собі уявити, що за цим стояло, скільки це коштувало боротьби, болю, мужності, прозріння думки, сили волі, природної чистоти й доброти? Мабуть, нелегко це відчутти і уявити конкретно, бо для цього треба добре знати не лише самого Шевченка, а й його добу, атмосферу життя, його сучасників. Не лише однодумців та друзів, а й суперечників, опонентів та ворогів. Не лише ідеї, співзвучні Шевченковим, а й відмінні від них або ті, що їм протистояли, поняття і принципи іншого характеру, весь широкий спектр поглядів, інтересів та настроїв, що в своїй сукупності і становили ту історичну реальність, у якій він був собою» [1, с.38].

Під час проведення вправи «Мікрофон» я запропонувала своїм учням (8,9,10 класи) дати відповідь на запитання: «Як я оцінюю творчу спадщину Т.Г.Шевченка»? Майже 70% старшокласників назвали її як життєтворчу. Адже в його поезії, в його постаті, в його образі сприймається глибокий Шевченків зміст, що забезпечує функцію духовного життєтворення для українського суспільства.

Я вважаю, що на уроках української літератури потрібно виховувати в учнів потребу читати твори нашого легендарного земляка, формувати вміння не тільки ознайомитися зі змістом, а, читаючи, розуміти його слово.

Шевченко – поет глибокий і складний. Звичайно, учні краще сприймають твори періоду ранньої творчості, а саме: «Причинна», «Катерина», «Лілея», «Тополя», «До Основ'яненка» і т.д. Бо в них автор говорить мовою символів народної поезії, наближує до пісень, казкових оповідей та незвичайних метаморфоз. Але ці твори лише на перший погляд видаються простими. Коли учні аналізують образи-символи, то роблять такі висновки: символіка, зокрема балад, ранніх поезій, також має глибокий зміст. В кожного є свої асоціації щодо сприйняття «трьох шляхів», «тополі», «лілеї», «дуба», «осоки», «степу», «вітру», тому, будуючи «асоціативні кущі», діти вчаться сприймати ці слова не як терміни ботаніки, а як пояснення значення художніх образів. Адже в поетичній скарбниці Шевченка кожне слово варте уваги.

«Поетичне слово – еліксир для розвитку думки дитини», - так писав В.Сухомлинський. Ці слова актуальні й сьогодні. Адже поезія Тараса Григоровича – чудовий приклад охудожнення, «малювання» зорових та слухових образів. Він бачив світ як живописець, що пройшов найвищий на той час професійний майстер-клас у стінах Петербурзької академії мистецтв. Шевченко пізнав численні засоби його естетичного впливу на глядача, а пізніше і на читача. «Мистецтво автора виявляється у його здатності запрограмувати слово таким чином, щоб цю програму з максимально можливою повнотою

відтворив читач...І якщо ми говоримо про нього, то прагнемо показати тло, на якому увиразнюється проблема «кінематографізму» художньо-літературного тексту, який довершено оприявлений у поезії Шевченка. І якщо погоджуємося із твердженням, що література є передовсім мистецтвом закодованої у слові візуальності, то водночас треба погодитися з думкою про необхідність розглядати проблему «кінематографічності» як одну з найважливіших проблем поетики художньо-літературного тексту» [2, с.24].

Твори Шевченка легко «піддаються» ілюструванню. Восьмикласники із захопленням створюють «кадри» - малюнки до вивчених творів «Ой три шляхи широкії», «Думи мої...», «Мені однаково...», «Минають дні, минають ночі», коментують їх з допомогою цитат. Старшокласники (9,10 класи) також з великим інтересом монтажують відеоролики, поєднуючи творчу спадщину геніального земляка та фотоматеріал природи рідного краю.

«Процес асоціативної візуалізації був особливо важливим для Шевченка в ізоляції. Свої плани, задуми, мрії, особливо в неволі, він вважав більш значущими, ніж реальність... уява, асоціативні переходи, контамінації спогадів-картинок є для нього і сферою натхнення, високих переживань, і тим кристалічним розчином, у якому визрівають його твори. «Побудова» повітряних замків за допомогою чітких пластичних образів, т.зв. оживлення внутрішнім зором спогадів дитинства й нетривалих подорожей Україною – ліричних картин на кшталт «Садка вишневого», українських пейзажів... - це не лише варіації на теми українського світу, а й єдиний шлях відтворення й збереження того континууму – хай і віртуального – в якому ще може залишитися життєздатним глибинне «Я» художника-естета, українця, вигнанця-поета» [3, с.260,261].

Отже, поет створював своєю уявою віртуально-візуальний світ як іншу реальність, перебування в якій було для нього чи не єдиним способом духовного і фізичного виживання.

Не можу сказати чому, але багато учнів добре пам'ятають твір «Садок вишневий коло хати», часто цитують його напам'ять. Повертаючись до роботи над аналізом цієї поезії, вони доводять, що даний твір не можна назвати ідилією сімейного гніздечка. По-перше, він входить до циклу поезій «В казематі». По-друге, в ньому надто відчутна позиція автора як чоловіка-одинака, що не пізнав родинного щастя. Твір, однак, сприймається як пейзажна замальовка райської сімейної вечері, де автор милується в тім садку, в якому «хрущі над вишнями гудуть», «вечірня зіронька встає», «а мати хоче научати, так соловейко не дає». Учні з цікавістю досліджують зміну часу, що передана послідовним переліком явищ:

«плугатарі з плугами йдуть» - іще завидна,

«вечірня зіронька встає» - звечоріло,

«затихло все» - настала ніч».

Цікава також й історична тематика творчої спадщини, хоча в ній є багато авторських домислів. Але не випадково Тарас Григорович торкається славних і трагічних сторінок української минувшини, адже легенди, оповіді, перекази і пісні про давнину нашого народу оточували його змалку. Тому закономірне звернення Кобзаря, зокрема, до теми гайдамаччини, Коліївщини.

Вивчаючи героїчно-історичну романтичну ліро-епічну поему-епопею «Гайдамаки», дев'ятикласники досліджують історію Черкащини, знайомляться з біографічними фактами Максима Залізняка та Івана Гонти, співставляють реальні історичні події із задумом Т.Г.Шевченка. Адже поет вдається до перебільшення: реальний Гонта ризикує заради України життям і своїм привілейованим становищем, а герой «Гайдамаків» жертвує ще дорожчим – власними дітьми. Це спокута провини перед своїм народом, адже, служачи у загарбника, одружившись із полькою, Гонта зрадив Україну. Сцени вбивства й поховання Гонтою своїх дітей є кульмінацією в поемі.

Обговорюючи історичну лінію сюжету та лінію кохання Яреми й Оксани, групи «краєзнавців» та «літературознавців» роблять свої висновки, дають власну оцінку подіям, описаним у творі. А група «Рецензори» відшуковують схвальні і засуджувальні відгуки сучасників Шевченка. Ось один із них. В одному з листів до Тараса Григоровича його

товариш П.Куліш пише, що в поемі «нема боротьби сил; ляхи всюди боягузи, ніякого опору, всюди гинуть. Від цього читач не співчуває переможцям, бо це «перемога м'ясників, а драма Ваша – кривава різанина, від якої мимоволі відвертаєшся» [4, с.85].

Вивчаючи творчість Т.Г.Шевченка, значну увагу приділяю інсценізації творів. Учні розігрують ролі улюблених героїв із творів «Катерина», «Причинна», «Наймичка», «Лілея», «Назар Стодоля», прагнуть доносити до глядачів своє бачення характерів, образів. Театральну педагогіку більше люблять дівчатка. Це природно. Адже кожна дівчина мріє про щасливе кохання, шлюб і сім'ю, тому їм до вподоби гра жіночих ролей: і дівчина-покритка, і наймичка, і вдова, і мати – це уособлення жінок-українок, які в поезії Кобзаря злилися у величний багатостраждальний образ України - матері.

«Отже, для адекватного розуміння Шевченка потрібен історизм мислення. Треба знати його життя, його час, його оточення, стан України, Росії й світу. Треба, зрештою, знати або вивчати – «коло нього», з його допомогою – українську мову, його українську мову» [5, с.40].

Творчість Т.Г.Шевченка не можна не шанувати. Про це пишуть і мої учні:
Черпаєм силу й мудрість Кобзаря
І свято всі виконуєм завіти.
Вже колоситься радісно земля
І пісню вдячності йому співають діти [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дзюба І. Шевченко захистить себе сам // Дивослово. – №3. – 2007.
2. Ключек Г.Д. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація: посібник для вчителя. – К.: Освіта, 1998.

В.С.Кудін,
завідувач лабораторії виховної роботи
Черкаського обласного інституту післядипломної
освіти педагогічних працівників Черкаської
обласної ради;
О.І.Месевря,
завідувач лабораторії гуманітарних дисциплін
інституту;
С.І.Січка,
методист лабораторії гуманітарних дисциплін
інституту;
Н.В.Бугайчук,
методист лабораторії виховної роботи
інституту

МИ ЧУЄМО ТЕБЕ, КОБЗАРЮ, КРІЗЬ СТОЛІТТЯ

Методична розробка містить сценарій проведення перформансу, присвяченого 200-річчю з Дня народження Тараса Григоровича Шевченка, який був проведений у Черкаському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних працівників і мав на меті сприяти утвердженню шевченкознавчої аури Черкащини, яка б стимулювала й примножувала найрізноманітнішу творчу діяльність, сприяла формуванню в душах, вчинках і помислах закоріненого патріотизму, українськості, доброчесності, творчого пієтету до постаті й мистецького набутку Кобзаря.

Кожне покоління шукатиме живих
джерел слідами Шевченковими.

Євген Сверстюк

Ведуча. Шановна глядацька аудиторіє, просимо проїнятися творчою атмосферою, щоб у кінці нашого перформансу висловити власні враження в будь-якому жанрі (прозою, віршами чи малюнком), щоб «слово за словом сміялось, лилось»

На фоні пісні «Шлях до Тараса» В. Зінкевича виходить вчитель у ролі Т. Шевченка, проходить по залу. Піднімається на сцену і сідає за столом. Після закінчення пісні звертається до нащадків.

Тарас Шевченко.

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині –
Однаковісінько мені.
В неволі виріс меж чужими,
І, не оплаканий своїми.
В неволі, плачучи, умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій – не своїй землі.

І не пом'яне батько з сином,
Не скаже синові: «Молись»,
Молися, сину, за Вкраїну
Його замучили колись».
Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені.

Ведуча. Відчуття початкове. (Хвилювання, сумнів, тривогу висловлює учитель у ролі Шевченка).

Тарас Шевченко. (Чи зрозуміють мене люди? Чи збагнуть мою душу, мій біль, мої тривоги?)

... Любітеся, брати мої,
Україну любіте
І за неї безталанну,
Господа моліте.

І його забудьте, други,
І не проклинайте.
І мене в неволі лютій
Інколи згадайте.

Ведуча. Ти, Тарасе, сьогодні
Нас зібрав до купи.
І зійшлися у цій залі
Шевченка онуки.

Хліб і сіль тобі, Тарасе,
Сьогодні підносимо...
Вшанувати цю гостинність
Оплесками просимо.

Ведуча. Сьогодні з вдячністю вчителі читають авторські вірші, присвячені поету, покладені на музику, .

Живий і донині (сл. Ж. Пархети, муз. В. Терещук)

Тарасе, Тарасе, України сину!
Живий у серцях ти, живий і донині
Тебе пам'ятаєм крізь сиві століття
Летять у майбутнє слова-заповіти.
І долю ми маєм, і шлях є широкий
Та важко живеться Вкраїні допоки.

Отож, об'єднаймося і словом, і ділом
Служимо Вкраїні душею і тілом.
Хоч ніченька темна сльозою умита
Засяє нам сонце, всміхнуться всі діти.
Ми вірим, Кобзарю, що станем багаті
Щасливі і вмілі, що будем крилаті.

Обніміться, браття мої

(сл. Ольга Качан, муз. Василя Качан)

«Обніміться, брати мої», -
Благав ти, пророче,
Та вони того не чують,
І знати не хочуть.

Просив щиро нас, Тарасе,
Свого не цуратись,
Та забули керманичі,
Хто їхня мати.

Розпинають Україну,
Кривдять рідну мову.
Як же можна зневажати
Материнське слово?

Дитяча присяга

(сл. Т. Волинської, муз. В. Терещук)

Уклін тобі, Тарасе, великий наш пророче,
Для тебе вірно б'ється те серденько дівоче.
Ось нині пред тобою, ми, українські діти,
Святочно прирікаєм – сповняти ті завіти.

Вічне

(Сл. О. А. Бондаренко (Шевченко))

Сива пам'ять пливе, мов лебідка,
Над могутнім і славним Дніпром,
Там дівча у віночку, мов квітка,
Й паляниця духмянить добром!
Про героїв там круча шепоче:
Хто землю свою боронив!
Там Тарасове слово пророче.
До тих, хто живе й ще не жив...
«За честь і славу, за братерство,
За волю України,
І за щастя, і за долю
Матері й дитини.
І за мову калинову,
І за вічне слово,
Й пісню жайвора чудову,
І кохання мову!»

Болить душа кобзарева
За «чужинців» наших:
«Рубають, нищать, мов дерева,
Братів рідних ваших!
Ведуча. Поглянь, Тарасе,
в шані люди, схилили голови свої,
Прийшли вклонитися тобі, -
Співцеві української землі.
Всі вчили і читали твори Кобзаря.
Як ви їх запам'ятали перевірю я.

Ліси, поля сплюндровано,
Ріки, полонини,
Зажурився Дніпро сивий,
Ридає калина.

Доборолась, Україно,
До самого краю...
Не впади, моя дитино,
Всіх святих благаю!
Не стань, мила, на коліна
І не зрадь ніколи,
Стій за правду і за волю,
За Дніпро, за доли!
За дідів, за матір, хату,
За сонце і зорі,
За край рідний і багатий,
За синє море!
Щоб в сім'ї щасливій, новій
Дитина раділа,
Щоб у славі, щасті, волі
Нащадків зростила!

Вікторина про творчість Шевченка.

(Додати у віршах слова Т. Г. Шевченка)

1. Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє... лани, гаї, сади!..
І ми, жартуючи погналі...
(Чужі ягнята до води)
2. Дивлюсь, аж світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї,
(Сонце зустрічає)
3. Не називаю її раєм...

(Тії хатиночки у гаї)
4. Тече вода з-під явора,
Яром на долину...
(Пишається над водою
Червона калина)
5. На панщині пшеницю жала,
Втомилася, не спочивать
Пішла в снопи... (пошкандибала
Івана-сина годувать)
6. Садок вишневий коло хати,

Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть
(Співають, ідучи, дівчата)

7. В лиху годину
Якось недавно довелось
(Мені заїхати в Україну)

8. А журавлі летять собі
Додому ключами.
Плаче козак – (шляхи биті
Заросли тернами)

Ведуча. Відчуття бенкетування.

Тарас Шевченко.
Було колись – в Україні
Ревіли гармати:
Було колись – запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю;
Минулося – осталися
Могили на полі.

9. Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні
(Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу, на чужині –
Однаковісінько мені)
10. Доле, де ти! Доле, де ти?
Нема ніякої
(Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!)

Було колись – в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед-горілку
Поставцем кружала.
Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! Може, серце
Хоч трохи спочине.

Група вчителів декламують уривок з поеми «Гайдамаки».

Заспіваю, розвернулась
Висока могила,
Аж до моря запорожці
Степ широкий вкрили.
Отамани на вороних
Перед бунчуками
Вигравають... , а пороги
Меж очеретами.
Ревуть, стогнуть – розсердилися,
Щось страшне співають,
Послухаю, пожурюся,
У старих питаю:
«Чого, батьки, сумуєте?»
«Невесело, сину!
Дніпро на нас розсердився,
Плаче Україна...»
І я плачу, а тим часом
Пишними рядами
Виступають отамани,
Сотники з панами
І гетьмани, всі в золоті
У мою хатину
Прийшли, сіли коло мене
І про Україну
Розмовляють, розказують,
Як Січ будували,
Як козаки на байдаках
Пороги минали,
Як гуляли по синьому,
Грілися в Скутарі

Та як, люльки закуривши
В Польщі на пожарі.
В Україну поверталися,
Як бенкетували.
«Грай, кобзарю, лий, шинкарю!» –
Козаки гукали.
Шинкар знає, наливає
І не схаменеться;
Кобзар вшкварив, а козаки –
Аж Хортиця гнеться –
Метелиці та гопака
Гуртом оддирають;
Кухоль ходить, переходить,
Так і висихає.
«Гуляй, пане, без жупана,
Гуляй, вітре, полем,
Грай, кобзарю, лий, шинкарю,
Поки встане доля»
Взявшись в боки, навприсідки
Парубки з дідами
«отак, діти! Добре, діти
Будете панами».
Отамани на бенкеті,
Неначе на раді,
Походжають, розмовляють;
Вельможна громада
Не втерпіла, ударила
Старими ногами
А я дивлюсь, поглядаю
Сміюся сльозами.»

Група вчителів-хореографів виконують «Гопак»

Ведуча. Відчуття метаморфозне.

Тарас Шевченко: І все то те... Душе моя,
Чого ж ти сумуєш?
Душе моя убогая,
Чого марне плачеш,
Чого тобі шкода? Хіба ти не бачиш,
То глянь, подивися; а я полечу
Високо-високо за синії хмари;

Вчителі-хореографи розігрують сценку за віршем «Тополя».

Ведуча.

По діброві вітер вис
Гуляє по полю.
Край дороги гне тополю
До самого долу.
Стан високий, лист широкий
Марне зеленіє.
Кругом поле, як те море,
Широке, синіє.

Чумак іде, подивиться,
Та й голову схилить;
Чабан вранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться – серце ниє:
Кругом ні билини.
Одна, одна, як сирота
На чужині, гине!

Ведуча. Відчуття філософське

Тарас Шевченко. Тільки я, мов окаянный

І день і ніч плачу
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає –
Оглухли, не чують;
Кайданами міняються,
Правдою торгують.

І Господа зневажають, --
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Орють лихо,
Лихом засівають.
А що вродить? Побачите,
Які будуть жнива!

Ведуча. Про що ж писав у своїх творах Тарас Шевченко?

(відповіді вчителів із зали)

Постановка вчителів-хореографів за віршем «Лебедонька»

«Плавай, плавай, лебедонько,
По синьому морю,
Рости, рости, тополенько,
Все вгору та вгору!
Рости гнучка та висока,
До самої хмари,

Спитай Бога, чи діжду я,
Чи не діжду пари?
Рости, рости, подивися,
За синєє море:
По тім боці – моя доля,
По сім боці – горе.»

Творчий полілог вірш «Молитва».

Царям, всесвітнім шинкарям,
І дукачі, і таляри,
І пута кутії пошли.
Робочим головам, рукам
На сій окраденій землі

Свою ти силу ниспошли.
Мені ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердечний рай!
І більш нічого не давай!

Ведуча. Звертається до учасників перфомансу з проханням висловити власні судження, передати думки з приводу побаченого та почутого.

Індукція.

Існує таке філософське поняття, як індукція – процес судження, котрий досягає висновку, що при наявному стані знань є напевно істинним.

*Представлення рефлексій (у вигляді прози, віршів, пісень, плакатів, малюнків).
(Виходять на сцену.)*

Одним із підсумків щодо втілення творчих ідей Тараса Шевченка у життя сучасної родини є роздуми за віршем О.А. Бондаренко «Слово від нащадків».

ВІЧНЕ РОДИНА, РІД, ШЕВЧЕНКОВА КРАЇНА, МОЯ ЧЕРКАЩИНА,
ВІТЧИЗНА-Україна

Це – найсвятіші слова, що береже кожен земляк Тараса Шевченка у своєму серці...

Пам'ятаємо, як колись, росяним кришталевим ранком, нас, маленьких донечок, батько брав із собою за край села помилуватися неповторною вранішньою красою сонної землі і відчувти насолоду від першого «Добридень»співочого жайвора, легенького шепоту пшеничного поля... Він не помилявся: це до болю рідне й неповторне залишилося в пам'яті на все життя!

Пам'ятаємо, як довгими зимовими вечорами матуся відкривала величезні (такими на той час нам здавалися) книги про Кобзаря: «Шевченко-художник», «Гайдамаки» та «Заповіт» і вела нас у історичну подорож нашого болючого і в той же час славного минулого... Правда її була в тім, що маленька наша Батьківщина житиме в серці вічно!

Пам'ятаю урочисте декламування першою вчителькою поетичних рядків Тараса Григоровича Шевченка про рідний край, долю українців і неймовірно безмежну гордість за те, що ми – його земляки... А ще не зітруться з дитячої душі переживання від припущення вчительки, що наш татусь схожий на Тараса Шевченка, а мама – на Божу матір...

Рясними краплями скотилися по дитячих щічках слізки: чи то від сум'яття, чи то від сором'язливої радості.

Чого ж ти плачеш?– погладила по голівці Ніна Степанівна... Гордися своїми батьками – вони в тебе хороші...

Так, і справді, хороші в нас батьки: Шевченко Андрій Петрович (1942р. н.), відомий як передовий механізатор, комбайнер не лише в своєму селі, а й у всьому Смілянському районі. Не раз займав перше місце з намолоту зернових за період жнив, а його портрет висів на Дошці пошани району; Шевченко Марія Андріївна (1947-2005), бухгалтер колгоспу с. Попівка, чуйна й добра, зі щирим серцем і безмежною любов'ю до життя й людей. Низький уклін Вам, рідні, до землі за життєву науку! Тепер ми, ваші доньки, Шевченко (Бондаренко) Олена Андріївна та Шевченко (Самарська) Олеся Андріївна, стали педагогами й передаємо знання, які отримали від Вас, маленьким українцям. І, як колись, Ви нам читали священні рядки Кобзаря, ми тепер даруємо їх нашим дітям і внукам...

Слово співця української долі невмируще й вічне, величне й святе!

Тобі ж, Кобзарю, від нащадків слава і наше щире слово!

Слово від нащадків

«Низький уклін, Тарасе, до землі!» –

Вклоняються нащадки в місті і селі.

«Тобі від нас і шана, і присвята.

Ти пам'ятай, земля наша багата:

Садами пишними і врожаями,

І паляницями, й короваями,

Коханням щирим сонцесяйним,

Ключем родючим життєдайним,

Ведуча.

Збулось твоє слово, Тарасе,

Зійшла в Україні зоря:

Шанує країна Великого сина

Пророка, співця Кобзаря.

Тепер у головах навічно під

бронзу трепетну граніт...

Як символ пам'яті народу, звучить безсмертний «Заповіт».

Словом рідним і співочим,

Родом твоїм до волі охочим!

Це відгомін твого заповіту,

Що лунає у цілому світі,

Що віками не вмере, не загине,

В кожне серце нащадків прилине!

Хай Бог вічну пам'ять про тебе дарує,

А рід твій черкаський волю шанує!»

Тарас Шевченко.
Як умру, то поховайте
Мене на могилі...
Серед степу широкого
На Україні милій.

(Вчителі продовжують по черзі читати «Заповіт» Шевченка і виходити на сцену.)

1. Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі,
2. Було видно, було чути,
Як реве ревучий,
3. Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отоді я
4. І лани, і гори –
Все покину і полину
До самого Бога
5. Молитися ... а до того
Я не знаю Бога.
6. Поховайте та вставайте
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
Тарас Шевченко (продовжує)
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Не злим тихим словом.

Ведуча. Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
І голос твій нам душі окриля
Встає в новій красі, забувши лихоліття,
Твоя, Тарасе, звільнена земля!
Звучить пісня Тараса Петриненка «Україно»
На цьому ми будемо завершувати
наш перформанс.
Дякуємо всім за участь і увагу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Співоче джерело Черкащини/[уклад. С.В. Гловацький]. – Черкаси: ЧОПОПП,2013.- 46с.
2. Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття / [уклад. О.І. Месевря, С.І.Січкарь, Л. Н. Добровольська, Бугайчук Н. В.]. – Черкаси: ЧОПОПП,2013. – 276с.
3. Шевченко Т. Кобзар/ Т. Шевченко. – К.: Радянська школа, 1987. – 606с.

Т. Г. Луценко,
учитель української мови та літератури
Вільшанської загальноосвітньої школи
I-III ступенів

Т. Г. ШЕЧЕНКО І ВІЛЬШАНА

Мета роботи: доповнити життєпис поета повнішими даними про його перебування у Вільшанському маєткові Енгельгардтів, довести важливість періоду, прожитого Тарасом-підлітком у Вільшані, для формування його світогляду, загальної освіченості та розвитку мистецького обдарування.

Генії належать людству. Та все ж кожен з них насамперед є сином свого народу, сином землі, яка його народила, дала крила й снагу для високого польоту.

Шевченків край... Земля безсмертного Тараса... Так в Україні називають сучасну Черкащину. Тут, у селі Моринцях, у родині селянина-кріпака народився великий поет і художник, духовний батько української нації Тарас Григорович Шевченко. Тут пройшли його дитячі роки. Сюди, у рідний край, линув він думкою з чужини.

На Черкащину Т. Шевченко тричі приїжджав з Петербурга під час своїх подорожей в Україну в 1843 - 1844, 1845 - 1847 та 1859 рр.

"Хто хоче зрозуміти поета, - писав великий Гете, — той повинен іти на його батьківщину". Адже у світовій літературі важко знайти митця, котрий би так кровно був зв'язаний зі своїм народом, як Шевченко.

Поет черпав силу духу й натхнення в славному минулому Черкаської землі. Скроплена потом кріпаків, полита козацькою кров'ю, вона зростила не одну когорту борців за щастя народне. Серед них - сподвижник Наливайка по селянсько-козацькому повстанню 1594-1596 рр., гетьман війська запорізького Матвій Шаула. На Черкащині зріс державний розум і полководницький талант Богдана Хмельницького. Із цією землею тісно пов'язана діяльність героїв народно-визвольної боротьби 1648-1654 рр. Івана Богуна, Максима Кривоноса, Нестора Морозенка. Черкащина була центром гайдамацького повстання, якому Шевченко присвятив поему "Гайдамаки".

Благословив Бог і нас народитися в цьому чудесному куточку України. І якщо Моринці - колиска великого поета, Кирилівка (теперішнє Шевченкове) — перший життєвий навчитель, то у Вільшані вперше він відчув, що то значить — бути підневільною кріпацькою душею.

Напевно, немало значило наше містечко для поета, бо згадує він його у своїх творах 16 разів (так рідні Моринці згадує 4 рази, Кирилівку - 5). У нашій Вільшані бував поет в 1843—1845 та 1859 роках.

Звичайно, життєвий шлях поета відтворений досить докладно, тому моє дослідження не є черговою констатацією факту майже річного перебування Тараса-підлітка в маєтку Енгельгарда. Мета мого дослідження дати відповідь на питання «Що ж значила Вільшана в життєвій долі поета?»

1828 рік... Важко нам уявити, яким було наше славне містечко в ті часи. Пропоную невеличку історичну довідку. У "Сказаннях о населеннїх местностях Киевской губернии", виданих у середині ХІХ ст., говориться, що містечко Ольшана - резиденція управління Вільшанського ключа, є родовим маєтком Енгельгардтів. На той час належних панові ревільських душ налічувалося близько семи тисяч. Містечко вирізнялося родючими землями та заможністю жителів. Мало дві церкви й міцно трималося православ'я.

Щоб в'яснити обставини перебування Тараса у Вільшані, звернемося до спогадів його друзів-сучасників, записок самого поета, художньої літератури. О. Лазаревський у "Материалах для биографии Т.Г.Шевченко", надрукованих у журналі "Основа" за березень 1862 року, писав: "Чувствуя страсть к рисованию, Шевченко бежал в Хлебновку (Хлипнівку), славившуюся своими малярами. У одного из них Тарас Григорьевич поселился и прожил здесь недели две на испытании. Хлебниковский маляр нашел его способным к своему малярству, но, боясь быть ответственным, что держит помещичьего мальчика без вида, посоветовал Шевченку выхлопотать сначала нужное свидетельство и затем уже поселиться у него - на учение. Тарас отправился в местечко Ольшаны, где жил Зингепгардтов управляющий - Дмитренко, и стал просить вида на прожительство у хлебниковского маляра. Дмитренко, разговорившись с мальчиком и заметив его бойкость, вместо выдачи свидетельства, взял Тараса в число своей прислуги".

Отак Тарас-підліток потрапив до панського двору у Вільшану. Як свідчать архівні записи, останні роки свого життя поміщик В.В.Енгельгард провів у Вільшані, де в нього був "...большой деревянный дом с тенистым парком, псовая охота и оркестр, для помещения коего был построен целый ряд домиков, выходивших на базарную площадь, против помещичьего дома". (Проф. П. Лебединцев, «Тарас Григорьевич Шевченко, «Киевская старина, 1882, сентябрь, с. 560-561).

У журналі "Основа" за 1862 рік в "Новых материалах до биографии Шевченко" знаходимо такі рядки: "Новому барину потребувались разного рода дворовые, которых он, как чистый аристократ, желал иметь специально приготовленными к разным надворным должностям: кучера, фореитора, повара, лакея, конторщика, комнатного живописца и т. п. Главному управляющему было предписано набрать из крестьянских детей около дюжины мальчиков, годных к упомянутым должностям. И вот по одному росчерку пера были взяты у родителей дети (не все же они были сироты, подобно Тарасу), и приведены в центральное имение помещика в местечко Ольшаны. В виде опыта, до отправления барину их распределили при господском дворе по разным должностям". Отак Тарас попав у кухарчуки, під наглядом головного кухаря-артиста довелося йому чистити каструлі, носити на кухню дрова, виносити помий тощо. А хлопець же мав природну схильність до книг, до живопису, "При всяком удобном случае приобретал он за первый попавшийся грош какое-нибудь произведение суздальской школы у бродячего коробейника, а если не было за что купить, то, из любви к искусству, иногда покушался на воровство".

Зібравши досить численну колекцію, Тарас, ховаючись від двірні, розвішував на деревах густого саду своє багатство, роздивлявся, намагаючись скопіювати. Любив при цьому співати. Звичайно, кухар помічав відлучки Тараса, і, коли той з'являвся, добряче його лупцював.

Якось Тарасові вдалося заробити аж двохгривеник, почистивши заїжджому панові чоботи. Коли його відвідав Микита, він віддав гроші братові.

На проводах Тарасового тіла в Києві Микита із сльозами на очах згадував про цей випадок: "Що то за добра душа була! Я таки його бив колись маленьким, та й здорово бив, а він, покійник, оддав мені послідне".

Коли закінчились випробування майбутньої двірні, було складено список із позначенням можливостей кожного хлопця. Тараса в цьому списку було записано годним «на комнатного живописца».

Уранці Ян Димовський, один із управителів, відвів його до панського будинку. Відчинилися високі з позолотою двері, й Тарас несміливо зайшов до покоїв. За письмовим столом розкинувся в кріслі випещений офіцер. Вигляд мав невдоволений, холодні сірі очі дивилися непривітно. Проте, коли Димовський сказав, що хлопець має нахил до малярства, трохи подобрішав, бо й сам любив замолоду малювати.

А ось що пише сам поет в автобіографії: "Помещику Павлу Васильевичу Энгельгардту, только что наследовавшему достояние отца своего, понадобится расторопный мальчик, и оборванный школяр-бродяга попал прямо в тиковую куртку, в такие же шаровары и, наконец, в комнатные казачки".

Як бачимо, спочатку Тараса хотіли зробити кухарем, та з цього нічого не вийшло, тоді призначили козачком - панським попихачем і прислужником.

Йому вже не потрібно було стовбичити днями на панській кухні, чистячи картоплю та тягаючи шаплик з помиями.

Головний управитель маєтком ротмістр Дмитренко вирішив приставити Тараса до молодого пана Павла Васильовича. Зранку конторщик Федір Штанько послав хлопця на склад гю новий одяг, який належало носити панському служці. Досі гріла сирітську Тарасову душу полотняна сорочина, пошита сестрою Катериною. Ходив босий і простоволосий. Тепер переодягався в нове й чисте вбрання, а назавтра мав з'явитися перед панським зором. Надягнув дебелу тикову куртку з широкими червоними смугами, шиті з тонкого сукна шаровари, натягнув чоботи. Такого гарного одягу Тарас ще ніколи не носив, було якось ніяково, а на душі тривожно. Свого пана він досі бачив лише віддалік. "Як воно буде?", - схвилювано думав підліток. ("У Вільнім, городі преславнім", К, 1989)

Принизливою й ненависною була підліткові його лакейська служба. Та й саме слово «козачок» б/ло образливим для нього, адже походило воно від слова козак — вільна людина, воїн. Тим більше, що в самій Вільшані, де Тарас-підліток прожив майже рік у панському дворі (1828 — 1829), колись відбувалися події, які не могли не хвилювати уяву майбутнього

поета. У народно-визвольній війні проти польського панування вільшанці хоробро билися під проводом свого земляка козацького полковника Максима Кривоноса. За деякими відомостями, цей народний герой і народився у Вільшані. Максимом Ольшанським називає його народна дума "Хмельницький і Барабаш". Драматичні події відбувалися в містечку Ольшани під час гайдамацького руху. У червні 1766 року сюди прибув кількатисячний загін польських жовнірів, які жорстоко розправлялися з населенням, грабували місто. Події у Вільшані часів Коліївщини Т.Шевченко змалював у поемі "Гайдамаки":

*Мандрували гайдамаки Лісами, ярами,
А за ними й Галайда з дрібними сльозами.*

*Вже минули Воронівку,
Вербівку; у Вільшану ...*

...А тим часом гайдамаки

*Й Вільшану минають. **

Питається у хлопчика:

"Що, титаря вбили?"

"Ба ні, дядьку, батько казав,

Що його спалили

Оті ляхи, що там лежать,

І Оксану вкрали.

А титаря на цвинтарі Вчора поховали".

Події, описані Шевченком у поемі, мають під собою історичну основу. Так у книзі В. Антоновича "Про Козацькі часи на Україні" (К., 1991, с. 80) читаємо: "Того часу весь народ був страшенно розлютований релігійними переслідуваннями поляків. Два роки перед тим уніати вкупі з польським урядом заходилися вельми жорстоко наvertати православних на унію. Року 1766-го у Вільшані зібралася духовно-уніатська комісія, яка за допомогою польського війська люто розправилася із православними: багато православних попів і парафіян покарано на горло або взято на муки. Як поляки й уніати знущалися над православними, можна бачити із твору Т. Шевченка "Гайдамаки". Оповідання його про вільшанського титаря не домисел, а правдивий факт".

Та про все це поет Тарас Шевченко напише значно пізніше. А поки що добігав кінця 1829 рік. Як не тяжко було Тарасові на панській "службі", проте тут була його батьківщина, земляки, міг збігати при нагоді до рідних у Кирилівку чи Зелену. Та й цьому прийшов край. Восени разом з обслугою Енгельгарда мусив їхати до м. Вільно, куди пана призначили на службу. Чи знав тоді хлопець, що залишає рідний край на довгі роки?

"Тарасові вдалося відпроситися в Дмитренка, і він біг у Кирилівку, сказати сестрам і братам, що має їхати в якусь Вільну. Був би живий батько, то сказав би хоч де вона". ("У Вільнім, городі преславнім", К, 1989).

Настав день від'їзду. Похмурий і хмарний осінній день. У Вільшану до панського двоповерхового будинку зібралися з навколишніх сіл рідні тих, хто їхав з паном. А було таких дворових людей кілька десятків. Стояли навантажені вози, готова була коляска, у якій мали їхати сам пан, пані і їх маленький син Вася.

Тарас хвилювався: чому немає й досі нікого з рідних. Нарешті! Побачив він сивого, бородатого діда Івана, вродливу Катерину, брата Йосипа, молодша Ярина вела за руку сліпу Марію. Рідні не бачили його в новому вбранні й одразу, навіть, не впізнали. Збігли останні хвилини в рідному краї біля рідних йому людей.

"На ганок вийшов головний управитель Дмитренко в парадному мундирі. Обабіч доріжки, що вела від ганку до воріт, стояла челядь, трохи осторонь від них на дерев'яному підвищенні розмістився оркестр з начищеними мідними трубами. Я побіжу, — сказав Тарас. Першою кинулася до нього на шию Ярина, за нею сліпенька Марія, потім по материнському притисла його до грудей Катерина. Прощай, Тарасе!" ("У Вільнім, городі преславнім", К, 1989).

Отак з Вільшани повилася дорога Тараса Шевченка до вершин світової слави.

То що ж значила Вільшана в життєвій долі Тараса Шевченка? Тепер настав час дати відповідь на це питання.

По-перше, вважаю, що Вільшана стала для Тараса справжнім життєвим навчителем. У 20-х роках XIX ст. це було досить велике містечко, густозаселене. Тарас, хоч і не з власної волі попав у козачки пана Енгельгарда, чи не вперше в житті побачив справжні живописні полотна, бібліотеку, почув музику. Дружина Енгельгарда не забороняла Тарасові слухати її гри на фортепіано, будучи доброю й чуйною жінкою, навіть пояснювала, що то за музичні твори, хто їх автори. У Вільшані жили, окрім українців, поляки, євреї. Уперше він почув французьку, польську, єврейську мови.

По-друге, у Вільшані, не без сприяння й допомоги управителя Яна Димовського, Тарас, який так довго шукав собі вчителя-маляра, отримав перші уроки живопису в шляхтича Стефана Превлоцького, досить відомого живописця й педагога першої половини XIX ст. (Це в нього навчався протягом восьми років Іван Сошенко — відомий художник і друг Шевченка), Цікавий факт: після 8 років навчання Превлоцький сказав Сошенку, що передав йому все, що знав, а Тарасові сказав те ж саме всього через кілька місяців навчання.

По-третє, те, що Тарас пізніше набагато частіше згадуватиме Вільшану, аніж Моринці чи Шевченкове, свідчення того глибокого сліду, який вона залишила в житті й долі поета. Тут уперше він зрозумів усю гіркоту свого підневільного кріпацького становища. Але ж у Вільшані зустрів він людей, які чи не першими оцінили його малярський талант. Це управитель Я. Димовський, учитель живопису С. Превлоцький. Та й потім у Петербурзі І. Сошенко звернув увагу на учня майстра Ширяєва, бо знав його ще з Вільшани, про що зазначив у своїх спогадах про Т. Шевченка.

Привело Тараса в наше містечко велике бажання малювати, бо мав до малярства він Божий дар. З Вільшани разом з панським обозом вирушив Тарас у широкий світ. Навіть не міг мріяти про звільнення з кріпацтва чи навчання в Академії Мистецтв у самому Петербурзі. Разом з Тарасом ми відчули той стан тривоги, жалю за рідними, душевного сум'яття перед незвіданим... Вільшана не просто завершила перший етап його біографії, а стала переломним етапом його життєвої дороги.

О.Л. Майборода,
учитель історії Петраківського НВК
Катеринопільської районної ради

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА УРОКАХ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Виходячи з власного досвіду у статті порушено питання можливих шляхів використання творів Т.Шевченка на уроках історії з метою розвитку індивідуального потенціалу учнів, та виховання справжнього патріота і громадянина України.

Тарас Шевченко став національним пророком в цілому й ідейним натхненником для нового українства зокрема. Він створив поетизовану версію України, яка воскресає і має велике майбутнє. Виховний потенціал творчої спадщини Т. Шевченка як поета, художника та громадсько-політичного діяча має дуже високий ступінь впливу на підростаюче покоління. Поет цікавився історичними подіями, які відбувалися в Україні і безперечно яскраво, широко і глибоко відобразив у своїй творчості славне минуле України. Учні на основі Шевченкових творів, як поезій так і художніх картин набагато краще усвідомлюють сутність історичного минулого України, та на прикладі героїв творів і особистого життєвого подвигу поета виховують в собі готовність до самопожертви заради Батьківщини.

Для того, щоб виховувати у підростаючого покоління почуття патріотизму, відданості своїй Батьківщині, любові до рідного краю, національної гідності необхідно

використовувати твори Т. Шевченка при вивченні історичних подій в Україні на всіх її етапах навчальної програми.

Безперечно, що є теми в курсі історії України, які безпосередньо стосуються змісту поезій Т. Шевченка, особливо козацька тематика, яка вивчається у 8 класі. Але геніальність Т. Шевченка полягає в тому, що його творча спадщина і є тією виховною силою, яка має свій виховний вплив на формування особистості учня на всіх етапах вивчення історії України з різноманітних тем навчальної програми. Героїчному минулому Т. Шевченко присвятив немало творів і чудових рядків. Тому, вивчаючи теми «Виникнення козацтва й Запорозької Січі», «Запорізька Січ та реєстрове козацтво у 16- п.п.18ст.», слід використати такі твори Шевченка, як «Не женися на багатій», «Нащо мені женитися», «Іван Підкова», «Гамалія». Чудові рядки цих творів не тільки допомагають учням зрозуміти сутність навчального матеріалу, а й сприяють вихованню любові до Батьківщини, почуття патріотизму, готовності до самопожертви заради свободи, незламності і нескореності перед несправедливістю. Для того, щоб пояснити причини виникнення козацтва, його склад та мотивацію юнаків під час відходу у вільні українські степи, слід навести такі рядки:

Оженись на вольній волі,
На козацькій долі,
Яка буде, така й буде,
Чи сама, той гола
Та ніхто не докучає
І не розважає [4, с.146.]

Необхідно зазначити, що у поезії «Ой крикнули сірі гуси» поет зазначає, що батьки самі радили юнакам йти в козаки і благословляли їх на цю святую справу- захищати рідну неньку Україну. Т. Шевченко не оминув у своїй творчості теми боротьби проти турецької агресії, і в поемах «Іван Підкова» та «Гамалія» він силою свого поетичного таланту підкреслив героїзм, сміливість та відданість козацьких ватажків у боротьбі за волю своїх побратимів. В поемі «Гамалія» згадуються відважні ватажки-гетьмани І. Підкова та П. Конашевич-Сагайдачний, які здійснили ряд успішних походів на турецькі й татарські міста-фортеці, що були одночасно й невольницькими ринками.

І тому козаки попливли
По морю гуляти,
Слави добувати,
Із турецької неволі
Братів визволяти [2, с. 153.]

Не оминув своєю увагою Т. Шевченко і козацько-селянські повстання 20-30-х років 17ст. У своїх творах поет з пошаною і любов'ю змальовує керівників козацько-селянських повстань, підкреслює їхню сміливість, мужність та відданість своєму народу. Для вивчення цієї теми необхідно використати такі поетичні твори: «У неділеньку святую», де зокрема йдеться про С. Наливайку, та уривки з п'єси «Никита Гайдай»

Как Наливайко собирал
Перед родными бунчуками
Народ козацкий защищать
Святую церковь [5, с. 11.]

Тема козицько-селянського повстання 1630 року вимагає використання твору Т. Шевченка «Тарасова ніч», яка є яскравим прикладом козацької звитяги та боротьби за волю своєї Батьківщини.

Т. Шевченко не міг пройти повз таку важливу героїчну сторінку в історії України, як Національно-визвольна війна українського народу під керівництвом Б. Хмельницького. У своїх поезіях Т. Шевченко підкреслює її справедливий, визвольний характер, розкриває боротьбу українського народу проти польсько-шляхетського панування в Україні. Основну

мету цього повстання Шевченко висловлює вустами Н.Гайдая-«мы цепь неволи разорвем» і що «...наши вольные законы в степях широких оживут» [5, с. 9.] Поет творчо відобразив історичну роль Б. Хмельницького як військового організатора і видатного державного діяча, він називає його «благородним Хмельницьким» [5, с.11.] в поемі «Гайдамаки»- «славним Богданом, праведним Гетьманом [3, с. 84.], у поемі «Сон, Гори високі» -батьком- «Батька Богдана могила мріє» [4, с. 31.], у повісті «Близнець»- знаменитим, у «Щоденнику» геніальним бунтівником. Ще Т.Шевченко створив композицію «Смерть Б. Хмельницького», де гетьман звертається з останньою промовою –порадою до козаків, а також доцільно використати композицію «Дари Чигирини», де художник відтворив момент чекання послів на вихід гетьмана до них, і цим він підкреслює значимість видатних перемог гетьмана. Але заради справедливості слід зазначити, що Т.Шевченко в деяких творах різко докоряє славному гетьманові за недалекоглядну, на його погляд, політику щодо союзу з Росією. Такі докори містяться в творах «Розрита могила», «Невольник», «Великий льох», «За що ми любимо Богдана», «Якби-то ти, Богдане п'яний». Така оцінка Т.Шевченка діяльності гетьмана сприяє розвитку вміння учнів характеризувати діяльність історичної особи та висловлювати власне судження.

Вивчаючи тему «Визвольний рух на Правобережній Україні к.17-поч.18ст.», щоб пояснити причини повстанського руху доцільно використати вірш «Іржавець», зокрема такі рядки

Мій краю прекрасний, розкішний, багатий!
Хто тебе не мучив? Якби розказать
Про якого-небудь магната
Історію-правду, то перелякать
Саме б пекло можна. [4, с.34]

В ході цієї теми вивчається історична постать С. Палія, провідника повстання 1702-1704р.р. Образ сина українського народу поет з любов'ю відтворив у своїй поезії «Чернець», хоча в дійсності С.Палій ченцем не був, але підтримував тісні зв'язки з монастирем Межигірського Спаса. З великою художньою силою та вірністю історичним фактам, Т.Шевченко змалював боротьбу українського народу проти польсько-шляхетського поневолення в поемі «Гайдамаки». В цій поезії поет відтворив події Коліївщини 1768р. в Правобережній Україні. В цьому творі відображено і сміливість, і героїзм, і трагізм тих історичних подій, де найактивнішою силою є простий народ. На прикладі цього твору учні усвідомлюють велич і силу, національну свідомість українців як окремого народу.

Відзначимо, що до проблематики гайдамаччини поет звертався неодноразово.

Цьому доказом є вірші Т.Шевченка «Холодний яр», «Великий льох», «Швачка», де поет підкреслює, що ця боротьба була справою всієї нації.

У творчості Т. Шевченка багато місця займає історія Запорозької Січі та боротьби запорожців проти численних ворогів України. Поет часто згадує волелюбні традиції запорожців, їх високе військово-мистецтво, непорушну та міцну дружбу, їх виняткову мужність та сміливість у боротьбі з ворогами.

Було колись - в Україні
Ревіли-гармати
Було колись-запорожці
Вміли панувати [3, с.55.]

З сумом Т. Шевченко говорив про ліквідацію Запорозької Січі в 1775р., поет гнівно засуджував колонізаторську політику царату в Україні. Свої погляди він виклав у поемі «Невольник»:

Січовики-запорожці
І в Січ завертають,
І розказують, і плачуть
Як Січ руйнували
Як москалі срібло, злото

І свічі забрали... [3,с.219]

Ці поезії мають великий вплив на свідомість учнів, та сприяють розвитку національної гордості за минуле Батьківщини.

Для кращого розуміння та усвідомлення сутності кріпосницьких відносин в Україні (9 кл.), доцільно використовувати поетичні рядки Т.Шевченка, бо в своїх творах він широко і всебічно показав тяжке життя кріпосницьких селян їх боротьбу за кращу долю. Рядки цих поезій і є тим головним поштовхом у вихованні національної гідності і свідомості в учнів, як достойних громадян своєї країни. Жорстоко експлуатуючи і грабуючи кріпосних селян, поміщики перетворили чарівні села в пекло, де

Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли,
Німі на панщину ідуть,
І діточок своїх ведуть!.. [4,с.111.]

А ось приклад злиденного становища українців, знущання над ними, приниження їхньої гідності:

Он глянь у тім раї, що ти покидаєш,
Латану свитину з каліки знімають,
З шкурою знімають, бо нічим обути
Княжат недорослих... [3, с.182.]

Звичайно, що селяни не могли терпіти таку наругу, а чинили опір своїм гнобителям. У 9 класі учні під час вивчення теми «Соціальна боротьба в Україні у п.п. та сер. 19 ст.» та «Наддніпряньська Україна напер. Реформи 1861р.» розуміють, що кожна людина має право на повагу своєї людської гідності і право на свободу вибору. Також у своїх творах Т.Шевченко прославляв народних ватажків і месників, в таких як поема «Невольник», поема «Княжна», у повісті «Варнак», у вірші «Ой виострю товариша». Царизм дуже жорстоко розправлявся з повсталими селянами, і про це пише поет у вірші «Юродивий».

Т.Шевченко звертає свою увагу і на світлий образ народного месника Устима Кармелюка. При вивченні цієї історичної особи необхідно використати пісню про Кармелюка - «Повернувся я з Сибіру», яку знаходимо в «Щоденнику» Т.Шевченка (від 20 травня 1858р.), де поет дав високу оцінку Кармелюкові, назвавши його славним лицарем.

У 9 класі неможливо вивчити діяльність Кирило-Мефодіївського товариства без залучення творів Т. Шевченка, бо саме Шевченків заклик до одночасного національного та соціального визволення став основою програмних документів товариства, де він займав більш рішучу, ніж інші, позицію, вважав, що треба готуватися до повстання проти самодержавства, що просвітницької діяльності недостатньо:

Не ждїть сподіваної волї-
Вона заснула: цар Микола
Її приспав... [4, с.236.]

При вивченні сутності шовіністичної політики царизму щодо України необхідно використати геніальну сатиричну поему «Сон», в якій поет по справжньому змалював всю сутність імперського режиму. Картиною генерального мордобиття Шевченко дуже вдало відобразив систему політичного правління, де людське почуття та справедливість вважалися нічим

Дивлюсь, цар підходить
До найстаршого... та в пику
Його як затопить!...
Облизався неборака
Та меншого в пузо-
Аж загуло!... [3,с.182.]

Національним скарбом у вихованні та навчанні підростаючого покоління є поетичне послання Т.Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...». В цій поезії кожне Шевченкове слово, афоризм несе в собі ту головну виховну мету для підростаючого покоління. «І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь» 4.с.302 - цей крилатий вислів повчає передусім цінувати й знати своє, у той же час брати все найкраще від інших народів, але лише те, що не заперечує національних пріоритетів. Ця проблема є актуальною і в наш час, в цьому і є геніальність Великого Кобзаря.

Використання творів Т.Шевченка в ході вивчення історії України не тільки сприяє кращому розумінню історичних подій, а й виховує почуття патріотизму, національної свідомості, гордості за рідну землю, а й допомагає дітям глибше зрозуміти й оцінити приклад життєвого подвигу найвидатнішого сина України, його вклад в українську й світову культуру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кирилюк Є.П.Т.Г.Шевченко. Біографія. – К.: Наукова думка, 1964.
2. Шевченко Тарас Повне зібрання творів у двадцяти томах. – К.: Наукова думка, 1964.
3. Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у двадцяти томах. Т.1. – К.: Наукова думка, 1989.
4. Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у двадцяти томах. Т.2. – К.: Наукова думка, 1990.
5. Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у двадцяти томах. Т.3. – К.: Наукова думка, 1993.

М. Г. Маринкевич,
педагог-організатор,
учитель музичного мистецтва
Сорокотязької ЗОШ І-ІІІ ступенів
Жашківської районної ради

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА НА ПРИКЛАДІ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Анотація

У статті розглянуто постать Т. Г. Шевченка як геніального поета і громадянина та форми виховної роботи з використанням творчої спадщини Кобзаря у процесі формування громадянина-патріота.

Процес державотворення, національно-культурне відродження, оновлення і переосмислення життя в Україні вимагають нової парадигми громадянського виховання учнівської молоді. Сучасна школа цілеспрямовано виконує соціальне замовлення суспільства – формування громадянина-патріота, здатного розбудувати суверенну Україну; плекає творчу особистість з високим рівнем інтелектуального і духовного розвитку.

Весь процес діяльності педагога в школі спрямований на виховання громадянина – патріота, який відповідає за власні дії і вчинки. Такий громадянин характеризується високим рівнем національної, правової свідомості, самосвідомості, громадянською, соціальною відповідальністю, мужністю, готовністю працювати в ім'я розквіту України, захищати її прагнення у світові Європейські співтовариства, усвідомлення необхідності досконалого знання державної мови, здатністю неупереджено ставитись до культури інших народів, прагнення до розвитку творчих здібностей, активної діяльності, спрямованої на участь у

справах і житті класу, школи, суспільства, здатність до виконання громадянського обов'язку [2, с. 36-37].

В історії є немало імен, життя і діяльність яких є прикладом мужності, героїзму, служіння своєму народові. До них належить ім'я великого поета, генія українського народу Т.Г. Шевченка. Без його імені не можна уявити нашої літератури, нашої культури, нашої країни. Тому і не дивно, що поет писав : «Історія мого життя становить частину історії моєї Батьківщини». Шевченко вийшов з народу, жив з народом і не тільки думкою, а й обставинами життя був з ним міцно і кровно зв'язаний. Важко знайти інший приклад людини, поезія та особистість якої, такою повною мірою втілила національний дух, як це для українців зробив Шевченко. Він змусив своїх колег бачити в народі не лише барвисті звичаї, а й його страждання. В історії козацтва він шукає не романтичних героїв, а уроків, що ведуть до кращого майбутнього. Україна для нього не просто мальовничий регіон Російської імперії, а край, що може і має стати незалежним [6, с. 214].

Творчість Шевченка – це святиня, якою дорожить і гордиться український народ. Шевченків «Кобзар» - це Біблія українського народу, якій судилося бути безсмертною, бо сам народ визнав її своєю книгою. У творах поета переплелися долі кріпаків з долею неньки – України, боротьба гайдамаків та козаків з боротьбою народу за щастя і волю. Духовну велич і красу народу він підніс на найвищу височінь, чим збагатив весь світ.

Шевченко ще в своїх молодечих віршах перший з українських поетів звернувся до козацької та гайдамацької минувшини, шануючи в ній боротьбу за волю й право народне, згідно з тими переказами, які чув змалечку наоколо себе. З небувалою ні перед тим, ні потім силою Шевченко у своїх поезіях 1845 року виступив проти неправди і неволі, яка запанувала на Україні, і лукавим нащадкам пригадував забуту правду української історії:

Схаменіться! Будьте люде,
Бо лихо вам буде
Розкуються незабаром
Заковані люде,
Настане суд, заговорять
І Дніпро і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших... [1, с. 454-455]

У багатьох оселях наших земляків і сьогодні можна побачити портрет Шевченка, завітаний вишитим рушником, а на столі, поряд із хлібом лежить книга його поезій – «Кобзар». Твори Т.Г. Шевченка - невичерпна скарбниця духовності, істинного патріотизму, яка має великий виховний потенціал. Пригадую, як в одній з телепрограм зіркам шоу-бізнесу та іншим відомим людям пропонували прочитати напам'ять хоч кілька рядків з творів поета. Дивно, що із таким простим завданням впоралися не всі. Адже знання чи незнання творів поета - це своєрідний показник культури та освіченості. Я впевнена, що в нашій школі немає жодного учня чи навіть випускника школи, який не знав би напам'ять хоч кілька уривків з творів Шевченка. І не лише тому, що поезії Кобзаря доступні кожному і запам'ятовуються без особливих зусиль. У нашій школі справжній культ Т.Г. Шевченка. Ми вшановуємо великого поета не лише у дні його народження і ювілейних дат. Його життя – це подвиг, його творчість – це вічний приклад служіння своєму народу, великої любові до неньки – України, вболівання за її долю. Про це нагадують стенди у шкільних коридорах, які висвітлюють основні події біографії Кобзаря, його мудрі поради, які стали крилатими висловами. Вони вчать нас пам'ятати «чиїх батьків, чиї ми діти», «і чужому научатись, і свого не цуратись, і Україну любити, і за неї, безталанну, Господа молити». У рамках Шевченківських тижнів та днів вшанування Великого Кобзаря ми проводимо різноманітні заходи, які допомагають учням краще зрозуміти феномен Шевченка. Це вікторини, конкурси знавців творів Шевченка, музично-літературні композиції «Черкащина – колиска Кобзаря», «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття», «Шевченко у творчості поетів-земляків».

Знайомлячись із творчістю Шевченка як художника, учні беруть участь у конкурсах малюнків і плакатів за його творами. Часто – це колективні роботи, за участю батьків, бабусь, дідусів. Це сприяє вихованню естетичного смаку, розвитку творчих здібностей, вміння бачити красу навколо. Конкурс читців-декламаторів допомагає не лише глибше пізнати твори Шевченка, але і відшукати улюблені, близькі за тематикою, які здатні виховувати найкращі людські почуття, «щоб вогнем Тарасового слова очищати душі і тіла». Один із найулюбленіших заходів – це інсценізація творів Т.Г. Шевченка: «Катерина», «Наймичка», «Тополя», «Назар Стодоля», а також п'єси сучасних авторів В. Бойка «Не вмере, не загине», О. Беляцького, З. Сагалова «Шлях» - про життя Шевченка. Юні актори намагаються відтворити образи героїв творів Шевченка, їх думки, почуття, страждання, мрії і сподівання. В основі багатьох його творів – нещасна доля жінки-кріпачки.

«Такого полум'яного культу материнства, такого апофеозу жіночого кохання і жіночої муки не знайти ні в одного з поетів світу» – писав М. Рильський. Т.Г. Шевченко, ніби зібрав воедино всі страждання закріпачених жінок і на весь голос розказав про них цілому світові. Назви творів кобзаря «Наймичка», «Відьма», «Сова», «Сліпая», «Мар'яна черниця», «Катерина» та інші – не випадкові. Саме наймичками, совами, відьмами, сліпими, черницями були жінки в тодішньому суспільстві.

Кожна жінка-жертва – для поета рідна. Він плаче її слізьми, мучиться її муками. «Моя се відьма» – тобто його біль, його горе [3, с. 19].

У своїх творах Шевченко не лише плаче над нещасною долею кріпаків, його поеми кличуть до помсти над тими, хто топтав жіночу честь, гідність і щастя, закликають до боротьби проти самодержавства і кріпацтва. Його участь у Кирило-Мефодіївському товаристві була цьому підтвердженням. Разом з іншими учасниками товариства він був заарештований. Цар і його чиновники бачили у Шевченкові найнебезпечнішого учасника Кирило-Мефодіївського товариства. Його віддали у солдати на 10 років із забороною писати і малювати [6, с. 214].

Шевченка справедливо називають поетом слова, пензля та співу. Під впливом його живописного слова в нашій уяві постають яскраві картини, образи а саме слово звучить як пісня. Тому і належить він до числа наймузичніших поетів світу. Тож не дивно що переважна більшість поетичних творів Шевченка дістала друге, музичне життя. На тексти й мотиви Кобзаря композитори створили близько 500 творів. Пісні на слова Тараса Григоровича Шевченка «По діброві вітер віє», «Думи мої», які увійшли до репертуару шкільного ансамблю «Мальви», були переможцями районних і обласних оглядів-конкурсів художньої самодіяльності. Пісня Ю. Рибчинського «Шлях до Тараса» - один з кращих музичних творів, що містить філософський роздум про значення Шевченка у житті кожної людини. Щире, емоційне виконання цієї пісні ученицею 11 класу Стецюк Л. нікого не залишає байдужим.

Поетеса З. В. Ружин, Почесна громадянка с. Шевченкове, написала прекрасну пісню «Керелівка», в якій оспівано красу Шевченківського краю. Мені пощастило познайомитися з автором і бути однією з перших виконавців цієї пісні. За виконання пісні «Керелівка» Зоя Володимирівна подарувала нашій школі незвичайний подарунок: пагінчик верби, яку колись посадив Т.Шевченко, перебуваючи на засланні у Казахстані. Учні з любов'ю доглядають цей пагінчик, який посадили біля школи. Ми сподіваємося, що з нього виросте справжня верба, як символ України і пам'ять про геніального земляка. Ми пишаємося, що Т. Г. Шевченко – наш земляк і намагаємося бути гідними нащадками великого Кобзаря.

У своєму геніальному творі «І мертвим, і живим», де Шевченко роздумує над долею України і робить висновки – позачасові, прийнятні для всіх українців. У посланні поет гостро з усією силою сатиричного таланту картає земляків за їхні провини перед Україною, її народом, а з другого намагається «по-доброму» намагається усовістити їх, звертаючись до їхніх гуманних і патріотичних почуттів. Наголошує, що кожному свідомому українцю необхідно жити інтересами Батьківщини. У цьому посланні поетом змальована драматична ситуація, коли найосвіченіші представники нації шукають щастя «на чужому полі».

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претеся на чужину,
Шукати доброго добра. [7, с. 158]

Для українця Т.Г.Шевченко став символом нації – її духовним провідником.

Кожен регіон нашої держави по крупинці збирає розпорошені факти, що підтверджують прижиттєвий зв'язок поета з його історією. Черкащині в цьому плані пощастило найбільше: якраз наша благодатна земля явила світові Тараса Шевченка. Саме сюди поет повертався з усіх далеких мандрівок, сюди линув його дух із чужих країн. І, врешті, тут Т.Г. Шевченко знайшов останній земний притулок [4, с 102].

В останні місяці свого життя Т.Г. Шевченко думав про свій народ, його майбутнє, дбав про розвиток освіти. Будучи тяжко хворим, «едва пером двигая», він писав у листі до П.Ф. Симиренка про свої плани видати «Буквар». «И когда все сие сотворю, тогда назову себя почти счастливым» [5, с 436]. Для Шевченка бути щасливим – означає бути потрібним своєму народові, зробити корисну справу для України і заслужити добру пам'ять земляків. І його листи до відомих людей того часу рідних, друзів закінчувалися словами подяки, щирих побажань і прохання: «згадуйте інколи щиро вашого Т. Шевченка» [5, с 394]. «Не забувай іскриннього твого друга і брата Т. Шевченка». [5, с 412] І слова «Заповіту»:

І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим, тихим словом. [7, с. 172]

Ці мрії Т.Г. Шевченка здійснилися ще більше, ніж він міг собі уявити, будучи надзвичайно скромною людиною.

Український народ береже пам'ять про свого сина і співця Тараса Шевченка в переказах, легендах, казках, піснях, приказках та прислів'ях, частівках і коломийках. Створено п'єси і кінофільми за творами Шевченка і про його життя, ім'ям поета названі міста, села, вулиці і площі. Йому присвячують свої твори Оксана Іваненко «Тарасові шляхи», В. А. Шевчук «Син волі», З. П. Тулуб «В степу безкраім за Уралом», А. Ільченко «Петербурзька осінь», наші земляки П. Власюк, О. Чорна, Т. Нарчинська та багато інших.

Минає 200-річчя від Дня народження Т.Г. Шевченка – славного сина українського народу, але і сьогодні його слово живе між нами. Шевченко – це наша думка, наша мудрість, наша сила... Які б нещастя і муки не випадали на долю нашого народу, він вистоїть, коли з ним буде Шевченко, його слово. Він завжди підтримував і підтримуватиме нас, додаватиме сили. Сьогодні до нього, нашого пророка звертаємо свої погляди. З його ідеалами, помислами зв'яємо свої кроки в утвердженні Української держави. Віримо, що здійсняться пророчі Тарасові слова:

І на оновленій землі,
Врага не буде супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі.

Українські поети новітнього часу створили Шевченкові вікопомний пам'ятник із своїх творів – зворушливих віршів, в яких по-філософськи узагальнюється роль поета в історії України.

Ми чуємо тебе, Кобзарю крізь століття,
І голос твій нам душі окриля.
Встає в новій красі, забувши лихоліття,
Твоя, Тарасе, звільнена земля.
(В. Симоненко)

Коли не стало Шевченка, у поезіях, присвячених його пам'яті було чути не тільки смуток і глибоку тугу, а й розуміння значущості його творчості для людства. Місце поховання Кобзаря стало святим.

Олена Пчілка, побувавши на Чернечій горі писала:

Я чую дух святої сили,
Під тим проречистим хрестом,
І до великої могили,
Я прихиляюся чолом

Україна шанує Тараса Шевченка, як свого найбільшого сина, як найбільшого охоронця свого народу, як свій прапор і найбільший ідеал. Ми вчимося у нього мудрості й любові, звияги й незламності, пам'ятливості і ясновидіння. Світлий образ великого Кобзаря – безсмертний, як і сам народ, що породив його, безсмертна могутня сила його таланту.

І тепер наш Тарас в кожній хаті
З нами словом живим промовляє
Є в Шевченка народження дата,
Дати смерті в Шевченка немає!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України – К. : Наук. думка, 1992. – 544 с.
2. Дем'янюк Т.Д. Організація виховного процесу в сучасному загально-освітньому навчальному закладі : науково-методичний посібник. – Суми : ТОВ Видавництво «Антей», 2006. – 384 с.
3. Вильчинська О. В. Жіноча доля у творчості Т.Г.Шевченка // Позакласний час. – 2009. – № 3-4. – С.19–21.
4. Веретільник Олена Тарас Шевченко і Черкаси // Шевченків світ. Науковий щорічник. – Випуск 4. – Черкаси. 2011, С. 102 – 112.
5. Наш рідний край : хрестоматія з історії Черкащини / [Упоряд. А.І.Кузьмінський, Т.В.Суховершко, В.Я.Чудновський]. – К.: Молодь, 1993. – 368 с.
6. Субтельний Орест. Україна : історія – К. : Либідь, 1991. – 512 с.
7. Шевченко Т. Г. Кобзар. – Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2010. – 352 с.

Л. П.Міненко,

доцент кафедри образотворчого
мистецтва Канівського гуманітарного
інституту Уманського університету

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА СВОЄРІДНІСТЬ Т.Г.ШЕВЧЕНКА ЯК ХУДОЖНИКА В СВІТОВІЙ КУЛЬТУРІ

У статті вміщено практичний матеріал відбиття творчості Т.Г.Шевченка на творчість сучасних митців. Розраховано на широке коло користувачів: викладачів і студентів вищих та середніх навчальних закладів, учителів та учнів шкіл, адміністративних працівників, ділових людей, письменників, учених, працівників культури тощо.

Тарас Григорович Шевченко народився в бідній селянській родині, на той час, кріпатської України, в 1814 році.

Народна пісня стає невід'ємною частиною формування особистості Шевченка. В піснях виплескував собі і гори, радість і надію знедоленої України. Здавалося – знесилений і обездолений, що й дихнути важко, а тут пісня зривається і підносить в гору «Біль-не біль і лихо не лихо»...

Людина прокидається із піснею, з піснею й лягає. Саме через пісню українці гартували дух, долаючи біль та горе. Бо пісня – це джерело духовного життя народу.

Коли аналізуєш поетичні рядки Тараса Шевченка в порівнянні з куплетами народної пісні, важко розмежувати їх, і здається, що з куплетів пісні лються рядки поезії Шевченка.

«Тече річка, невеличка
Скочу, перескочу,
Віддай мене моя мамо за кого я схочу...»
 «Світи, світи місяченьку
Та на той перелаз,
Вийди, вийди козаченьку до мене ще раз...»
Т.Г.Шевченко: «Оддай мене, моя мамо
 Та не за старого
 Оддай мене, моє серце
 Та за молодого...»

«Із-за лісу, з-за туману
Місяць випливає,
Червоніє круглолиций,
Горить, а не сяє...»
 «Зорі сяють, серед Неба
 Світить білолиций
 Верба слуха соловейка
 Дивиться в криницю...»
«Плавай, плавай лебедонько
По синьому морю,
Рости, рости тополенько
Все в гору та в гору...»

Будучи юнаком, працюючи в поміщика Енгельгарда, Шевченко у вигляді «козачка» їде до Петербургу, де продовжує роботу і навчання у Василя Ширяєва. Цей період, де юнак попадає в інше оточення, знайомиться з Іваном Сошенком, та іншими людьми. Митець гостро переживає свій соціальний статус «кріпака», проте з великою працьовитістю виконує поставленні задачі.

Його друзі, демократично настроєні митці; В.Жуковський, О.Венеціанов, К.Брюлов, І.Сошенко, В.Григорович, та інші, сприяють молодому юнаку здобути волю і освіту. Саме, в автобіографії Тарас Шевченко висловлює своє переживання, що були викликані при викупі його з кріпацтва.

Усвідомлюючи долю рідного народу, заглядаючи в глиб історії, Шевченко пише такі шедеври, як «Гайдамаки», «Сон», і «Сова». Вступ в академію, у клас Карла Брюлова, тільки підсилює працездатність Тараса Григоровича, і в продовж семи років, з під його пензля, олівця, граверського штихеля, та офортної голки, виходять не лише учнівські, але й викінчені, зрілі твори.

Історична тематика цього періоду набирає гострої сили. Переживання соціальної несправедливості, поневолення цілого народу, стає відкритою раною для Т.Г.Шевченка.

Як у поезії, так і в графічній творчості присутня тематика. Гострота образу слова, на відміну від графічного малюнку має свою стилістику:

«Сидить батько кінець стола
На руки схилився;
Не дивиться на світ Божий;
Тяжко зажурився...»
«Плач же, серце, плачте очі,
Поки не заснули,
Голосніше, жалібніше,
Щоб вітри почули...»

Через слово, його образ, та силу, рядки його віршів, пронизують серце і душу кожного, хто його чує, або читає, не залишаючи байдужим будь-кого.

В образотворчому мистецтві, графічних і живописних творах присутня не лише тема, але й конфлікт; краси і змісту.

Селянська родина 1843. Полотно, олія. 60 x 72,5.

Досягнувши високого рівня академічного малюнку Т.Шевченко чарує глядача своєю технікою виконання твору.

В картині «Марія» - ілюстрація до поеми Пушкіна «Полтава» 1840р., а також в картині «Циганка – ворожка» 1841р., Шевченко з великою любов'ю передає красу дівчини, оточуючи тим середовищем, що лише підсилює образ.

Циганка – ворожка 1841. Папір, акварель. 26,5 x 20,7см.

Так, в картині «Циганка - ворожка» Шевченко будує композицію, де основний герой підсилюється іншими деталями композиції. Центральне місце картини посідає молода і вродлива дівчина із стрічкою на голові, та протягнутою рукою в бік ворожки. Циганка, очима прикута до руки дівчини і малесеньке дитя, обв'язане хустиною за плечима, теж вдивляється в долоню. Навіть песик підняв голову і дуб, що збоку зацікавив, чекають, що скаже ворожка.

Шевченко не даремно малює середовище сонячного світла, висвітлюючи силует дівчини, а нижній план картини, що ніби розчиняється в повітрі тіней, і полу тіней, золотим рефлексом підсвічуючи ноги та спідницю. Циганку, як і її дитину, Шевченко вимальовує в тіні, та нижній план картини мерехтить в полу-тінях і лише світло кидає на силует дівчини, та на руку, що тягнеться в бік ворожки:

«А без долі біле личко –

Як квітка на полі,

Пече сонце, гойда вітер,

Рве всякий по волі...»

«Кому доля запродала

Од краю до краю,

А другому оставила

Те, де заховують...»

Як у великих творах, так і в своїх начерках присутня завершеність композицій.

Так, через поетичну творчість та своєрідну художню виразність Тарас Григорович Шевченко виносить Україну на орбіту світової слави.

О.М. Норенко,

заступник директора школи з виховної роботи

Катеринопільської загальноосвітньої школи

I- III ступенів №1 Катеринопільської районної ради

ШЕВЧЕНКОВІ БЕРЕЗИНИ

В статті подано досвід упровадження творчої спадщини Тараса Шевченка шляхом проведення в школі виховних заходів, які мають назву «Шевченкові березини»

Він був сином мужика і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком і вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним ученим.

Іван Франко

Кожний народ має свої знакові постаті. Майже два століття в українській історії височить постать поета, прозаїка і драматурга, ім'я якого оповите невмирущою любов'ю і славою – Тараса Григоровича Шевченка. Нас просто не існує без нього: Україна – це Шевченко, Шевченко - це Україна. Справедливо, що Великого Кобзаря - народного

мислителя та творця, вважають народним пророком. Його порівнюють з Пушкіним, але ж Пушкін не став оборонцем свого народу і не відобразив його стремління у такій мірі, як Шевченко. Пам'ять про нього живе і буде жити вічно в серцях українського народу. Як говорив І.Франко: «найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті – невмирущу славу і все розквітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець все наново збуджуватимуть його твори» [1].

Тарас Григорович Шевченко – слава нашого народу, велетень духу, митець могутньої творчої сили, борець за визволення народу, за соціальну справедливість і духовне розкріпачення. Творча спадщина Великого Кобзаря – геніального українського народного поета, художника, мислителя, офортиста, прозаїка, драматурга, історика і філософа увійшла до скарбниці найцінніших надбань світової культури. "... Шевченко - це код нації, а в його "Кобзарі" закодовані самі генетичні основи нашої духовності, невичерпний її потенціал. Кожен, хто, відкривши томик "Кобзаря", вживеться в буйний світ його образів, сягне в його розпечені надра, відчує: книгу цю написала людина, яка по крутизнах життя піднеслась до вершин мудрості, на верхогір'я людського духу", - відзначав О. Гончар [2]. Твори Т.Г.Шевченка перекладені мовами багатьох народів з різних країн світу. Ім'я Тараса Шевченка звучить у кожному куточку земної кулі, його творчість – духовна основа формування нації.

Геніальний Кобзар – поет слова, пензля та співу. «Він був живою піснею... живою скорботою і плачем. Він босими ногами пройшов по колючих тернах; весь гніт епохи впав на його голову... Але інколи він підносився духом, пробуджував і зароджував, підтримував і зміцнював в кожному – то піснею, то словом, то власним життям – правду і безмежну любов до сіроми.» - згадував Л.М.Жемчужников [3 ст.1].

Тарас Григорович Шевченко – слава нашого народу, який залишив величезну літературну спадщину. Творчість Тараса Шевченка, великого сина України, має літературне, мистецьке й суспільне значення. А. Церетелі, який Тараса Григоровича Шевченка бачив тільки раз на своєму віку згадував: «Признаюсь, я перший раз зрозумів з його слів, як треба любити батьківщину і свій народ» [3 ст.2].

Шевченкова спадщина має виховне значення і у наш час. Поет став символом правди і безстрашності, патріотизму і волелюбності, великої любові до людини. Він був доступним, зрозумілим кожному пересічному громадянину, тому його розуміли і любили, його слово будило дух і вселяло віру у краще майбутнє. «Шевченко цілком заслуговує на почесні, якими оточується. Він був більше, ніж українець — він був державним мужем і громадянином світу. Він був більше, ніж поет — він був хоробрим войовником за права і волю людей», - наголосив Л. Джонсон, президент США.[1].

В Катеринопільській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №1 шанують і вивчають творчість нашого геніального земляка. Шевченківські дні в школі - це виховні заходи, які мають назву - «Шевченкові березини». Розпочинаються вони з конкурсу читців творів Шевченка і про Шевченка серед учнів школи. Приємно бачити в руках багатьох наших наймолодших учнів школи всім відомий «Кобзар». Переможці конкурсу стають учасниками районного конкурсу читців «Тарасовими шляхами», в якому звання найкращих виборювали Баліцька А., Шнайдер О., Чернітевич А., Демідова О., Тернова В., Чмир О. До 195-ї річниці з дня народження Т.Г.Шевченка переможцями обласного етапу конкурсу, що проходив на Тарасовій горі стали Баліцька А., Шнайдер О., Тернова В.

Творчий спадок Шевченка надзвичайно великий і багатосжний. Світ творчості геніального поета не обмежується власне поезією. Багатогранне творче обдарування Шевченка виявилось і в інших музах, насамперед він увійшов в історію української і світової історії також як талановитий художник-живописець і портретист.

Формуванню в учнів ціннісного ставлення до держави і суспільства, рідної мови сприяють проведення заходів:

- брейн-ринг «Шануємо творчість Шевченка» серед учнів 9-х класів,

- конкурс знавців «Найрозумніший» життєвого і творчого шляху Кобзаря для учнів 9-11 класів;

- квест «Шевченко і шкільні науки» для учнів 8-11 класів;

- шевченківські читання, які передбачали підготовку і захист рефератів з української літератури, історії: «Шевченко і музика», «Шевченко і образотворче мистецтво», «Шевченко – борець за волю народу»

- загальношкільні свят і лінійки:

- «Уклін тобі, Тарасе!»;

- «Геніальний син українського народу»;

- «Сила Кобзарєвого слова»;

- «Світова велич Шевченка»;

- «Шевченкове слово».

Учні 10-11-х класів філологічного профілю в рамках спільного проекту з Центральною районною бібліотекою «Літературні п'ятниці» є учасниками заходів, які сприяють формуванню в учнів ціннісного ставлення до держави і суспільства, до людей, до культури і мистецтва:

- літературно-музичні композиції:

- «Музи генія»;

- «Ми чуємо, тебе, Кобзарю, крізь століття»;

- «Шевченкова весна».

- усні журнали:

- «Шевченко – поет, прозаїк, мислитель»;;

- «Постать Шевченка в літературі, мистецтві та історії»;

- акції «Катеринопільщина читає Шевченка»;

- флеш-мобу «Ми любимо твори Шевченка».

Учні 11 класу спільно з вчителем інформатики приступили до створення проекту «Мій шлях до Тараса», результатом якого стане утворений сайт «Тарасовими шляхами».

Вшануванню пам'яті Тараса Григоровича були присвячені виставки, які розвивають в учнів естетичні смаки, формують ціннісне ставлення до культури і мистецтва, до природи, до себе:

- малюнків до творів Шевченка «Кобзарєве слово»;

- ілюстрацій до творів Шевченка.

- квітів «Вінок шани Кобзарєві»

- книжкові викладки :

- «Визначні історичні пам'ятки Шевченку»

- «Шляхами творчості і слави»

- «Жива слава кобзаря»

Всі ці заходи є лише скромною даниною світлій пам'яті Великого Кобзаря., але їх реалізація забезпечує гідне вшанування пам'яті Тараса Григоровича Шевченка, збереження, вивчення, популяризацію його творчої спадщини. Велика простота Кобзарєвої мови, точність, надзвичайна музикальність, мужнє звучання й досі лишаються для українців невичерпним джерелом і зразком великої роботи поета над словом.

Тож вивчаймо, досліджуймо й несімо слово Шевченка на вищу сходинку нашої поезії!

С. М. Пензай,
вчитель трудового навчання Уманської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
№11 Уманської міської ради

ВИХОВНА СИЛА ТВОРІВ ШЕВЧЕНКА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМИХ ПОКОЛІНЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

На сучасному етапі метою виховання є становлення громадянина України, готового самовіддано розбудувати демократичну державу, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізовуватися в соціумі. Твори Шевченка сьогодні актуальні як ніколи. Справжній пророк української історії і сьогодні надихає своєю творчістю молодь на здобуття справжньої незалежності України.

Минуло 200 років від дня народження Т.Г. Шевченка - славного сина українського народу, але й сьогодні його слово живе серед нас. Тарас Шевченко - символ чесності, правди і безстрашності, великої любові до людини. Вся творчість великого Кобзаря зігріта гарячою любов'ю до Батьківщини, пройнята священною ненавистю до ворогів і гнобителів народу. У ньому все наше буття і всі наші мрії. Кому не відомо: Україна – це Шевченко, Шевченко – це Україна. Не знайти такого хірургічного скальпеля, що зміг би відділити їх одне від одного – вони синоніми на всі часи.

Українцєві уявити себе без Шевченка, все одно, що без неба над головою. Він - верхівка нашого родового дерева.

Є такі постаті в нашій історії, які вбирають у себе живу душу народу, стають невід'ємною частиною його життя. Такою постаттю для нас, українців, є Тарас Григорович Шевченко.

Тарас Шевченко... Він став для України національним кодом, національним паролем. Україна – його Голгофа, її воля – його хрест. Він розіп'ятий був за свою Вітчизну і воскрес через неї. Всенародний біль – у ньому, вселюдська трагедія – у ньому, драматизм віку – у ньому. Його передбачення - пророчі, його творчість – витвір генія. З книг, успадкованих українським народом, на чільному місці – «Кобзар». Безкомпромісність, бунтівливість – його найглибша сутність. Його творча спадщина – це не історія літератури, а перш за все моральні приписи, звернення до душі, до сумління кожного. Кожний, хто вивчає творчість Великого Кобзаря, переконується, що вона має світове значення. Твори великого сина України перекладені багатьма мовами світу. Про світову славу Тараса Шевченка свідчать пам'ятники, установлені у різних країнах.

Творчість Шевченка — багатогранна, як його таланти. Він був і глибоким ліриком, і творцем епічних поем, і видатним драматургом та різнобічно обдарованим митцем. Тарас Шевченко – видатний український поет, прозаїк, драматург, художник, політичний та громадський діяч. Він був людиною універсальних талантів та інтересів. Усе його життя присвячене українському народові. Він мріяв про ті часи, коли Україна стане незалежною, коли в Україні будуть поважатися мова, історія, коли люди стануть щасливими. Літературна спадщина Шевченка – це 240 поезій, з них – понад 20 поем; драма “Назар Стодоля”; 20 повістей (до нас дійшло 9); щоденник; автобіографії; фрагменти двох незакінчених драм. Твори Шевченка перекладені приблизно 100 мовами світу.

Незважаючи на те, що Шевченко не працював у системі освіти й не мав творів, у яких би спеціально розглядалися педагогічні проблеми, тим не менше є підстави говорити про його значний інтерес до освітянських питань, а також про те, що в нього склалася певна система педагогічних поглядів. Ці погляди знайшли часткове відображення в його поетичних творах, значною мірою у творах прозових (повістях та Щоденнику). Своєрідною їхньою реалізацією стало написання й видання “Букваря южнорусского”. [10, с.22] Упорядкований Шевченком для українських недільних шкіл, він був улюбленою працею нашого національного генія, його прощальною, лебединою піснею, яку він посилав з похмурих берегів Неви далекій своїй Україні, її дітям, її прекрасному юному цвіту, в чиему достойному майбутті поет вбачав і своє власне безсмертя.

Ім'я Шевченка ніколи не підлягало забуттю. Мало хто з великих людей був таким популярним за життя. Про поета говорили завжди, говорили багато. В 40-х роках ХІХ

століття поезії Шевченка були особливо популярними серед молоді, про що не раз говорили його сучасники.

Національна слава України, її велич та християнська віра хвилюють поета, тому він звертається до Господа, закликає його звернути свій погляд на народ, який не відчуває сил, аби піднятися з колін і здобути волю. Велика любов покладає великі обов'язки і дає великі права. І той, у кого тяжкі муки душі зародили слова палкої любові до багатостраждальної Вітчизни, той мав право говорити їй і найгіркіші слова болю, гніву та сорому. [8,с.456]

Значення й актуальність творчості Тараса Григоровича Шевченка - це передусім значення його "Кобзаря", який збагатив українське письменство новими темами та ідеями, образами й жанрами, ритмами й віршовими розмірами, тропами й стилістичними фігурами. У цій книзі зображено минуле й сучасне українського народу, його історія та географія, побут та мораль.

Тарас Григорович є основоположником сучасної української літературної мови. Він, продовжуючи справу, розпочату І.П.Котляревським, довів усьому світові, що український народ має свою національну культуру.

Народ, природа, життя, праця становлять для Шевченка невичерпне джерело прекрасного. Усе, до чого торкаються руки трудівника, оживає, сповнюється красою і значущістю. Уявлення про працю як благо людини в концепції Тараса Григоровича органічно зливається з поняттям добра. Усе прекрасне і добре, за Шевченком, твориться в житті на основі трудового діяння. Прилучення до світу прекрасного є важливим чинником морального удосконалення особистості, а значить і суспільства. Чистою і чесною, гуманною і правдивою, працювитою і товариською, сповненою власної гідності і пошани до всіх, хто працює, повинна бути людина світу. У такій щедрій на любов, добро, приязнь і взаємопідтримку людині є те, про що мріяв, до чого прагнув досягти всією своєю творчістю Тарас Шевченко. Він став для нас прикладом того, що віра, любов одне до одного і до рідної землі, жага до свободи руйнують бар'єри між людьми.

Кожний, хто глибоко вивчає творчість великого сина України, неминуче переконується, що має вона світове значення.

Шевченко - явище унікальне. Говоримо: Тарас - і немає такого українця, який би не знав, про кого йдеться. У цьому імені вся наша історія, усе буття, уява і найпотаємніші сни. "Тарас" у перекладі з грецької означає: бунтар. Бунтарство, і справді, є невід'ємним мотивом неспокійного, штормового моря шевченківської поезії. Він - вершинна парость родового дерева нашої нації, виразник і хранитель народного духу.

Шевченко — центральна постать не лише в історії української літератури, а й у всьому культурному житті України. У Шевченкові ми і зараз бачимо нашого сучасника і соратника, він дорогий, близький нам своїм немеркнучим словом, бо слово це звеличує красу боротьби і перемоги, виховує найкращі людські почуття, закликає до дружби і творчого співробітництва народи світу.

Коли б волею якоїсь казкової сили українці постали перед необхідністю з – поміж усіх людських книг вибрати дві, то мали б узяти Біблію та «Кобзар». Без першої ми були б неповноцінні морально, без другої – немислимі як народ. Шевченко знав і любив Біблію, рясно цитував, осмислював біблійні сюжети. «Кобзар» сповнений біблійною могуттю й мудрістю, він – Євангеліє від Тараса.

Ось чому Шевченко завжди попереду. До нього потрібно доростати усім життям. І сьогодні він ще необхідніший, ніж будь – коли. Необхідні його справедливність, пристрасть та невиситима жага свободи.

Так, Шевченка можна розуміти по-різному. Але незаперечним фактом є те, що твори, написані Великим Кобзарем, хвилюють, навчають, тривожать душі не одне століття, що його, самоучку, не здатні повністю осягнути люди з вищою освітою та науковими ступенями . І чи зможе хтось? Молодому поколінню українців хочеться побажати, щоб кожен відкрив Тараса Шевченка для себе не з примусу, не для оцінки, не очима критиків, а

по-своєму, адже у кожної людини є своя мікрогалактика, у якій – свій неповторний набір пріоритетів і шкала цінностей.

А ще, говорячи про Шевченка, безумовно, не треба забувати, що він – звичайна людина, як і ми з вами. Однак, геній тим і вирізняється серед усіх, що він схожий на всіх, а на нього – ніхто! Тарас Шевченко – символ українства, речник етнонаціонального буття та духовний консолідатор українського народу. Безсумнівим є те, що сьогоднішня Україна постала на основі Шевченкового духу, думки й слова.[1, с.24]

Отже, «Кобзар»... Це перша книга поезій Тараса Шевченка, яка набула виняткового ідейно-символічного значення. Видання розбудило й консолідувало українську націю, наповнило її вірою в духовне відродження України, в її звільнення і розквіт, закликала до боротьби і вселило надію на самостійне життя в сім'ї вільних народів.

Слово для поета «святе», «Боже», «Господне», «велике», «огненне», «тихе, добре, кротке». Місія Шевченка - поета полягає в тому, щоб це слово донести до людей. Шевченко усвідомлював свою пророчу місію воскресіння українського слова. І слова Божого. Поет – месія. Він – виразник волі Господа. Слово в душі поета має визріти й набути такої духовної сили, щоб само почало проситися йти «меж люди» – відкривати рабські уста, зігрівати охололі душі, запалювати людей святим вогнем правди й волі, ставати духовним пастирем рідного народу:

Свою Україну любіть,
Любіть її... Во врем'я люте
В остатню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.[14, с.329]

Геніальний поет вірив, що зцілена святим словом правди національна душа здатна відкритися братолюбію, порозумінню й злагоді, викристалізуватися єдинодумієм і наповнитися почуттям національної єдності, солідарності.

«Юні друзі, дорожіть Шевченком!.. Хочеться вірити, що вступаючи в нове тисячоліття, на Вашому шляху завжди буде Тарасова пристрасть, Тарасова мужність, Тарасове невмируще слово!» Олесь Гончар.

Є імена, що увібрали в себе живу душу народу, стали часткою його життя. Саме таким ім'ям для нас стало ім'я Т.Г.Шевченка, чия творча спадщина ось уже багато років викликає в людях почуття гордості і захоплення своєю красою, своєю великою силою і народною мудрістю.

Більшість поем Шевченка присвячені історії. Шукаючи відповіді на пекучі питання сучасної йому дійсності, поет часто звертався до минулого, яке іноді уявлялося йому кращим, вартим наслідування. З творів історичного змісту найвизначнішим є "Гайдамаки", в яких зображено широку панораму народного повстання, відомого під назвою Коліївщина. В "Гайдамаках" більше ніж у будь-якому творі намітилося те критичне ставлення письменника до кріпосного ладу, яке є провідним у його творчості, зокрема в поемах "Сон", "Єретик", "Кавказ", "І мертвим, і живим..." [2, с.60]

Значимість творчості Тараса Шевченка для становлення та подальшого розвитку усієї української культури важко переоцінити. Його творчість відкрила новий етап у розвитку як естетичного, так й соціального мислення українського народу, стверджуючі ідеали гуманізму, волелюбства та гідності.

Шевченкова спадщина й досі залишається могутнім чинником української культури. Не одне покоління українських митців зверталося й буде звертатися до його творчості, черпати натхнення з цього чистого першоджерела, звирятися мов з еталоном творчого накалу, потужної простоти та щирості у мистецтві.[7, с.15]

Отже, якщо ми хочемо щоб нас вважали людьми, щоб не соромно було перед Шевченковою пам'яттю, ми повинні так, як він, любити свій народ, свою Батьківщину, знати свою історію, шанувати своїх героїв, щодня й щомиті бути готовими до боротьби за себе, своє майбутнє.

Переступивши поріг третього тисячоліття, ми усвідомлюємо, що маємо національну самостійність, національну самосвідомість, національну мову, національну культуру, національну ментальність, волю до здійснення національної мети, національну державу. Нарешті відчуваємо себе не натовпом, що змушений жити на певній географічній території, а народом, спільнотою громадян. Ми продовжуємо змінюватися і розвиватися, ми відчуваємо себе справжніми господарями на своїй рідній землі, про що мріяв колись Тарас Григорович.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вічний як народ: сторінки до біографії Т. Г. Шевченка. – К.:Либідь, 1998. – 272с.
2. В сім'ї вольній, новій: шевченківський збірник. Вип.2. – К.:Рад. письменник,1985. - 292 с.
3. Грабович Г. Шевченко, якого ми не знаємо (з проблематики символічної автобіографії та суспільної рецепції поета). – К., 2000. – С. 145-146.
4. Дзюба І. Тарас Шевченко. – К., 2005. – С. 655.
5. Жулинський М. Шевченкознавство: стан і перспективи / Тарас Шевченко і народна культура... – Кн. 1. – С. 15.
6. Зайцев Б. Життя Тараса Шевченка / Б. Зайцев.– К.: Обереги, 1994. – 456 с.
7. Красицький Д. Тарасові світанки / Д. Красицький. – К.: Веселка, 1979. – 371 с.
8. Луцький Ю. Між Гоголем і Шевченком / Ю.Луцький. – К., 1998. – С. 178.
9. Наливайко Д. Історія і міфологія у Шевченка (у контексті європейського романтизму) / Тарас Шевченко і європейська культура. – К.: Черкаси, 2000. – С. 20.
10. Чуб Д. Живий Шевченко / Д. Чуб. – К.: Веселка, 1994. – 140 с.
11. Шевченко Т. Повне зібрання творів: у 12 т. – Т. 1. – К, 1989. – С. 329.

Т. С. Пидорич,
вчитель української мови та літератури,
Ю. М. Полевик,
вчитель української мови та літератури
Канівської загальноосвітньої школи №1
імені Т. Г. Шевченка
Канівської районної ради

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ, ПАТРІОТИЗМУ, ДУХОВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ТВОРАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

У статті йдеться про велику виховну силу Шевченкових творів, які є невичерпним джерелом у вихованні нових національно свідомих поколінь української молоді. Його порада бути патріотами своєї Батьківщини і як ніколи актуальна й у наші дні, бо саме сьогодні відбувається процес духовного відродження та відновлення суверенної України. Головна увага приділяється висвітленню питання єдності народу в одну велику сім'ю задля утвердження державності й порядку на своїй землі.

Ключові слова: патріотизм, національне відродження, суверенна держава.

Тарас Шевченко - центральна постать в українській літературі, у всій українській духовності. Все життя і творчість геніального сина українського народу були сповнені найглибшого почуття полум'яної любові до українців. Поет мріяв про ті часи, коли його країна буде незалежною суверенною державою, коли в Україні шануватимуться мова, культура та історія народу, а люди будуть щасливими.

Його поетичні й прозові твори насичені проблемами навчання і виховання, вони несуть молоді виховний потенціал, спрямований на плекання національної свідомості, патріотизму, духовного збагачення особистості.

Сьогодні, коли ми живемо в самостійній державі, маємо здійснювати заповіт Кобзаря, який є актуальним і нині: єднатися в одну велику сім'ю, ім'я якій – українська нація. Але, на жаль, схоже, що за роки нашої незалежності ми забули про патріотизм, який спонукає громадянина чесно й самовіддано працювати задля держави, а отже, на власне і своїх співвітчизників благо, не викорінили з дум і умів своїх раба і наймита, не пробудили в собі найвище поціновану світом людську рису – свободу. На жаль, в Україні народ (в більшості своїй) ще не зрозумів, що Українська держава – це він сам, це всі громадяни, яким сьогодні потрібно визначитися, активно включитись у державотворчий процес і працювати для утвердження державності й порядку на своїй землі.

З глибоким болем Шевченко сприймав нещастя свого народу, національне і соціально-економічне гноблення. Це породжувало в ньому почуття протесту, бажання боротися проти царської тиранії. Митець перетворив на зброю своє слово.

Що ж таке патріотизм у Шевченка?

Він «...основується свідомо та твердо на любові до всіх людей, на бажанні загальнолюдського братерства, на прихильності до всіх пригноблених і покритвджених, між котрими перша і найближча серцю поета його рідна Україна». (І. Франко «Темне царство»)

Поет був готовий повести за собою весь український народ, його поезія стала прапором боротьби за незалежність України та соціальну справедливість на багато років вперед.

Все життя він присвятив своїй країні, своєму народові. Патріотизм став основним сенсом його життя.

Уже в перших своїх творах Шевченко поставив перед собою завдання будити національну свідомість сучасників, показуючи їм «чиї ми діти». Автор намагається викликати у людей прагнення піднятися на боротьбу за відродження України. Найпотужніше ця настанова втілюється у поемі «Гайдамаки», яка стала визначним явищем в українській, та й в багатьох інших літературах, бо в ній було закладено величезний революційний заряд і моральну силу в боротьбі за свободу народу й національну та людську гідність. Цей історичний епос з його розмахом і показом ледве чи знайде аналогію в тогочасній європейській і світовій літературі. Шевченко звертається до гайдамаччини як вибуху великої народної енергії, спалаху народного поступу в боротьбі за волю; він закликає до пробудження національної свідомості українського народу, до морального очищення, оздоровлення духу народного. Твір – заклик до наслідування героїчних подій колишніх і надія на відродження тої дотеперішньої, прожитої козацької слави.

Романтизуючи в творі драматичні події доби гайдамацького руху та їхніх дійових осіб, Шевченко опоетизовує їх і посилає в Україну як споборників «святої волі»:

Сини мої, гайдамаки!

Світ широкий, воля, -

Ідїть, сини, погуляйте, пошукайте долі...

Змальовуючи в поемі картини визвольного повстання, Тарас Григорович показує не тільки силу гніву людського проти чужоземних гнобителів, але й силу народну у спільності дій, єдності повстанців («жінки навіть з рогачами пішли в гайдамаки»). Недарма окремі уривки поеми стали популярними піснями й думами, які поет-борець вкладає в уста народного кобзаря, котрий співає про горе народне і закликає людей йти дорогою боротьби з несправедливістю, за свої права, дорогою непримиренної боротьби проти поневолювачів [3, с.112]. Саме така почесна і важлива роль відведена в поемі «Гайдамаки» старому кобзареві. «... Весело подивиться на сліпого кобзаря, як він сидить собі з хлопцем, сліпий, під тином, і весело послухать його, як він заспіває думу про те, що давно діялось, як боролись ляхи з козаками; весело... а все-таки скажеш: «Слава Богу, що минуло», а надто як згадаєш, що ми одної матері діти, що всі ми славяне. Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і

внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову з своїми ворогами. Нехай житом-пшеницею, як золотом, покрита, не розмежованою останеться навіки од моря і до моря – слов'янська земля» [3, с.125].

Тема боротьби проти польського панування на Україні звучить в творі «Тарасова ніч». На чолі боротьби стояв Тарас Трясило, який здійснив похід козаків на Кримське ханство, воював під Переяславом, мав тісні зв'язки з донськими козаками. Згадуючи колишні події, поет передусім підкреслює боротьбу народу за волю, висловлює тугу з приводу того, що десь поділася доля-воля, про яку тепер тільки кобзарі співають: Було колись-панували, Та більше не будем! Тії слави козацької Повік не забудем!

Приваблювала Шевченка і тема боротьби українського народу проти турецько-татарських загарбників, порушена в поемах «Іван Підкова» та «Гамалія». Поет прагне протиставити жадливому сучасному колишню волю України, про яку тепер «високі могили з вітром розмовляють». Народність поет розумів як засіб патріотичного виховання, яке досягається шляхом вивчення історії своєї батьківщини, безпосереднім життям з народом, боротьбою за його щастя.

У повчальному посланні "І мертвим, і живим..." Т. Шевченко адресує своє слово всій українській нації, всім її поколінням, малює жахливу картину можливої майбутньої загальноукраїнської катастрофи і застерігає від неї [2, с.27]. Основний полемічний запал в поемі автор спрямовує на українських інтелігентів-раціоналістів. Адже якраз у їхніх руках майбутня доля Батьківщини. Вони абсолютизують розум і відкидають релігійність, почуття як основу духовного життя. Ці інтелігенти «шукають» і «питають» у чужому краю, «по німецькому показу» повстають проти Бога, підносять людський розум і вірять у людську всемогутність [2, с.280].

Шевченко в поемі віщує, так ніби бачить внутрішнім, духовним зором майбутні діяння провідної верстви. Із сумом він передбачає, що «гірше ляха» розіпнуть Україну «свої діти». Хто ці «свої діти»? Не кріпосники тут передовсім маються на увазі, а ті, хто хочуть просвітити «Материні очі Современними огнями. Повести за віком, За німцями, недоріку, Сліпую каліку», тобто раціоналісти. Поет попереджує їх: прийде час, коли «невчене око» (традиційна народна країна) відкине чужі безбожницькі, убивчі ідеї («...і премудрих Немудрі одурять»).

Отже, поет показує, що шлях до національного відродження пролягає через усвідомлення своєї історії, національної гідності.

Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Ту ю славу.
а читайте
Од слова до слова.
Не минайте ані титли
Ніже тії коми,
Все розберіть... та й спитайте
Тоді себе: що ми?
Чиї сини ? Яких батьків?
Ким? За що закуті?

Ця порада Т.Г. Шевченка як ніколи актуальна й у наші дні, коли відбувається процес духовного відродження та відновлення суверенної України.

Мабуть, не було й немає на планеті іншого поета, хто, крім Шевченка, так пристрасно й відверто закликав поневолений народ до рішучої боротьби за свою свободу:

...Вставайте!
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте...

Шевченко звертається до земляків-інтелігентів, аби ті схаменулися і обстоювали народні права, служили трудовому люду. Бо тих, хто зрікся свого народу, його історії, культури, мови, чекає зневага і осуд.

Отже, велика виховна сила Шевченкових творів є невичерпним джерелом у вихованні нових національно свідомих поколінь української молоді, адже Великий Кобзар змусив Україну замислитися над долею свого покріпаченого люду, закутих у кайдани поборників волі. Дума поета, його мова і образ проникли в душу, передавалися з покоління в покоління. Гнівне й зворушливе, замашне й запашне його слово, мов оберіг, «стало на сторожі отих малих, рабів німих», вмістило нездоланну силу переконливості і віри в перемогу, могутній поклик.

Понад півтора століття українці зачитувались творами Шевченка, черпаючи не лише розуміння краси і мудрості, а й надію на щасливу прийдешність свого краю [1, с.65]. Завжди, коли було невимовно тяжко й несила думати, пророчі рядки Шевченка спливали в пам'яті й, наче набої, вражали кривдників, «випростовували» невільників, сповнювали серця войовничим поривом, підтримували кволих духом у боротьбі за свободу.

Тарас Шевченко ніколи не легковажив своєю поетичною зброєю. Карав за відступництво, за зневіру, за нехтування власного «я». Ненавидів будь-яке насилля: тілесне, духовне поневолення людини людиною, пристосовництво, плазування перед сильними світу. А ще картав своїх «землячків» за те, що слугували «козачками» у російських держиморд і їхніх посіпак; часто, забувши про людську гідність, втрачали національну самосвідомість і гордість, а відтак з українців перетворювались на «хохлів». Осуд поета нещадний і відчайдушний, як у того варнака, що «різав все, що паном звалось, без милосердя і зла». Й вибухівка, закладена в Шевченковому образі, спрацьовуватиме «доки сонце з неба сяє...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пахаренко В. І. Українська література: підручник для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / В.І. Пахаренко. – К.: Генеза, 2004. 392с.
2. Цвілюк С. А. Історична мудрість великого кобзаря. Історизм та соціально-політичний вимір епічних творів Тараса Шевченка/ – Одеса: Маяк, 2008. – 312с.

С.В.Понежа,
учитель української мови та літератури
Чорнобаївської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів № 1

ЗДОБУТКИ Т. ШЕВЧЕНКА МАЛЯРА І ГРАВЕРА

Художник Тарас Григорович Шевченко посідає одне із найпочесніших місць в українському образотворчому мистецтві. Сучасники називали його «руським Рембрандтом», проте він досі є непізнаним в Україні. Використання творчої спадщини Т. Шевченка в освітній діяльності досить поширене явище, ми зібрали дані його творчості, що шкільною програмою розглядається менш активно. Матеріали можуть бути використані вчителями, учнями на уроках поглибленого вивчення творчості Т. Шевченка, при проведенні позакласних заходів.

Т. Г. Шевченко народився кріпаком, і кріпаком прожив більш як половину свого життя. Рано в нього прокинулася охота й хист до малярства. Керелівка, де народився Шевченко, оточена була селами, де жили місцеві богомази, що малювали ікони. Шевченко майже всіх їх обійшов, шукаючи, хто б з них міг взяти його в учні. Після невдалих спроб, знайшов таки він маляра у с. Хлипнівка, що, продержавши у себе Тараса два тижні, запевнився, що хлопець дійсно має хист й охоту до малярства. Шевченко повинен був

звернутися до управителя. Управитель забрав Тараса й послав його до пана рекомендуючи його вдатним на маляра покоєвого. Але пан не звернув на це уваги й повернув його на козачка.

Таким чином, замість учитись малярства, Тарас попав у козачки й поїхав з паном до Вільни.

6 грудня 1829 року пан Енгельгарт поїхав на бал. Щоб не гаяти часу, Тарас узявся копіювати лубяний портрет Платова й не дочув, як пан повернувся. Енгельгарт віддав тараса в учні Яну Рустему.

Ян Рустем, учень Норблена, був досвідченим портретним маляром, професором малярства у Віленському університеті; людина щиродушна, прекрасний учитель, що з любов'ю ставився й до своєї роботи й до своїх учнів.

Незабаром Енгельгартові довелося переїхати до Варшави. Рустем порадив йому у Варшаві дати хлопця на маляра Франца Лампі. Але не довго довелося шевченкові користуватися порадами таких малярів, як Рустем або Лампі, - в кінці 1830 року Енгельгарт переїхав до Петербургу.

Тут пан віддав його у 1832 році на чотири роки до цехового маляра Ширяєва – людини жорстокої. Все ж таки й тут Шевченко не зовсім відірваний від художньої роботи: Ширяєв має підряд на малярську роботу у Великому Театрі, що тоді реставрував відомий архітектор А. К. Кавос.

Ясно, що така праця не змогла задовольнити Шевченка; він заходив у Літній сад, та замальовував статуї. Одного разу його за такою роботою застав маляр І. М. Сошенко.

Він зацікавився його роботою, познайомився з ним і познайомив його з видатними художниками, - О. Г. Венеціановим, К. П. Брюловим, В. І. Григоровичем. Усі вони зацікавилися долею талановитого кріпака й вирішили насамперед ужити всіх заходів, щоб визволити його з кріпацтва. Після всяких неприємних розмов із паном, нарешті ця справа закінчилася тим, що Венеціанов добився згоди діда дати Шевченкові «відпускну» за 2500 крб.

Брюлов намалював портрет поета В. А. Жуковського, пустили його на льоси, зібрали потрібні гроші й визволили за ці гроші Шевченка. Це сталося 22 квітня 1838 року. Одержавши «відпускну», Шевченко мало не збожеволів на radoщах.

Сошенко всякими хитрощами влаштував Шевченкові можливість віддатися деяким студіям з малярства. Тепер була можливість вступити до Академії Мистецтв. В Академії робота його йшла успішно і він одержував одну за одною срібні медалі, а 22 березня 1845 року одержав звання «свободного художника».

Ще влітку 1843 і 1844 р. Шевченко побував на Україні, де багато намалював портретів і краєвидів. Він почав мріяти про переїзд до України. Одержав посаду вчителя малярства при Київському Університеті.

А з 1847 р. Шевченко думав виїхати до Італії, щоб там заокруглити свою мистецьку освіту, й, повернувшись, заснувати мистецьку школу в Києві, але, як знаємо, на перепоні до реалізації того заміру стало його заарештування.

Але саме тут і трапилося лихо. Шевченко опинився на засланні. Його обвинувачено в справі Кирило-Мифодійського братства й 28 травня 1847 року заслано рядовим жовніром до Оренбурського корпусу та ще, цар Микола I власною рукою додав: «...під найпильніший нагляд, заборонивши йому писати й малювати».

«Бодай і ворогові мойому лютому не довелось так каратись, як я тепер караюсь, - пише він до А. І. Лизогуба, 11 грудня 1847 року, - Ви питаєте, - продовжує він, - чи покину я малювання, - рад я його покинути, так не можна. Я стршно мучуся, бо мені запершено писать і рисовать», та тут же додає: «Добрий мій друже, голубе сизий, пришліть ящищок Ваш, де є вся справа, альбом чистий і хоч один пензель Шаріона – хоч інколи подивлюсь, то все таки легше стане». Хоч який був суровий наказ за ним дивитися, але певно не ретельно виконувався, бо до нас дійшла велика кількість його рисунків з доби заслання.

Але знайшлася людина, що він «наперекір царському наказові, ходить у цивільній одежі, пише вірші й малює портрети». Це наробило великого переполоху. Шевченка заслали до Новопетровської фортеці на Каспійському морі. Куди він приплив 17 листопада 1851 року.

Тільки 1853 року Шевченко має змогу з глини та алебастру займатися скульптурою. «Що не заборонено, то дозволено»... ні одна із семи скульптур не збереглися до наших часів...

17 квітня 1857 року амністія Шевченкові була підписана. Лише 2 серпня 1857 року Шевченко покинув Новопетровське й поплив до Астрахані. А звідсіль пароплавом до Нижнього Новгороду. «Тепер, писав він до М. С. Щепкіна 12 листопада 1858 року, я в Нижнім Новгороді, на волі; такій волі, як собака на прив'язі». Тільки 23 березня 1858 року опинився він у Петербурзі.

Тут, трошки відпочивши душею між приятелями та налагодивши справу з приміщенням, Шевченко взявся до праці. «Як той щирий віл запрягся я в роботу, писав він до М. С. Щепкіна, - сплю на етюдах, з натурального кляса й не виходжу». Найбільше працював він над офортом, і за гравюру з картини Рембранта «Притча про виноградний сад», разом із гравюрою з картини І. Соколова «В шинку», Академія мистецтв дала Шевченкові 1859 року звання академіка гравірування на міді.

Не обмежився він тут самою гравюрою, багато малював олівцем, а дещо намалював аквареллю й олійними фарбами. Тільки недовго довелося йому попрацювати: не витримав і його міцний організм усіх тих злиднів, що випали на його долю і в листопаді 1860 року він занедужав, а 26 лютого 1861 року «замовк неборака, навіки замовк...»

Щоб добре зрозуміти художню творчість Т. Г. Шевченка, треба звернути увагу на те, які художні ідеали панували на той час, коли він взявся до цієї праці, оскільки вони могли задовольнити його, які могли бути інші впливи на нього, чим їх викликано і що він, кінець кінцем, вніс нового в скарбницю нашого мистецтва.

Портрети Шевченка подібні до робіт Рембрандта.

А ось у своїх побутових малюнках він випередив Гогарта, намалювавши чимало речей зовсім вільних від усякої тенденції попередніх художніх шкіл.

Красвиди Шевченка не накопичують деталей, що ніде в природі не зустрічається в таких комбінаціях, не є це красиві пейзажі, як у псевдоклясників; не побачимо в них також копій кожного листочка, кожної травинки. Він малює натуру ані трохи не «підмальовуючи» її, але вміє побачити в ній ідею, заложену в кожному данім мотиві й передати це в своєму малюнкові, й бачить він тут саме, що бачить і весь нарід український, - в найрадіснішому красвиді відчувається який сум:

*І все те, все те радує очі,
А серце плаче, глянуть хоче.*

Дуже важко сказати чим краще та по етичніше малює Шевченко натуру: чи словом, чи пензлем або олівцем. Менш всього нам відомі релігійні Шевченкові твори, головна кількість яких була виконана для церкви в маєтку Лизогубів і згоріла. Але в них він цілком нехтує традиції, як ще ніхто не робив до нього.

Значення гравюр Шевченка було визначено з самого початку. Погляд звичайний був у нього, як найкращого офортиста.

Першими гравюрами Шевченка треба вважати його офорти для видання «Живописная Украина», що вийшло в світ 1844 року.

Наміри у нього були такі: «Я хочу, - писав він 13 травня 1844 року до О. М. Бодяньського, - рисовать нашу Україну. Я її нарисую в трьох книгах: в першій будуть види, чи то по красі своїй, чи то по історії – прикметні, а в другій – теперішній людський бит, а в третій – історія... в год буде виходить десять картин. На види і на людський бит текст буду писать сам, або Куліша проситиму, а на історію, потурбуйтеся, будьте ласкаві, ви писать, - три листочки в год, тільки по-нашому... Текст думаю випускати раз в год, а картини тричі».

Але дійсно вийшло всього лише шість офортів, а тексту крім підписів під рисунками, й зовсім не було. Офорти вийшли дуже вдатні.

Шевченко одержав звання академіка за гравюри. За цей час він награвірував чимало офортів: і сцен, і краєвидів, і портретів, і автопортретів.

Т.Шевченко був феноменально талановитим у всьому: прагнучи стати художником, пробудив у собі дар поета; вслухаючись у поетичну мову народної пісні, розкрив унікальні можливості співця. Силове поле слова виявилось настільки потужним, що й донині подекуди затьмарює феномен Шевченка-художника – великого майстра різця і пензля.

Тарас Шевченко успішно закінчив Петербурзьку академію мистецтв. Його образотворчий доробок сягає тисячі назв. Це картини олійними фарбами, малюнки аквареллю, сепією, рисунки олівцем та офорти.

Техніка офорта завжди приваблювала митця своїм демократизмом, доступністю, орієнтованістю на широкий загаль глядачів. Зрештою, за життя Т.Шевченко зазнав найвищого поцінування саме як офортист. За успіхи в гравіюванні він був удостоєний звання академіка. Ще навчаючись в академії, Т.Шевченко вирішив представити саме в офортах перед очі всього освіченого люду Україну в усій її красі.

Художник мріяв, що його робота започаткує періодичне видання – своєрідну мистецьку енциклопедію України. За авторським задумом, вона мала виходити окремими випусками по три офорти чотири рази на рік. Однак Т.Шевченкові не вдалося здійснити свої плани. Друком вийшли лише два випуски, які доправляли передплатникам у спільній обкладинці.

Проте і в такому дещо скороченому вигляді «Мальовнича Україна» стала визначним явищем в історії української графіки.

Шевченко як маляр і гравер виконав може трохи меншу націотворчу працю, як Шевченко-поет і письменник, але працю дуже поважну. Нею він дав поштовх для розвитку мистецтва гравіювання наступним поколінням художників.

Підводячи підсумки всієї діяльності Шевченка у малярстві, ми цілком природно можемо поставити собі запитання: що саме вніс свого Шевченко в цю галузь мистецтва.

В історичних композиціях, як ми бачили, він перший цілком звернувся до рідної історії. У побутовому малярстві він далеко випередив не тільки малярів, але й письменників. У краєвидах він дав так званий «пейзаж з настроєм», який у російському мистецтві проявився виразно починаючи тільки з Ф. Васильєва. У виображеннях людей він передав їхній характер, їхній настрій не самими лише обличчями, а цілою постаттю.

Нарешті Шевченко дав особливе вирішення проблеми освітлення, подібного до Рембрантовського, але, як ми бачили, з власними йому відмінами.

Як же після цього не відзначити, що Шевченко був великий артист-маляр і лише тому, що він був разом із цим і величезним поетом, і що поетичні його твори легше й більше могли розповсюджуватися, тому тільки малярські його твори довгий час залишалися в тіні. Але тепер, нарешті, вони все більш стають відомими громадянству, й близько той час, коли ім'я Шевченка-маляра не буде відділятися від імені Шевченка-поета.

В. В.Регент,
класний керівник 8 класу
Сорокотязької ЗОШ І-ІІІ ступенів
Жашківської районної ради

ТВОРЧА СПАДЩИНА КОБЗАРЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Народна мудрість гласить: «Тарасові думи будуть жити віки». І справді, твори Т.Г.Шевченка – найкращі скарби українського народу. Вони є невичерпним джерелом для

виховання в учнів почуття любові і вірності своїй Батьківщині, формування переконання особистої відповідальності кожного за долю своєї держави і власного народу.

«Твори Шевченка завжди залишаться
для нас джерелом світлих дум і гуманних
почуттів і в цьому їх велике
загальнолюдське значення»

Павло Грабовський

Окрім навчання, однією з найвідповідальніших і найскладніших функцій учителя є виховання. Д. Менделєєв справедливо вважав, що навчання без виховання – це меч у руках божевільного. Бути вихователем – означає вміти трансформувати мету, яку поставило суспільство перед школою, в конкретні педагогічні завдання. Власне, сама виховна функція полягає в організації діяльності з переведення загальнолюдських цінностей у свідомість і досвід поведінки школярів.

Неможливо виховати повноцінне покоління, здатне побудувати гуманне суспільство, без того, щоб діти не засвоїли норми моральної культури, мали розвинені естетичні смаки, відчували красу навколишнього світу. Тому у своїй роботі кожен вчитель повинен спиратися на українські національні традиції, підпорядковувати діяльність своїх вихованців морально-ціннісним орієнтаціям національного менталітету України: бути щедрим, розуміти інших, співчувати людям, поважати старших.

Як відомо, школа – це показник нашого духовного Я, це пульс, який так тривожно б'ється сьогодні, в час духовних і ціннісних катаклізмів. Разом із потворними гримасами сьогодення співіснують незнищенні духовні орієнтири і цінності, надихаючи не одне покоління освітян на творення Людини, плекання Творця свого життя й долі. Однією з таких цінностей є творча спадщина Т.Г.Шевченка, 200 – річчя від дня народження якого ми святкуємо цього року. Тарас Григорович Шевченко – геніальний український поет, митець, людина, творчістю якої захоплюється весь світ. Життєвий і творчий шлях Кобзаря має великий виховний потенціал для проведення різноманітних заходів із школярами в позаурочний час.

Дійовим засобом залучення учнів до діяльності в таких заходах є педагогічна гра. Саме гра має велике значення в задоволенні людської потреби пізнання світу, входячи у психічний і фізичний світ дитини з перших днів її існування. Філософи стверджують, що «гра – особлива форма дитячого життя, вироблена суспільством для управління розвитком дітей; у цьому плані вона є особливим педагогічним творінням, розглядується як один із видів діяльності» (С.Л. Рубінштейн) [1, с. 4].

Гра «Загадкова торбинка»

Учасники команд по черзі витягують з торбинки номерки запитань, на які мають дати відповідь. Якщо команда не знає відповіді, на допомогу приходять суперники та заробляють собі додатковий бал.

Дитячі та юнацькі роки життя Тараса Григоровича Шевченка

1. Де і коли народився Т.Г.Шевченко?
2. Хто були його батьки?
3. В якому році і для чого батько віддав Тараса до кирилівського дяка?
4. Коли Тарас Шевченко залишився сиротою?
5. Що говорив перед смертю родичам батько Т.Г.Шевченка?
6. Про що мріяв Шевченко ще в дитячі роки?
7. Коли Тараса було взято до поміщицького двору у Вільшані?
8. Що ми знаємо про дитину й підлітка Шевченка зі спогадів і його творів?
9. Коли Тарас Шевченко почав писати вірші?
10. Що сприяло пробудженню поетичного таланту Шевченка?

Конкурси розумників «Чи знаю я твори Т.Г. Шевченка» можна провести у формі гри «Літературне лото». Учні отримують картки. Кожна з них ділиться на дві частини. На одній записана цитата з твору Шевченка, а на іншій – назва твору поета, цитата з якого

записана на карточці іншого учасника гри. Кожний учень має проаналізувати другу частину своєї карточки, дати правильну відповідь, щоб прочитати цитату з твору Шевченка з першої частини своєї карточки і т. д.

...додолу верби гне високі, горами хвилі підійма.	Вітер з гаєм розмовляє
--	------------------------

Сьогодні педагоги в своїй роботі використовують інноваційні технології виховання, однією з яких є метод проектів. Він поєднує пізнавальну, дослідницьку, пошукову діяльність і дає змогу реалізуватися дітям із різними здібностями.

Проект «Народ і Шевченко»

Мета і завдання проекту

1. Навчити учнів самостійно здобувати нову інформацію з даної теми.
 2. Показати нерозривний зв'язок Т.Г.Шевченка з українським народом.
 3. Прищеплювати школярам навички роботи з додатковими джерелами інформації, формувати зосередженість, увагу.
 4. Розвивати інтелектуальні і творчі здібності учнів.
 5. Формувати вміння працювати в групах.
- Готуючись до проекту учні об'єднуються у групи з урахуванням бажань і отримують завдання для дослідження.

Завдання для групи «Поети»

Дослідити основні етапи творчості Т.Г.Шевченка.

Завдання для групи «Художники»

Скласти кросворд на тему: «Шевченко – художник».

Завдання для групи «Музиканти»

Відтворити образ поета в піснях народу.

Учитель. Народи пишаються своїми великими поетами. Великі поети у своїй творчості втілюють і виявляють характер народу, його заповітні думи, його найпалкіші прагнення. Але дуже мало є серед світових поетів імен, до яких з таким же правом як до імені Шевченка, можна прикласти епітет «народний» [2, с. 9]. Шевченко і народ невіддільні один від одного. Тож пропоную прослухати презентації проектів, які ви підготували.

Група «Поети»

Учень. Увага! Увага! Презентацію свого проекту ми проведемо у вигляді гри «Аукціон». На наш аукціон надіслано кілька лотів з дослідженої нами теми.

Лот № 1

Коли з'явилась перша збірка Шевченка «Кобзар»?

Лот № 2

Якій події присвячена поема Шевченка «Гайдамаки»?

Лот № 3

Хто вперше поставив драму Т.Г.Шевченка «Назар Стодоля»?

Лот № 4

Які твори належать до раннього періоду творчості Шевченка?

Лот № 5

Як називав себе поет у цей час?

Лот № 6

Що стало причиною написання поеми «Сон»?

Лот № 7

Яку назву мав альбом, де зібрав Шевченко усі свої поезії 1843 – 1845 рр.?

Група «Художники»

Учень. Шевченко був не тільки ушавленим народним поетом, а й талановитим художником.

... куплю
Паперу аркуш і зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу
Та й списую Сковороду.

Так згадував поет свої найперші малюнки. Пропонуємо вам розгадати кросворд на тему: «Шевченко – художник».

1. Яку частину тіла осла домалював Шевченко до портрета пана?
2. Яку медаль отримав Шевченко за картину «Циганка-ворожка»?
3. Учнем якого закладу зарахували Тараса Григоровича весною 1838 року?
4. У професора живопису якого університету вчився малювати Шевченко?
5. Хто разом з Брюлловим викупив талановитого Тараса з кріпацтва?
6. Що чудово малював Шевченко?
7. У розписах якого театру брав участь Т.Г.Шевченко?
8. Скільки автопортретів створив Тарас Григорович Шевченко за своє життя?
9. Чий портрет Шевченко використав як вивіску для парикмахерської?
10. Скільки картин створив Тарас Григорович?

Група «Музиканти»

Учень. Презентацію свого проекту ми проведемо у вигляді гри «Кольорова стрічка». Учні діляться на дві команди і отримують різнобарвні квадратики. На їх звороті записані відповіді на запитання. Серед них є і невірні відповіді. Кожна команда повинна знайти серед запропонованих відповідей правильну і утворити з них різнобарвний ланцюжок. Наша група пропонує вам цитати із народних пісень про Шевченка, а серед варіантів відповідей ви повинні знайти назву пісні.

1. Уродився Шевченко,
Уродився, вдався,
Та не мав він щастя-долі,
В солдати попався.	2. Не на шовкових пелюшках
Не у величному палаці, –
В хатині бідній він родивсь,
Серед неволі, тьми і праці.
3. Земляки твої – родина
Дружна та весела –
Нарекли ім'ям поета
І міста, і села	4. Скільки виплакав він горя
Гіркими сльозами,
Скільки виспівав свободи
Віщими словами.
5. Ой плакала Україна,
Тяженько ридала,
Як в могилу свого сина
Тараса ховала.	6. Ой Тарасе, ти Тарасе,
Ти славний Тарасе,
Устань, батьку, подивися,
Яке життя наше.
7. Спи, Тарасе, спи, Шевченку,
Ми тебе не забудим...
Твого слова Україна
Повік не забуде.	8. Виріс він – і став пророком
Бідних всього світу –
Він подав всьому народу
Книгу заповіту.

Варіанти відповідей:

1. Сподівалися Шевченка	7. Слава, слава Кобзареві
2. Не на шовкових пелюшках	8. Ой плакала Україна
3. Степи простяглися широкі	9. Зійшов місяць, зійшов ясний
4. Ой Тарасе, ти Тарасе	10. Світив місяць, світив ясний
5. Коли сонце вечірнє ховається	11. На високій дуже кручі
6. Уродився Шевченко	12. Наш великий сизий орле

Василь Олександрович Сухомлинський говорив: «Людина народжується не для того, щоб зникнути безвісною пилінкою. Людина народжується, щоб залишити по собі слід

вічний». Ми по праву можемо сказати, що Тарас Григорович Шевченко залишив по собі яскравий слід. Він належить до найвидатніших постатей світової літератури. Є імена, що увібрали в себе живу душу народу, стали частиною його життя. Таким ім'ям стало для нас ім'я Тараса Григоровича Шевченка, чия поезія викликає в людях почуття гордості і захоплення своєю красою і народною мудрістю. Велика, самобутня спадщина Кобзаря з плином часу повертає дедалі більшу увагу. Це прекрасно висловив Максим Рильський:

...В сім'ї великій,
у цвіту садів прекрасних
Буде жити він вовіки,
Як безсмертний наш сучасник.

Схиляючись перед мудрою і далекосяжною поезією Тараса Григоровича, великий письменник Максим Горький відзначив: «Шевченко дивився у май-бутнє, закликав утверджувати це майбутнє і саме з позиції майбутнього оцінював сучасне і минуле народу» [6, с. 20]. В Шевченкові ми бачимо нашого сучасника і соратника. Століття йдуть за століттям, а слово Кобзаря є таким же свіжим, діючим, закличним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Інтерактивні вправи та ігри. – Х. : Вид. Група «Основа», 2009.
2. Народ і Шевченко // [упоряд.: П.Ф.Гонтаренко, Д.О.Кушнарєнко] – К.: Академія наук, 1963.
3. Проектування – перспективна технологія // Завуч. – 2009. – № 33.
4. Шевченко Т.Г. Малий Кобзар / Т.Г.Шевченко.– К. : Веселка, 1977.

Л.Л.Різник,
директор школи, учитель історії вищої
категорії, старший вчитель
Коврайського НВК імені Г.С.Сковороди
Золотоніської районної ради

«ТАРАСОВА СВІТЛИЦЯ» – ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

“Своїм життям, своєю наскрізь українською вдачею Шевченко дав нам приклад доброго, ідейного українського патріота, не вгнутого борця за волю, апостола правди, миру та братання. Він зробив наше слово струною, що грає, і мечем, що рубас; універсальним інструментом наших думок і почувань. А визволивши українця з рабських оков блязня-весельчака, наймита-послугача, поставив на сторожі національну окремішність та державну незалежність. Без нього...хто знає, що було б з нами!” Б.Лепкий.

Біографія Т.Шевченка назавжди залишається яскравим прикладом незламності людини, життя якої окрилене благородною метою визволення від національного і соціального гніту. Через твори Кобзаря у всіх поколіннях його нащадків формується світосприймання загальнолюдських цінностей, бо центральні образи – любов, Істина, Воля, Добро, Мати, Україна.

З метою вшанування пам'яті Т.Шевченка, виховання учнів на прикладах видатних особистостей української історії, в рамках проведення акції “З Кобзарем у серці” в січні 2013 року в Коврайському НВК було розроблено освітньо-виховний проект “Тарасова світлиця” – центр національно-патріотичного виховання учнів”. До реалізації проекту долучилися учні та вчителі школи, батьківська громадськість, місцевий підприємець Лісовий В.В., органи місцевого самоврядування с. Коврай Другий. Проект передбачав створення “Тарасової світлиці”, в якій буде висвітлено життєвий і творчий шлях Кобзаря. Вчителям доручено здійснити розробку навчально-методичного забезпечення роботи центру, підготовку учнів до проведення інтерактивних екскурсій та занять. Було розроблено план роботи щодо організації оформлення стендів та презентаційних матеріалів, заходи щодо

підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Т.Шевченка, складено графік проведення уроків української літератури, читання, історії України, всесвітньої історії та інших.

Свого часу давньоримський філософ Сенека сказав: “Батьківщину люблять не за те, що вона велика, а за те, що вона твоя”. Тарас Григорович Шевченко все своє життя любив багатостраждальну Україну, творчість пройнята болем і прагненням покращити його долю. Історична постать Кобзаря та його поетична спадщина - невичерпний ресурс виховання громадянина. Основною метою громадянського виховання є виховання у людини моральних ідеалів суспільства, Почуття любові до Батьківщини, прагнення до миру, потреби праці на благо суспільства.

Для проведення екскурсій з числа учнів 7 класу створено групу екскурсиводів та читців творів Т.Шевченка. Вчителями та учнями школи зібрано книги про Т. Шевченка - Шевченкіаду. Світлицю прикрасили твори декоративно-прикладного мистецтва – роботи переможців конкурсу “З іменем Тараса”.

1 стенд

“ЯКБИ ВИ ЗНАЛИ, ПАНИЧІ ДЕ ЛЮДЕ ПЛАЧУТЬ ЖИВУЧИ”...

висвітлює сторінки дитинства Т.Шевченка. Екскурсивод знайомить відвідувачів з презентацією, яка ближче і глибше розкриває картину покріпаченої України, важке життя родини Шевченка. Учні читають вірші поета.

2 стенд **“ДАВНО ТЕ ДІЯЛОСЬ,ЩЕ В ШКОЛІ,
ТАКИ В УЧИТЕЛЯ-ДЯКА,ГАРНЕНЬКО ВКРАДУ П'ЯТАКА
БО Я БУЛО ТРОХИ НЕ ГОЛЕ, ТАКЕ УБОГЕ –
ТА Й КУПЛЮ ПАПЕРУ АРКУШ”.**

знайомить гостей з поневіряннями дитини-сироти по вчителях-дяках.

3 стенд **“В НЕВОЛІ ВИРІС МІЖ ЧУЖИМИ,
І, НЕ ОПЛАКАНИЙ СВОЇМИ,
В НЕВОЛІ, ПЛАЧУЧИ, УМРУ,**

висвітлює життя Тараса в Петербурзі та викуп його з кріпацтва.

Відвідувачі зупиняються біля банера з портретом молодого Шевченка. Екскурсивод: “Подивіться на портрет молодої людини в розквіті. Високе чоло інтелектуала, тонкі чутливі риси, у яких одсвічує вишуканість потомственного інтелігента. То чи не помилилася природа, наділивши кріпака обличчям патриція? Ні, природа, як завжди, діяла з геніальною безпомилковістю. Бо це портрет Т.Шевченка”.

4 стенд...**ЖИВУ, УЧУСЬ, НІКОМУ НЕ КЛАНЯЮСЬ...**

Розповідь екскурсивода про навчання в Петербурзькій Академії продовжує презентація “Кобзар”. Презентація “Живописна Україна” розкриває нам надзвичайний талант поета-художника. Наш народ протягом віків виробив стійку традицію формувати національну свідомість, духовність засобами художнього відображення дійсності. Коли у високій художньо образній формі розкриваються почуття, естетичні цінності, ідеали, в учнів успішно розвиваються інтелектуальні і вольові якості. Завдяки художньо образній формі сприймання учні глибоко засвоюють національні і загальнолюдські цінності, які в своїй єдності були домінуючими в житті і творчості народу, його синів і дочок. Українці мають багату спадщину народного і професійного національного мистецтва. Художні образи служать високій меті: глибше і правдивіше розкривають життя, забезпечують яскравість зображення дійсності, її краси, допомагають передати від покоління до покоління духовні цінності. Презентаційні матеріали поглиблюють знання відвідувачів про художню спадщину Т.Шевченка.

Презентація “Переяславська осінь Кобзаря” переносить нас в період перебування поета на Україні. Саме в Переяславі, в тяжкі години загострення хвороби було написано “Заповіт”.

В “Тарасовій світлиці” центральне місце займає панно, на якому вміщено барельєф Т.Шевченка, крелевецький рушник – саме такий замовив на своє весілля поет, над рушником

– ангел – символ вічно живого духу Кобзаря, перо і свіча, палітра – незмінна супутниця життя Тараса-художника, кобза та книга “Кобзар”. Кобзар - художній образ, взятий за назву книги, став другим іменем для великого сина українського народу.

Презентація “Кобзар 1860 року” розпочинається словами М.Гориня:

“У світ виходить “Кобзар” Тараса Шевченка. Виходить у вічність священна книга пророка української нації. З’являється слово, яке стає на сторожі народу. Ось уже півтора сторіччя воно береже і живить українську націю, її духовну соборність, веде нас крізь морок і нетрі до жаданої волі. Чи є на світі поет, слово якого б урятувало народ? Слово, яке дає відповідь на найпекучіші питання, що постають перед цим народом за будь якої доби. Кожне покоління гортало “Кобзаря” як Святе Письмо – книгу пізнання добра і зла. Розгорнімо ж цю книгу і сьогодні! І ми побачимо: те, що нині нуртує в наших душах, що постійно хвилює і не дає нам спокою, - там є!”

На цьому етапі екскурсії гостям пропонується запалити маленькі свічки від свічі Тараса: “ У ту хвилину, коли ви запалюєте свої крихітні свічечки від символічної Шевченкової, маємо всі разом подумати про її місце в нашому сьогодні, у житті народу і кожного з нас. Вона – це дух поета, помисли і заповіді. Нині вони не повинні бути самотніми. Їх полум’я горітиме ясніше, а темряви довкола буде менше, коли ми відчуємо в них потребу. Не дамо ж їм погаснути. Не дамо спинитися поетовому серцю; це означало б і наш кінець. Повсякчас борімося за найвищі вершини нашого духу так, як навчав великий син української землі”.

5 стенд **“СВОЮ УКРАЇНУ ЛЮБІТЬ**

ЛЮБІТЬ ЇЇ... ВО ВРЕМЯ ЛЮТЕ

В ОСТАННЮ ТЯЖКУЮ МИНУТУ

ЗА НЕЇ ГОСПОДА МОЛІТЬ”

висвітлює участь Т.Шевченка в діяльності Кирило-Мефодіївського братства. Розповідь екскурсовода доповнюється тематичними презентаціями.

6 стенд

ЧИ БУДЕ ПРАВДА МІЖ ЛЮДЬМИ?

ПОВИННА БУТЬ, БО СОНЦЕ СТАНЕ,

І ОСКВЕРНЕННУ ЗЕМЛЮ СПАЛИТЬ.

висвітлює період перебування поета на засланні та останні роки життя.

З метою посилення освітньої функції центру розроблено і тематичні екскурсії: “Образ жінки-матері в творчості Т.Шевченка”, “Історія України в творчості Шевченка”, “Історична тематика творів Кобзаря”.

“Не можна уявити Тараса Шевченка без України, - писав вірменський поет Аветік Ісаакян, - і не можна пізнати Україну без Тараса Шевченка”. З Шевченкової спадщини ми дізнаємося про звичаї, побут, характер українського народу, його минуле і звичайно, його історію - драматичну, і криваву історію України. В освітньому центрі “Тарасова світлиця” проводяться уроки історії в 5-11 класах, тематика яких пов’язана з біографією Т.Шевченка.

5 клас. Люди в історії. Історичні персонажі, групи людей і народи.

7 клас. Всесвітня історія. Ян Гус і гуситські війни.

9 клас. Кирило-Мефодіївське братство. Нова українська література.

Розвиток мистецтва. Т.Шевченко. Живописна Україна. та інші.

Поетичні і прозові твори відтворюють чітку картину покріпаченої Тарасової України. Учнями 9 класу створено презентації, що висвітлюють соціально-економічні та політичні погляди поета, його участь в діяльності Кирило-Мефодіївського братства.

Епоха козацтва, одна з центральних тем історичної поезії Кобзаря, створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю і окрасою української історії та національної культури. Її освітньо-виховний потенціал покладено в основу національної системи виховання. Т.Шевченко в своїх творах оспівував козацьку звитягу, незламність і непереможність в найвідповідальніші години української історії. Посилаючись на вірші історичної тематики, на приклади вчинків героїв, вчителі доносять до учнів відчайдушний запал цілої когорти патріотів, адже козацтво було аристократією національного духу,

високоморальною елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до державотворчого і незалежного життя. Вчителями створено презентації “Козацька звитяга у творчості Т.Шевченка”, “Гетьмани, гетьмани...”, розроблено виховні заходи. Із полум’яних творів Кобзаря весь світ дізнався, що є така прекрасна країна – Україна, з її чудовим, добрим роботящим народом, героїчною і трагічною історією.

Відвідувачі зупиняються біля портрета Т.Шевченка.

Екскурсовод: “Перед нами постає образ людини великої сили волі, великого розуму й великих почуттів. Це – Тарас Шевченко. Народна мудрість світиться в кожній рисочці його обличчя. На лиці – зморшки. Це сліди тяжких дум, уболівань за народ, це сліди, які залишило важке життя борця-революціонера. Та він залишився нескореним, безкомпромісним. У його образі оживає вбита тиранією українська нація, безмежна волелюбність. Не пощастило Тарасові дочекатися того радісного дня, коли кайдани рабства розпалися, коли всі люди, за яких він віддав життя, зітхнули вільніше. Тарасе, ми тебе ніколи не забудемо! Ти завжди з нами!”

Рідна мова – це не лише засіб спілкування. Це саме життя, його скарбниця духовних надбань. Культура народу твориться національною мовою. Мова це природний вихователь. Кобзар підніс українську мову, поезію до світового рівня. В “Тарасовій світлиці” проведено свято української писемності, конкурси імені П.Яцика та Т.Шевченка, свято рідної мови. Вчителі розуміють, що коли інша мова витісняє рідну в процесі виховання, це відчужує дітей від найсвятішого – материнського, батьківського. Такі діти не стануть ні патріотами, ні гуманістами. Цю думку педагоги доносять і батькам – головним вихователям і навчителям. З метою об’єднання дітей і батьків навколо постаті Т.Шевченка, проведено спільний інтелектуально-творчий турнір “Кобзар у нашій оселі”.

З метою вивчення життєвого і творчого шляху великого українського поета і письменника, Пророка української нації, генія Тараса Шевченка, ознайомлення учнів школи з місцями перебування поета та з історичними пам’ятками населених пунктів даного маршруту, учні школи долучилися до туристично-краєзнавчого проекту “Тарасовими шляхами”.

Завдання проекту – залучити учнів школи до участі в дослідженні життєвого і творчого шляху Тараса Шевченка, пробудити інтерес до вивчення минулого свого народу. В процесі реалізації проекту учнів 8-11 класів залучено до екскурсійно-краєзнавчої та дослідної роботи; учні оволоділи поглибленими об’єктивними знаннями про Великих українців; відвідали історичні місця, пов’язані з перебуванням у них Т.Шевченка: Шевченкове, Моринці, Будище Звенигородського району – ознайомилися із маршрутом “Золотої підкови Черкащини”, місто Переяслав-Хмельницький та село Прохорівка;

ознайомилися з творами поета, написаними на Черкащині; склали “Літературну карту Кобзаря”; під час відвідування музею “Заповіту” в Переяславі провели літературну вітальню “Переяславська осінь Кобзаря”; відвідали Черкаський Академічний обласний український музично-драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка та музей Кобзаря в місті Черкаси.

Відповідно рішення педагогічної ради, в “Тарасовій світлиці” щорічно навчатимуться випускники 11 класу. Вважаємо, що освітньо-виховний центр “Тарасова світлиця” стане центром виховання громадянина-патріота, сприятиме становленню і розвитку особистості учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевченко Т. Кобзар. – Дніпро, 1981 р.
2. Лепкий Б. Про життя і твори Тараса Шевченка. – К.: Україна, 1994 р.
3. Вічний як народ (сторінки до біографії Т.Г.Шевченка), К.: Либідь, 1998 р.
4. Черкаський край – земля Тараса і Богдана. – К.: Українські пропілеї, 2002 р.

О. А. Романенко,
вчитель української мови та літератури
Камянської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №2 Камянської районної ради

ШЕВЧЕНКО-ХУДОЖНИК

Було б дуже корисно організувати
в Англії виставку живопису Шевченка.
Я здивований: він, виявляється,
чудовий художник-реаліст, і багато хто
із сучасних художників у нього може
дечого навчитися... Це наша втрата, що
ми й досі так погано ознайомлені з таким
визначним поетом і художником».

*Герберт Маршалл, англійський поет і
перекладач(1964)*

Щедра й невичерпно родюча українська земля подарувала вселюдському сузір'ю геніїв негасимого Світоча — Тараса Шевченка, Тираноборця і Про- рока, Речника волі, який поставив на сторожі біля своїх земляків, «рабів німих», вогненне слово, а в «Заповіті» дав їм наказ: «Кайдани порвіте!»

Тарас Григорович Шевченко як художник займає одне із найбільших почесних місць в українському образотворчому мистецтві. Шевченко був одним із перших художників, які проклали новий реалістичний напрям, основоположник критичного реалізму в українському мистецтві. Загальновідомо, що Шевченко був одним із зачинателів і першим видатним майстром офорту у вітчизняному мистецтві. Сам він прекрасно володів всіма відомими тоді засобами графічного зображення.

Шевченкові шістнадцять років. Під малюнком погруддя жінки підпис «1830. Рисовал Тарас Шевченко». Обвита напівлаврами, напіводягом молода дівчина. Вродлива шляхтянка? Квітуха замріяна акторка-кріпачка? Звичайна фантазія духовно розвиненого юнака про чарівну жінку, справжнє кохання? Ні, але втілений у малюнок начерк юнки, .освітленої згори.

Людина, яка намалювала цей твір, — безперечно, великий художник. Уже цей малюнок засвідчує в ньому Боже світло, великий дар Божий, причому не лише щодо живопису, а взагалі як людини, що може виявляти і втілювати це світло в численних проявах свого життя. Із цієї юнацької роботи і розпочалася творчість видатного художника.

У лютому 1831 року на вулицях столиці Російської імперії— Петербурга з'явилася валка втомлених людей. Один хлопчина звертав на себе увагу тим, що не зважаючи на зимову пору, був майже босий. На одному чоботі підошва відпоролася і була прив'язана мотузкою. Це був кріпак поміщика Енгельгардта Тарас, який разом із іншими прибув до столиці. У Петербурзі доля Шевченка круто змінилася. Пан вирішив мати власного кваліфікованого майстра і 1832 року віддав Шевченка на навчання до одного з кращих художників-ельфрейщиків В. Ширяєва, законтрактувавши його на чотири роки. Перші спроби в цьому напрямі були невтішні, однак справжнє систематичне навчання почалося в майстра — і це подобалося Тарасу. У 1836 році закінчився термін контракту, але Шевченко залишається в Ширяєва, очевидно, вже в ролі найманого робітника-підмайстра.

Бажання стати справжнім художником змушувало Шевченка в білі ночі виходити в Літній сад і змальовувати статуї. Тут відбулась перша зустріч Тараса із своїм земляком — художником І. Сошенком. Сошенко зацікавився обдарованим юнаком і вирішив допомогти художнику-початківцю на його тернистому шляху. Сошенко дав йому поради і консультації, а потім знайомив із видатними діячами російської і української культур (Карлом Брюлловим, Василем Григоровичем, Олексієм Венеціановим, Василем Жуковським, Євгеном Гребінкою).

Сошенко привів юного кріпака-художника до європейського метра, до Карла Великого (як його часто називали).

Протягом навчання Шевченко кілька разів отримував за свої твори срібну медаль, уперше — в натурному класі за малюнок «Борець». На жаль, робота не збереглася. З Тарасових творів цього класу до нас дійшли тільки два малюнки олівцем і два етюди олією.

Тарас мріяв поїхати в казкову Італію, щоб ознайомитися із всесвітньо відомими шедеврами малярства, скульптури і архітектури. Та Академія послала іншого, а власних коштів на таку подорож у Шевченка, звісно, не було. Друта заповітня мрія — повернутися назавжди в Україну.

У 1843 році Тарас Григорович нарешті приїхав в Україну. Тут любов до рідного краю наштотувала його на створення цілої серії картин. Уміння інтерпретатора історії Шевченко виявив у трьох офортах серії «Живописна Україна» — «Дари в Чигирині 1649 року», «Суддя рада» і «Старости», на яких відображено історичні місця, побут і природу країни. Повертаючись у Петербург, він завершує навчання в Академії, видає на власні кошти і поширює альбом під назвою «Живописна Україна».

Згодом Шевченко знайшов роботу в Київській археографічній комісії. Художникові довелося побувати в різних місцях України, де він змальовував й описував історичні пам'ятки. З часу його подорожей залишилось чимало акварелей, простих і природних за своїми сюжетами. У 1845 — 1847 роках Тарас Григорович створив низку портретів, які переконливо свідчать про зростання художника, про поглиблення психологічної характеристики образів.

Т. Г. Шевченко — один із відомих і популярних портретистів. Створені ним образи відзначаються невимушеністю, відсутністю зайвої пишності, вдалою композиційною бадьорістю і свіжістю барв, намаганням дати психологічну характеристику людині. Шевченко зробив великий внесок у розвиток побутового жанру і став його основоположником в українському мистецтві. Особливо хвилювало художника підневільне, часто трагічне становище жінки.

Як і кожний видатний живописець, Шевченко має свій, особистий почерк. І, як у кожного великого новатора, є в нього такі особисті речі в роботах, яких, можливо, досі ніхто ще не винайшов, не повторив, бо є рука генія Шевченка, повторити яку неможливо. Способи і прийоми накладання фарби, малюнку, шевченківські лінії, вибір панорами у творі, відтворення мас, об'ємів, особливі колористика, освітлення, відчуття й відображення моделей, риси і деталі, анатомічні відтворення, портрети, люди, якась їх велика живість — ніби вони живуть і думають.

Тарас втілює у своїх роботах задумані мистецькі, філософські, ідейні, духовні наміри і думки, його твори та їх моделі, зокрема, різнопланово промовляють.

На його акварелях, малюнках чутний дзвін церков, спів пташок, півнів, звуки життя в селі або монастирі, відчувається атмосфера козацької слави, тодішнього життя, реалістична щільність будинків, храмів, сонячна погода, сонце, свіжість, аромати місцини, якась воля (хоча Україна і була поневоленою), прохолода і чарівність ставу, рух хмар, шелест дерев, вітер, запах, смак (фізичний і духовний); трава, інколи, наприклад, «читається» у чорнобілих репродукціях сепій та акварелей, де вона зображена однією то-новою плямою (сепія «У В'юнищі», акварель «Чигирин з суботівського шляху» (1845).

Усі твори Шевченка відзначені доволі потужними мистецькими духом, атмосферою Шевченка-художника. Його картини, малюнки не сплутаєш ні з чіими іншими. Вони позначені індивідуальністю, оригінальністю Тараса. Вони і їх персонажі — дуже глибокі, таємничі, містичні, загадкові. Шевченко володів сплавом духовності, духовного бачення й техніки, сплавом фізичного боку життя з містичним.

Шевченко знаходить натхнення серед казахських степів і чудового народу. Виникають нові задуми, нова стилістика, нова мова, нове звучання, глибина збільшується, індивідуальність перетворюється на вибух у мистецтві, не помічений 146 років вибух. Шевченко повторив долю Ель Греко (300 років невизнання по смерті); Рембрандта (100 років

невизнання), Гальса (всезагально визнаний через 200 років після смерті)... 40 років не визнавали Сезанна, 30 років не визнавали імпресіонізм.

Шевченко орієнтувався на західних великих класиків Рембрандта, Рубенса, Рейсдаля, інших художників, котрих цінував і теж брав із них приклад (наприклад, Брюллов), із ними «Карл Павлович чрезвычайно прилежно работает над копиею с картины «Иоанн Богослов». Копию эту заказала ему Академия художеств... О, если бы вы видели, с каким вниманием, с какой сердечною любовию кончает он свою копию! Я просто благоговею перед ним, да и нельзя иначе».

Цікавий той факт, що великий самобутній англійський художник-новатор Джеймс Уїстлер навчався мистецтва живопису в... Петербурзькій Академії мистецтв з... 1846 року. Можливо, дванадцятирічний допитливий Уїстлер бачив його твори, у тому числі й олійні (які цілком могли бути в Академії, у Петербурзі), можливо, і «Катерину»; можливо, він чув про Шевченка від його друзів або знайомих, насамперед близьких до Академії. Після смерті батька-інженера, що вів спостереження за будівництвом залізниці від Москви до Петербурга, у 1849 році Уїстлер із матір'ю та сестрою повертаються до США. Роботи Уїстлера вражають своєю схожістю на роботи Шевченка. Схожі стиль, колорит і колористика, освітлення, атмосфера, дух, фігури і лінії творів, стиль написання обличчя, фактура, накладення мазків. Навіть окремі техніки живопису: олія, акварель, малюнок Уїстлера — багато в чому скидаються на Шевченкові.

Можливо, колись, юний Уїстлер був вражений яскравим, соковитим, самобутнім, новаторським, екзотичним, тим більше для нього — американця, талантом українця Тараса. Рання олійна картина Уїстлера «Пурпурове і рожеве: Китайський фарфор» (1864) дуже нагадує «Катерину» Шевченка. Можливо, Уїстлер і далі стежив за його мистецькою долею...

У 1844 році було видано Шевченків альбом малюнків «Живописна Україна». Вже через чотири роки по смерті Тараса Броніслав Залеський — його найближчий друг, солдат — політичний засланець, польський історик і художник — видає в Парижі альбом офортів «Життя киргизьких степів», в основу якого було покладено значну частину творів українського художника Т. Шевченка. Відомий художник М. Каразін використав ці ж роботи для ілюстрування капітального видання під редакцією П. Семенова-Тяншанського «Живописная Россия».

Шевченко раніше за Гогена винайшов і творив у «гаїтянському» стилі генія-новатора.

Ще 1843 року Тарас написав українську родину в картині «На пасіці» точно в цьому стилі, з тією ж потужністю, думками, духом, містичністю, таємничістю, загадковістю і силою! Це унікально. Якщо не знати, хто насправді автор «На пасіці», — можна цілком подумати, що її створив Поль Гоген у другий полінезійський період! Навіть батько і його маленька дочка — українці — мають темні засмагли обличчя, колір шкіри і божественну гаїтянську поставу, вони схожі, і не тільки зовнішньо, а й внутрішньо (волелюбні, щирі душею, життєрадісні, близькі до природи народи), на туземців Полінезії!

Уся живописна спадщина Тараса періоду заслання налічує близько 450 творів, близько 350 з яких присвячені природі Казахстану, життю та побуту казахів. Він полюбив казахський, киргизький, туркменський народи, серед яких прожив понад десять років, їхню землю і їхню поезію. А ще роботи Шевченка, які зображують, казахів, схожі своєю містичністю і на роботи Рембрандта, проте вони вже не є кла-сицизмом, вони є модернізмом, вони є суто шевченківськими, новаторськими, геніальними творами мистецтва. У Казахстані нині із вдячністю пам'ятають Шевченка, як жителі Полінезії — пам'ятають Гогена.

На засланні Шевченко пише і подібно до Сезанна. Тарасіволійний «Автопортрет у чорному кашкеті» (1848 — 1849) просто на диво перегукується із Сезанновим «Автопортретом у кашкетці» (1873-1875). Схожий вираз обличчя, схожий погляд, просто братська схожість, той самий чорний кашкет з тим же полиском на козирку і темний одяг, ті ж кольори, майже те ж саме освітлення, той фон, та ж колористика, дуже схожі прийоми

відтворення, фарби і фактура, ті ж дух і атмосфера, той самий пригнічений обставинами долі художник. Малюнки й ескізи великих майстрів, їх трактування і стилі людської постаті, природи, речей, ескізником-позиції картин або малюнків, манера і характеристики сюжетних та фігурних композицій теж схожі.

Т.Г.Шевченко був вірним сином поневоленого народу і прагнув його визволення. Він щиро перейнявся і долею інших пригноблених народів царської Росії; й ніякі заборони чи бар'єри неспроможні були стримати його братніх почуттів.

У поемі «Кавказ» (1845) Т.Шевченко затаврував царську Росію як тюрму народів, де «на всіх язиках все мовчить», і солідаризувався з тими, хто не хотів скоритися, сказав про біль, сльози і гнів усіх жертв царизму. І боротьба його власного народу, і боротьба кавказьких горян органічно включалися в його загально-поетичну картину й політичну концепцію боротьби людства за свободу й гідне життя.

Якщо поезія Шевченка і його ім'я поета відомі у світі, то живопис Тараса — недооцінений. А чому? Треба повернути світові й Україні справжнього Шевченка, Шевченка - митця. Необхідно подивитися на Шевченка не як на ідола, а як на живу людину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мистецька спадщина: У 4 т. / Редкол.: О. І. Білецький та ін. — К.: Вид-во АН УРСР, 1961-1963. — Т. 1-4.
2. Автопортрети Тараса Шевченка: [Альбом / Упоряд. і авт. Вступ. ст. Л. В. Владич]. — К.: Мистецтво, 1973.— 79 с. іл.
3. Тарас Шевченко: Живопис. Графіка: Альбом / Авт. вступ. ст. та упоряд. Д. В. Степовик. — К.: Мистецтво, 1986. 175 с. іл.
4. Офорти Тараса Шевченка: Альбом репрод. / Авт. тексту та упоряд. В. Касіян. — К.: Мистецтво, 1964. — 158 с.

*Г. Л. Скрипник,
заступник директора з виховної роботи
Шевченківської спеціалізованої
загальноосвітньої школи-інтернату з
поглибленим вивченням предметів гуманітарно-
естетичного профілю*

ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

З роками цікавість до постаті Кобзаря та його творчої спадщини не зменшується, а лише збільшується. В статті розкрито, які шляхи та види діяльності використовує школа для впровадження творчої спадщини Т.Г. Шевченка в позакласній роботі в переддень 200-річчя від дня народження поета.

«Село на нашій Україні
Неначе писанка село...»

Кілька десятків днів відділяють Україну і весь світ від знаменної дати – 200-річчя від дня народження Великого сина України Тараса Григоровича Шевченка. Особливі ці дні на батьківщині Великого поета, кожен, хто сьогодні причетний до села Шевченкового, відчуває, як мало значать роки, які людина проживає на цій святій і грішній, водночас, землі. Серцем і душею відчуває, що не головне скільки прожив, а от як прожив! Вільно чи мимо волі, порівнює своє життя з геніальним земляком, і розуміє, що такі постаті, як Тарас

Шевченко приходять на землю не просто так, це посланці Господа Бога, це Прометей, вогонь серцець яких осяває шлях цілим народам.

Шевченків край – благодатна сторона, земля рясно уквітчана, зеленню закосичена. Скільки ніжних, поетичних слів придумали земляки Т.Г. Шевченка, щоб висловити гарячу любов до краю, де народились і живуть, де малими, босими ногами Великого Кобзаря сходжена не одна стежинка керелівської землі.

«Є куточок землі,
України всієї окраса,
Той куточок землі –
На колишній садибі Тараса».

Ці слова стали візитівкою села та Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату, так як написані вони вчителем, керівником учнівської поетичної студії «Голос», членом Черкаської спілки письменників Анатолієм Савченком. Вже саме розташування закладу на святій шевченківській землі сприяє усвідомленню учнями школи своєї особливої причетності до Великого Кобзаря, до історичного минулого українського народу.

Щороку до школи на навчання з'їжджаються діти з різних куточків Черкащини, село Шевченкове стає для них другою домівкою, а школа місцем їхнього входження в світ Краси, Добра, Мистецтва. І, звичайно, найперше, куди поспішають вихованці – це до національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка», щоб ввібрати в себе енергетику національного духу, збагатитися не просто знаннями про життя та творчість Кобзаря, а відчутти свою причетність до величі геніального земляка, свою відповідальність перед світлим образом поета.

Склалась тісна співпраця школи та національного заповідника, працівники музею та вчителі працюють за спільно складеним планом, готують за участю співробітників музею, учнів, вчителів мистецьких-дисциплін цікаві позакласні заходи, знайомлять учнів із життям та творчістю Т.Г. Шевченка, із особливим періодом життя – дитинством поета, із поезією, яка покладена на музику та стала народною піснею, із образами дітей, які змалював поет, із образами рідної природи, із святим образом матері, з кобзарським мистецтвом, з Т.Г. Шевченком – великим художником. На такі особливі позакласні заходи запрошують батьків учнів, громадськість села. Наукові працівники розкривають нові, цікаві знахідки із життєвого та творчого шляху Великого Кобзаря, а педагоги та учні наповнюють заходи неповторним звучанням пісень у виконанні зразкового ансамблю бандуристів «Срібні струни». І ллється чарівна мелодія «Зоре моя, вечірняя, зійди над горою», підспівує зал, коли лине «Садок вишневий коло хати», «Як би мені черевики». Учні, педагоги, батьківська громадськість розкривають для себе світ народної пісні, пісні, яка співана Кобзарем, пісні, яку він використав у власній творчості, пісні, яку записав Шевченко під час подорожі Україною. Цей пісенний матеріал цінний не тільки сам по собі, а й тому, що учні дізнаються, як кращі зразки народно-пісенної творчості наснажували творчий дух поета, пробуджували його енергію. Практика показує, вивчаючи пісенний спадок Т.Г. Шевченка, постійно плекаючи народну пісню, ми виховуємо культурних, вихованих молодих людей, які знають історію свого народу і дбають про неї. Захоплює молодь і сучасне звучання Шевченкової пісні в обробці нинішніх композиторів. Познайомившись із рок-групою «Сад», яка виконує пісні на слова Т.Г. Шевченка, учні відзначили, якою ж співзвучною нашому часові є співана поезія великого Кобзаря! І вже шкільний вокально-інструментальний ансамбль розучує пісні на слова Тараса Григоровича: «Заповіт», «По діброві вітер віє», «Думи мої», а юні виконавці із задоволенням співають пісні «Зацвіла в долині», «Тече вода з-під явора». В репертуарі зразкового хорового колективу школи «Надія» теж є Шевченківські пісні, це «Реве та стогне Дніпр широкий», а учасники учні та вчителі ансамблю народних інструментів, виконують прекрасний твір «Бандуристе, орле сизий». Ніжна, мелодійна, печальна, заклична пісенна творчість Кобзаря залишається вічною, бо вона має потужну виховну силу, на протипагу сучасній модній пісні, яка, як правило, недовговічна, приходить і відходить, залишає по собі

порожнечу, а Шевченкова пісня сприяє відродженню народних традицій, звичаїв, впливає на розумовий розвиток учнів, розвиває сприймання, мислення, формує емоційно-вольову сферу.

Співпраця школи-інтернату із національним заповідником «Батьківщина Тараса Шевченка» багатогранна. Презентація картин юних художників школи в музеї – це особлива подія в житті авторів картин, їх батьків, школи. До відкриття таких виставок готуються юні художники, їхні вчителі-наставники, творчі колективи. Земля Тараса Шевченка не міліє своїми талантами, а навпаки, як повновода ріка повниться творчістю юних. Гордиться школа і педагогами, чиї виставки картин на шевченківську тематику були представлені в музеї. Картини неповторної шевченківської природи, які написав директор школи 1965-1970 рр. Терещенко М.С., представляла школа в залах національного заповідника. Вихованці школи-інтернату мають змогу вчитися у своїх старших наставників таких майстрів пензля як Микола Степанович, особливому світосприйняттю шевченківського краю, синівської любові до землі, яка виколисала і випоїла цілющими соками, різнобарв'ям природи, історичною звитягою Великого Кобзаря.

Геніальна творча спадщина Кобзаря надихає на творчість юних поетів школи, членів літературної студії «Голос». Багато років керував цим творчим об'єднанням А.О. Савченко. Творчий педагог – завжди виховає, розкриє творчі крила своєму учню. На поетичних рядочках, які наповнені глибоким змістом, патріотичними почуттями до рідного краю, вчилися і вчать юні поети школи. Не одну посвяту найдорожчому місцю для всіх шевченківців – заповіднику «Батьківщина Тараса Шевченка» присвячені вірші А.О. Савченка. Особливі слова написані для місця, де спочиває мама Великого Поета:

Все вниз та вниз людський потік сплива –
До матері – в мовчанні вшанувати.
Тут святістю овіяно слова
Про те, що Ви – такого сина мати.
На хрест камінний нахилию вись
Аби повік тут на коліна стати.
Я є тому, що він у світ явивсь
Із духу Вашого, моя всесвітня Мати. [3, с.25]

Поезія Тараса Григоровича Шевченка, поезія про Великого сина українського народу будить в дитячих серцях почуття причетності до рідної землі, до України, до збереження та примноження її історичної творчої скарбниці.

Весна зустрічає тепле літо,
Калина губить пелюстки.
Яке в душі високе світло,
Коли складаються рядки.
І про струмок, що плине в лузі,
І про зорю, що день віта.
Керелівка – одна в окрузі,
А в ній Тарас стежки топтав. [3, с.10]
І вже з-під пера юних літстудійців ллється:
Є куточок неньки – України
Гарний він неначе із казок.
На горбах видніються хатини,
А між вербами шумить струмок.
Батьківщина це великого Тараса.
Це Шевченкове, де я живу і ти.
Гордість це моя, землі окраса –
Вічно буде ця краса цвісти. [4, с.17]

Так написала про рідне село Ірина Кацевич, випускниця школи. Кожне покоління, яке приходить в світ, щоб продовжити справу своїх батьків, проживає свою неповторну долю, свій історичний час. Так і нині, і як же важливо не розгубитися у вирі подій, а

визначитись, що головним завданням школи є становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, сприяти єднанню українського народу, громадянському миру і злагоді в суспільстві.

Наш Кобзар єднає Україну, адже кожному народові Бог дав величну постать, котра була б проявом його душі, його зорею. В українців такою постаттю є Тарас Шевченко – Велетень Духу, український Мойсей, Пророк, Батько, Кобзар. Щороку школа бере участь в різних конкурсах, фестивалях, творчих форумах, що присвячені вшануванню пам'яті Великого Кобзаря. Щоразу, готуючись до цих подій, ми знову і знову наворачтаємось разом із учнями до «Кобзаря», книги, що ввібрала в себе науку віків і має для народу заповітне значення, книги, яку український народ поставив на перше місце серед успадкованих з минулого національних духовних скарбів. В кожній українській родині «Кобзар» та «Біблія» – книги священні, в кожного учня школи ця книга теж є в родині. Взяти участь в загальношкільному конкурсі читців поезії Тараса Григоровича Шевченка – для учнів і великий обов'язок, і велика честь. А тому перший тур, зазвичай, проходить в класах. Кожен учень школи з першого по одинадцятий клас вивчає поезії з «Кобзаря», а вже потім в класі проводиться не просто конкурс, а свято поезії, де кожна дитина не читає вірш, а по своєму відчуває написане, розуміє серцем, промовляє Шевченкове слово душею. Підбиваючи підсумки святкового дійства за участю вчителів, батьків, гостей, клас делегує своїх представників на загальношкільний конкурс. Неповторна аура таких дійств. Особлива атмосфера: краса вишиванок, що з любов'ю вишиті для дітей мамами, бабусями до цього дня, портрет Кобзаря, з якого дивляться на кожного очі поета, ніби підбадьорюють, державні символи, національні обереги – все ця сприяє духовній єдності поколінь, розумінню спільності культурної спадщини нашого народу. Під час проведення таких свят немає тих, хто залишається без визнання, без перемоги, адже як не подякувати дитині, яка так готувалась, так вклдала свою душу в кожне слово. Звичайно, що ті учні, кому вдалось підготуватись найяскравіше, представляють школу на районних, обласних конкурсах. В минулому році учень школи Боровик Микола здобув II місце в обласному конкурсі читців «Шлях до Тараса», прочитавши поезію «Сестрі», а другокласник Тарас Олійник в цьому ж конкурсі у своїй віковій категорії відзначений третім місцем за декламування вірша «Мені тринадцятий минало». А в районному конкурсі перемогу здобула учениця 10 класу Аліна Супрун, яка своїм голосом змалювала уривок з поеми «Княжна» під супровід тріо бандуристок школи. Готуючись до 200-річчя Тараса Григоровича ми хочемо, щоб якнайбільше учнів полинули у світ Кобзарєвого слова, а тому загальношкільні лінійки розпочинаємо читанням кількох поезій нашого дорогого земляка, юне покоління має і далі нести через роки силу Шевченкового слова, незламність Шевченкового духу. Ми навчаємо наших дітей розумінню того, що «Кобзар» - то нетлінна книга, духовний храм, за розкриллям поезії якого – велич і краса нашого народу.

Вже багато років школа займається проектно-пошуковою діяльністю, яка виконує дуже позитивну виховну функцію. Учні, вчителі, батьки охоплені змістовною, цікавою діяльністю, яка об'єднує, згуртовує, здружує класні колективи, збагачує пізнавальну сферу, розширює коло знань про історію України, її героїв, звеличує жінку-матір, навчає учнів працювати з різними інформаційними джерелами, документами. Цей ювілейний рік відзначаємо тим, що кожен клас працює над проектно-пошуковою роботою, що пов'язана із творчою спадщиною Великого Кобзаря та пошануванням його пам'яті. Так учні 5-го класу під керівництвом вихователя працюють по темі «Природа рідного краю в творчості Т.Г. Шевченка». Який же багатий зміст проекту, адже в кожній поезії можна знайти опис рідної природи, такі влучні порівняння, описи, що розкривають світобачення Кобзаря. Юні дослідники проведуть паралель між минулим і сьогоденням, визначать, що залишилось, що змінилось, що потребує участі людини у відновленні краси природи рідного краю. А маленькі третьокласники спробують дізнатися, які птахи знайшли своє місце в творах Тараса Григоровича, яка пташка була його улюбленою. Маленькі дослідники вивчають поезії,

уривки, де мова йде про птахів, намалюють їх, напишуть віршики, казки, оповідання, спробують порівняти, чи всі птахи, яких оспівував Кобзар і нині прилітають в наші садки, проведуть спостереження в зимові дні, коли беруть участь в загальношкільній операції «Підгодуй пташину».

Неповторний світ художника Тараса Шевченка захопив учнів 6 класу, ця проектно-пошукова діяльність познайомить учасників проекту із тим, що природа щедро наділила кріпацького сина не лише поетичним генієм, а й талантом художника, який рятував у найтяжчі хвилини життя від відчаю і розпуки. Діти познайомляться із тим, що поетична спадщина Кобзаря налічує понад 240 творів, а живописна – близько 1200 робіт – олійних картин, акварелей, офортів, малюнків. Разом із вихователем, яка за фахом є вчителем образотворчого мистецтва, діти побувають в ролі дослідників, мистецтвознавців, поділяться отриманими матеріалами про Шевченка-художника з учнями інших класів.

Учні 8 класу зацікавились темою про тих українців, які отримують високе звання «Лауреати Національної премії імені Тараса Шевченка». Серед видатних постатей, які удостоєні цього високого звання, як виявилось, є не лише українці, а й представники різних національностей. А такі постаті, Лауреати Національної премії імені Т.Г. Шевченка, як Раїса Кириченко, Богдан Ступка, Ада Роговцева, Іван Миколайчук, Назарій Яремчук – все своє життя присвятили возвеличенню України, її мови, її пісні, її слова, їх творчий, життєвий шлях присвячений рідному народу, співзвучний творчій спадщині Тараса Шевченка. Якщо ж захоплюючою була зустріч учнівського та педагогічного колективів із народним артистом України, Лауреатом Національної премії імені Тараса Шевченка, кобзарем-лірником Василем Григоровичем Нечепю. Неперевершене звучання кобзи, голос великого майстра кобзарського співу, його синівська відданість Україні, безмежна любов до Шевченка, невсипуща діяльність по поширенню шевченкового слова в Україні і за її межами – зразок для підрастаючого покоління, якою має бути людина, яка живе на українській землі.

Більше дізнатися про період заслання Великого поета, про ті десять років, що підірвали здоров'я, що вирвали із життя серце – його творчість, таким дослідженням займаються учні 9 класу.

А ще вшанування нашого геніального земляка в Україні і світі, пам'ятники, які і донині встановлюються на п'єдестали, музеї, що зберігають картини, речі, відомості про життя та творчість Тараса Шевченка, – все це сьогодні обговорюється в класах, оформлюється відповідними матеріалами, готується до звіту перед учнями, вчителями, їх батьками.

До 200-річчя Великого Кобзаря з ініціативи шкільного парламенту в кожному класі облаштовано куточок поета, в якому є: різні видання «Кобзарів» із домашніх бібліотек учнів, портрети Тараса Григоровича чи скульптурні погруддя, квіти – обереги в знак пошанування світлої пам'яті, книги про Шевченка, присвячені йому вірші, написані учнями, вчителями, вишиті серветки, рушники – незмінні символами українців.

Звичайно, як і в кожній школі України, ми маємо і загальношкільний куточок державної та національної символіки. Біля погруддя Тараса Григоровича завжди гомонять діти, це, мабуть, найбільша для нього радість і втіха, адже як любив Шевченко дітей, як звертався в багатьох поезіях «Ох діти! Діти! Найвища божа благодать». А діти, наші учні, тут декламують Шевченкові поезії «Тече вода з-під явора...», «Маленькій Мар'яні...», «І золотої й дорогої...», «На Великдень на солоні», «І досі сниться: під горою...», та десятки інших улюблених творів багатьох поколінь дітей. Саме тут учні початкових класів дізнаються про те, що серед небагатьох прижиттєвих видань Тараса Шевченка особливе місце посіла остання його книжка – «Буквар південноруський», складена із кращих зразків фольклору та частково з власних творів. Ця книжка для учнів недільних шкіл стала першою дитячою читанкою в Україні. Десятки тисяч примірників книжки було видано власним коштом поета. [2, с.151] Продавалися вони лише за 3 копійки, щоб їх могли купити і найбідніші селяни. Найменші наші школярі дізнаються від учителів і про те, як мріяв Великий Кобзар про освіту, навчання всіх селянських дітей, визволення від кріпацького гніту, скільки сил віддав

для згуртування небайдужих до волі України українців-патріотів з єдиною метою: вивести з царства тьми і нещастя великий український народ. В урочистій атмосфері в цьому куточку національної пам'яті першокласникам вручаються перші їх книжки – «Букварі» та розповідається про перший український «Буквар» від Тараса Григоровича Шевченка, звучать напутні Кобзареві слова : «Учіться, брати мої, думайте, читайте...»

Є в школі і народознавча світлиця. Це особливе місце. Тут витає народний дух, тут пам'ять поколінь, тут українські обереги, символи, наша історія. Біля Святого кута, поруч із образами – портрет Т.Г. Шевченка, вишитий і подарований бабусею наших учнів, нині випускників школи, тут вишите панно «Заповіту», теж робота мами одного з наших учнів, тут «Кобзарі» різних років видання, а юні екскурсоводи знайомлять із Тарасом Шевченком – людиною, що любила свою сім'ю, сестер, братів, що все своє життя з ніжністю говорила про матір, від якої пізнала ласку і доброту, про діда, батька, від яких Шевченко перейняв мудрість і любов до світу. Світлиця повниться Шевченковим словом. Його читають учні, батьки, гості школи. Кожне слово лине з душі: «Садок вишневий коло хати...», «За сонцем хмаронька пливе...», «Наша думка, наша пісня не вмре, не загине...»

На творчій спадщині Тараса Шевченка зростають покоління українців. Ми, шевченківці, схилиємо голови перед нашим геніальним земляком, і відчуємо потужну потребу виховувати наших учнів на Шевченківському слові, нести його пам'ятне слово в світ, ширити його думи, його поетичну пісню, його невмирущу любов до українського народу, до України.

О. І. Сокирко,

учитель української мови та літератури
Гельмязівської загальноосвітньої школи
I-III ступенів Золотоніської районної ради

ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ Т.Г.ШЕВЧЕНКА У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Поглибити знання учнів про життєвий і творчий шлях Т.Шевченка, формувати ключові компетентності, зокрема: вміння вчитися самоорганізовуватися під час позакласних заходів; організовувати свою працю для досягнення результату; сприяти вихованню в учнівській молоді любові до рідного слова, пропагувати творчість визначної особистості Черкащини, людини незвичайної долі, що здобула світову славу; зацікавити школярів постаттю Тараса Шевченка; виховувати почуття прекрасного, любові до батьківського дому, до України - ось мета моєї діяльності як класного керівника.

*Покоління поколінням
Про тебе розкаже,
І твоя, Кобзарю, слава
Не вмре, не поляже.*

Іван Франко

Уже для багатьох поколінь українців – і не тільки українців – Тарас Григорович Шевченко означає так багато, що сама собою створюється ілюзія, ніби ми все про нього знаємо, все в ньому розуміємо, і він завжди з нами, у нас. Та це лише ілюзія. Шевченко як явище велике й вічне – невичерпний і нескінченний. Волею історії він ототожнений з Україною і разом з її буттям продовжується нею, вбираючи в себе нові дні і новий досвід народу, відзиваючись на нові думи, стаючи до нових скрижалів долі. Він росте й розвивається в часі, в історії, і нам ще йти до його осягнення. Ми на вічному шляху до Шевченка.

Кобзаря розуміємо настільки, наскільки розуміємо себе, свій час і Україну в ньому. Тарас Шевченко – це гордість нашої нації та світової культури. Великий поет понад усе любив свою Україну:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу...
Що прокляну святого Бога,
За неї душу погублю.

Шевченко сам був вихідцем із народу та писав про народ і для народу. Для кожного українця він став близькою і дорогою людиною. І, мабуть, немає такої родини, де б не було творів цього генія. Його "Кобзар" став настільною книгою багатьох.

Вже на початку своєї творчості він виявляє закоханість у красу земну, красу реального світу. Він сам приходив у наш день.

Та найважливішою рисою його вдачі є незвичайна любов до України, до свого народу. Він збудив приспану націю, запалив нові вогні, кинув палкі гасла боротьби за Україну проти гнобителів. І письменники, навіть старші за нього (наприклад, Квітка-Основ'яненко), називали Шевченка батькам.

Він був сином мужика, кріпаком, самоуком та це не було перешкодою до радості на рідній землі, з рідними людьми.

Я погоджуюся з Шевченком, бо що може бути кращим за рідний дім, родину, сміх і добробут близьких людей. Він, як і всі ми, хотів бачити свою Україну не лише вільною, а й щасливою.

Ця постать в нашій історії ввібрала у себе живу душу народу, стала невід'ємною частиною його життя.

Тарасове ім'я ніколи не підлягало забуттю. Мало хто з великих людей був таким популярним за життя. Шевченка називали доступним, абсолютно зрозумілим кожній простій людині, його розуміли та любили і це надавало спрощеності сприйняття поетового розуміння та висловлення думки. Він своєю творчістю намагався відкрити нам основи, на яких тримаються людина і світ.

І сьогодні, вшановуючи пам'ять, ми не будемо говорити про Шевченка, а він сам своїми творами промовлятиме до нас.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть. [5, ст. 312]

Його твори перекладені на десятки мов світу, його книжка поезій "Кобзар" і тепер щороку перевидається.

З нагоди 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря та з метою популяризації творчої спадщини Т.Г.Шевченка я у своїй позаурочній діяльності систематично проводжу:

- Конкурси юних декламаторів "Уклін тобі, Тарасе".

Учні декламують улюблені твори, а саме: "Мені однаково", "Мені тринадцятий минало", уривки з творів "Кавказ", "Сон", "Наймичка". Кожен вірш Шевченка - це радість і біль поета, його життя, а дітям - сходинка пізнання.

• Години спілкування "Вшануємо Великого Кобзаря", "Глибини Тарасового слова", "Світлиця Шевченкового заповіту", де знову і знову повертаємося до віршів, тому що автор сам зібрав сюди кожну сльозинку, найменший стогін болю кріпака. Духовну велич і красу народу він підніс на найвищу височінь, чим збагатив увесь світ. Все це викликає в душі дітей гордість за Україну, любов до неї, любов до матері. Формує справжніх громадян.

• Батьківські збори "Низький уклін тобі, Тарасе!", де разом з учнями батьки діляться своїми думками, читають свої улюблені твори, де образ жінки-матері, мов ікона святої мучениці, чистий і ясний.

...У те село, де мати повивала
Мене малого і вночі
На свічку Богу заробляла;
Поклони тяжкій б'ючі...
Щоб доля добрая любила
Її дитину...
(Із твору "І виріс я на чужині") [5, ст. 401]

...А сестри, сестри, горе вам,
Мої голубки молодії,
Ви в наймах вирости чужії,
і в наймах коси побіліють,
у наймах, сестри, помрете...
(Із твору "Якби ви знали, паничі") [5, ст. 482]

• Особливо дітям подобається перегляд кінофільму "Земля нашого генія".

Не вперше приводять в Моринці дороги любові й шанування, і щоразу хочеться побачити те місце, де колихали його в колисці, де зробив він свій перший крок. З одного боку розкішна краса української природи, з іншого - злидні тодішнього життя.

• І як продовження - екскурсії у м.Канів на "Тарасову гору"; музей у с.Моринці.

Не залишив байдужим фільм... "Нехай навіть золотом зблиснув на камені напис: "Тут стояла хата, у якій народився великий поет". У камінь не зазирнеш. Він холодний і безсловесний. Зазирнути б у віконце тієї хатинки, зазирнути й побачити минуле та запам'ятати, як невимовно тяжко жилося в ній колись. І не забувати ніколи. От і вирішили, на літніх канікулах, разом з батьками відвідати Національний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка".

• Цікаво проходить щороку конкурс "Юні таланти" (виставка ілюстрацій учнів класу до творів Тараса Шевченка). Створення куточка "Живіший всіх живих".

• Брейн-ринг: "Як ми знаємо творчість Шевченка. Сторінками Кобзаря", з метою зацікавити учнів класикою української літератури, показати усю багатогранність обдарувань поета.

• Бібліотечні уроки.

Але найбільше зацікавили учнів проведені виховні години біля пам'ятника Т.Шевченку "Сліди Шевченка у Гельмязові", "Шевченковий поетичний вінок", Екскурсія вулицею нашого села, що носить ім'я Тараса Шевченка, з метою ознайомлення місцевістю, де стояв пам'ятник поету Тарасу.

В Україні та за її межами існує багато пам'ятників Шевченку. Одним із таких пам'ятників є і в нашому селі, який своєю історією сягає грізних років громадянської війни. Та молодь села задумала вшанувати пам'ять улюбленого поета. Серед дівчат і хлопців знайшлися ентузіасти, які зібрали по 3 карбованці і доручили Степану Погребному поїхати до Києва й замовити скульптуру-бюст великого Кобзаря.

Молодь села любовно впорядкувала куточок Баранівщини (нині вулиця Шевченка), де стояв пам'ятник поету. Посадили квіти навколо, декоративні кущі, дерева, викопали колодязь. На бронзовій плиті викарбували напис: "Тарасу Григоровичу хлопці та дівчата кутка Баранівщини за власні кошти". 20 років він простояв на тому місці, а в 1939 році гельмязівці перенесли його у центр села, де і застала його війна.

У страшні часи Великої Вітчизняної війни фашисти не терпіли нічого, що свідчило про велич українського народу. Не потерпіли й бронзового Тараса, що стояв у зеленому парку. Пронесли танком по селу, повалили і зім'яли бюст. Але вночі хтось забрав і заховав скульптуру, та, мабуть, той патріот загинув у грізні роки війни, бо любити Шевченка - любити Україну, любити Україну - любити Шевченка.

А ще учні дізналися, що Шевченко відвідав Гельмязів восени 1845 року. Пам'ять односельців зберегла факт його візиту до села. Нібито він заїздив сюди, щоб поглянути на

новозбудовану Троїцьку церкву, переночувавши у директора місцевої школи Лук'яна Левицького, а також зробив ескіз "Урочище Стінка". І згадує наше село в повісті "Близнець".

З нагоди 150-річчя з дня народження Т.Шевченка, гетьманівці поставили новий пам'ятник Кобзарю, а у 1975 році з рішенням сільської ради пам'ятник Шевченку перенесено у сквер біля ринку.

Під враженням проведеної роботи учні пишуть власні твори у шкільній зразковій літературній студії "Пролісок", а саме:

• **Юлія Педун "Шевченка пам'ятаємо завжди"** [1, ст. 10]

Черкаський край – земля Тараса,

Земля Тарасових шляхів.

Нам ніби кобза проспівала

Життя тих нелегких років.

Ми знаєм, як бувало тяжко

Тому Шевченку-сироті,

Який колись навчався в дяка

Важкій роботі в самоті.

Один лиш був йому спочинок:

Він малював у бур'яні

Усе, що було серцю миле, -

Крик співчутливої душі.

Писав і вірші – про селянство,

Про наш намучений народ,

Про панщину і про кріпацтво,

Про Україну, про село...

Чимало часу вже минуло

З тих дальніх-предалеких літ,

Та пам'ятаєм, не забули

Шевченка слово-заповіт.

Де спочива Кобзар великий,

Що пережив він у житті –

Ми добре знаєм, тож навіки

Повинні пам'ять зберегти.

Смерть Тараса Шевченка у розквіті творчих сил була величезною втратою не тільки для української літератури, а й для всього вітчизняного письменства. Та його поезія жила, діяла, поширювалася в списках видань.

Мріяв на схилі віку Кобзар про повернення до України, про тихе й мирне життя на рідній землі. Але мрії не судилося здійснитися.

А я так мало, небагато

Благав у Бога.

Тільки хату,

Одну хатиночку у гаю,

та дві тополі коло неї,

Та безгаланною мою,

Мою Оксаночку...

Все йде, все минає. Та залишається пам'ять, добра слава про людей, які мандрують в пошуках краю землі, у пошуках істини та правди. Стоїть над Дніпром Тарас і над широкополими ланами обох його берегів. Любується українською природою, красою людства, щирістю юного покоління.

Здається, все знаємо про Тараса Шевченка, та все ж знову відкриваємо для себе щоразу іншого, нового поета.

О. В. Стасюк,
учитель географії Канівської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів №1 ім. Т.Г.Шевченка
Канівської міської ради

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ Т. Г. ШЕВЧЕНКА НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

У статті наводяться приклади використання творчості Т.Г.Шевченка на уроках географії у 6-9 класах та у позакласній краєзнавчій роботі. Розкривається тема зв'язку поетичного слова з географією, що сприяє поглибленню міжпредметних зв'язків, служить засобом патріотичного виховання учнів, формує загальнокультурну компетентність.

Перші уявлення про оточуючий світ базувались на художніх здогадах. Справжнього розквіту географія досягла в епоху Відродження, що була також епохою Великих географічних відкриттів. Описи мандрівок ставали все популярнішими. Географія стала описовою наукою, поступово узагальнюючи знання.

Географія за своїм змістом і сутністю є наукою інтеграційною. Інтеграційність шкільних курсів географії полягає в тому, що в них сфокусовано знання з інших шкільних предметів про конкретну теорію Землі - як планети, сукупність ознак і властивостей географічних об'єктів і явищ, способів діяльності в процесі їх пізнання, сукупності методичних аспектів у формуванні змісту географічної освіти. Без історичних, біологічних, математичних, фізичних, хімічних знань, знань з мов і літератури учень не зможе пояснити причинно-наслідкових, функціональних, родово-видових, логічно-змістових, просторових зв'язків і закономірностей між географічними об'єктами і явищами, не зможе проаналізувати їх сутності, порівняти ознак, зробити узагальнення та висновки. В сучасних умовах наукової інтеграції особливо важливим фактором системного формування змісту навчального предмета, який засвоюється у формі фактів, уявлень, понять, закономірностей і теорій, а також структури предмета є міжпредметні зв'язки. Проблема їх встановлення не втратила актуальності і на сьогоднішній час.

Використання літератури на уроках географії не є новим у методиці викладання. Застосування поетичного слова на уроках географії може служити засобом для з'ясування окремих ознак уявлення, поняття чи встановлення різних видів зв'язків (причинно-наслідкових, просторових, логіко-змістових та ін.) [2]

Поєднання літератури та географії формує загальнокультурну компетентність, яка передбачає опанування спілкуванням у сфері культурних, мовних відносин; здатність цінувати найважливіші досягнення національної, європейської та світової культур.

Творчість, що стала невід'ємною частиною життя для нас, українців, є творчість Тараса Григоровича Шевченка.

Т.Г. Шевченко — центральна постать не лише в історії української літератури, а й у всьому культурному житті України. У Шевченкові ми і зараз бачимо нашого сучасника і соратника, він близький нам своїм немеркнучим словом, бо слово це звеличує красу України, виховує найкращі людські почуття. У своїй роботі я застосовую поетичний доробок Т. Шевченка.

Наприклад, під час вивчення теми «Повітряні маси. Вітри.» (6 кл.) використовую уривок «Реве та стогне Дніпр широкий» та пропоную учням визначити силу вітру.

«Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма,
І блідний місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,

Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопавав.»
(«Причинна», 1837) [1, с.7]

При вивченні теми «Атмосферні опади» (6 кл.) на етапі мотивації навчальної діяльності доцільно процитувати уривок:

«Чорна хмара з-за лиману
Небо, сонце криє
Синє море зврюкою
То стогне, то виє.» («Іван Пікова», 1839)[1, с.68]

На уроках у 9 класі під час вивчення систем розселення в Україні, зокрема про типи сіл можна застосувати поетичний опис села:

«Село! І серце одпочине.
Село на нашій Україні –
Неначе писанка, село.
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, білють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво. А кругом
Широколистії тополі,
а там і ліс, і ліс, і поле,
і сині гори за Дніпром.

Сам Бог витає над селом.» («Княжна», 1847)[1, с.407]

При вивченні теми «Населення України. Міграції» (9кл.) потрібно звернути увагу на найактуальнішу проблему сучасних трудових міграцій - їх нелегальний характер, який обумовлює незахищеність працюючих мігрантів і призводить до порушення трудових прав, не сприяє наповненню пенсійного і соціального фондів України, поглиблює соціальну проблему покинутих дітей.

«У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля.
Нема в світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претеся на чужину

Шукати доброго добра.» («І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє», 1845)[1, с.342]

Характерною рисою патріотизму Шевченка є любов до природи, милування красою рідної землі. В художніх творах Шевченка образи рідного пейзажу, картини природи є неперевершеними зразками живопису слова. Наприклад, чудову картину ранку в творі «Сон» (1844):

«...світає, Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами над ставами
Вербі зеленіють.»[1, с.246]

Природа в усіх поезіях Кобзаря така справжня, така красива і жива:
«Гече вода з-під явора

Яром на долину.
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька,
Явор молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.» (1860)[1, с.760]

Ці уривки є органічними при вивченні природних зон України у 8 класі.

При вивченні краєзнавчого матеріалу я також використовую літературний доробок Шевченка. З учасниками пошукової групи ми досліджували походження назви джерела цілющої питної води «Королівська криниця». Учні виявили, що у квітні 1787 року у Каневі відбулася зустріч короля Польщі Станіслава Августа Понятовського та імператрицею Катериною. Під час їх перебування воду їм доставляли із криниці Альтанки. Властивості води були високо оцінені та з того часу джерело носить назву Королівської криниці. Ці події знайшли відображення у творчості поета. Під час перебування на Канівщині Шевченко милувався дніпровськими горами. У містерії «Великий льох» (1845) словами душі померлої дитини промовляє:

«А я в Каневі родилась
Ще й не говорила
Мене мати ще сповиту
На руках носила
Як їхала Катерина
В Канів по Дніпрові...»[1,с.305]

Застосування поезії Шевченка у краєзнавстві є засобом морального, патріотичного, естетичного виховання, закладає перші свідомі почуття любові до рідного краю, поваги до його історії. Дослідження особливостей рідного краю розкриває його багатство та красу. Діти, яким небайдужа історія предків, виростуть патріотами, відповідальними за рідну землю.

Отже, використання на уроках географії творчості Т.Г.Шевченка сприяє встановленню міжпредметних зв'язків; є засобом для з'ясування окремих ознак поняття чи встановлення різних видів зв'язків; служить засобом патріотичного виховання учнів. Поетичне слово, що надає науковим фактам своєрідного поетичного забарвлення, є поштовхом до розвитку самостійного мислення.

Творчість Т.Шевченка пронизана плеканням національної свідомості, патріотизму, ідеєю незалежності України, почуття любові до рідного краю.

О.В.Стельмашенко,
заступник директора з навчально-виховної
роботи;
О.Г.Кух,
учитель української мови і літератури Канівської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №4
Канівської міської ради

**НАУКОВО-ДОСЛІДНА ТА ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА
З ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
“ВІДКРИВАЄМО НОВІ ГРАНІ ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА”**

У статті проаналізовано історичні документи, краєзнавчі знахідки, публікації у пресі, родинні архіви, що стосуються проблеми використання творчої спадщини Тараса Шевченка в освітній діяльності.

Спливають роки, десятиліття і століття, але в кожній нації незмінними залишаються національні Пророки, знакові постаті своєї доби, люди, котрі випереджали час, котрі диктували часові і просторові своє бачення правди й істини. Люди, в котрих концентрувалася пульсуюча енергія цього етносу. Шевченкові Всевишній дав Слово. Шевченко є великим знавцем душі і серця українського, знає, як заговорити до нього, як сколихнути і примусити мислити і діяти. Тому і був він названий у 26 років Батьком-провідником свого народу.

Його “Кобзар” (1840) навіював малоросам підсвідоме почуття історичної самотності. Хоча більшу частину свого життя поет провів на чужині, проте дві речі залишалися для нього святими: Україна й українці. Це було завжди предметом його думок, спогадів, прагнень, мрій, туги і болю до самозречення. Шевченко переймається загальнолюдським милосердям та справедливістю.

Він творив державу у собі, для себе і для всіх українців; вона жила в його уяві і творчості, це було сподівання з надією; воно не вмерло зі смертю Шевченка, а в тому й суть національно-визначальних постатей, які живуть поза межами свого часу, бо вони знаками-символами (як Шевченко поезією) тримають і витворюють національну ідентичність.

У всі часи визначальними чинниками для досягнення досконалого суспільства українці вважали правду, справедливість і єдність громади.

2014 рік Указом Президента України оголошений роком Т.Г. Шевченка. У Шевченкові ми і сьогодні бачимо нашого сучасника і соратника, він дорогий і близький нам своїм немеркнучим словом, бо слово це звеличує нашу перемогу, виховує найкращі людські почуття, закликає до дружби і творчого співробітництва.

Усвідомлюючи, що найкраще вшанування пам'яті Великого Кобзаря – популяризація його творів, педагоги та учні нашої школи активно включились в історико-краєзнавчу експедицію учнівської молоді “З Кобзарем у серці”. Творча група вчителів української мови та літератури, історії та учнів 9-11 класів “Співдружність” у співпраці з науковцями Шевченківського національного заповідника працюють наразі над дослідженням творчої спадщини Великого Кобзаря та гідним відзначенням 200-річчя від дня його народження.

Хвилюючи, творчі зустрічі старшокласників з ученими, письменниками України, літературні вечори, очно-заочні екскурсії шляхами Великого Кобзаря дають можливість школярам відчувати, що слово поета вічне, невмируще своєю правдою, художньою красою, співпереживанням за долю українського народу.

Протягом трьох років керівник творчої групи, учитель української мови Кух О.Г. та вчителі Небогіна Л.М., Сесорова Г.Г., Міненко Т.П., Катіба Н.А. не тільки працювали над проблемним дослідженням творчої спадщини Т.Г.Шевченка, а й пропагували його творчість, відстежували та аналізували історичні документи, краєзнавчі знахідки, спогади земляків та друзів поета, публікації у пресі, цікавилися матеріалами родинних архівів.

У листопаді 2013 року навчально-виховний заклад відзначав ювілейну дату – 15-річчя регіональної МАН. У шкільній МАН працює секція української літератури, якою керує учитель Небогіна Л.М. За останні два роки захистили науково-дослідницькі роботи “Образ Канівщини у творчості наших земляків” Синьоока А.В. (учитель Небогіна Л.М.) та “Роль творчості та постаті Т.Г.Шевченка у національному самоствердженні українців” Хмарська Т.С. (учитель Стельмашенко О.В.).

Синьоока А.В. у своєму дослідженні звернулась до поетичної і художньої творчості основоположника нової української літературної мови Тараса Шевченка, в якій йдеться про Канів і Канівщину в історичному розрізі, зокрема до історичної поеми “Гайдамаки”, містерії “Великий льох”. Учениця проаналізувала малярські твори Т.Шевченка на канівську тематику.

Хмарська Тетяна у своєму дослідженні "Роль творчості та постаті Т.Г.Шевченка у національному самоствердженні українців" переконливо довела, що життєвий досвід "батька" української нації з новою наснагою та неповторними гранями відбиває сутнісний історизм та національне самоствердження сучасної молоді.

СВІДЧЕННЯ ПРО ПЕРЕБУВАННЯ Т.Г.ШЕВЧЕНКА НА КАНІВЩИНІ

Своє дослідження члени творчої групи "Співдружність" розпочали із найдавнішого поселення України – села Межиріч. Сучасна назва цього населеного пункту походить від розташування його у трикутнику, утвореному течіями річок Рось та Росава.

У селі Межиріч живуть люди, які засвідчують про те, що у 1859 році тут перебував Т.Г.Шевченко. Зокрема Пустовійт Віра Мусіївна, жителька цього села, 1921 року народження, розповіла, що її бабуся Антоніна повідомляла:

- До села приїхав якийсь дивний чоловік, він був одягнений по-панськи, мова його була "пересипана" прислів'ями, лаяв панів, сміявся над ними, проте був налаштований по-доброму, співчував нам, простим мужикам, і говорив нам про те, що ми ще заживемо гарно, по-людськи. Тоді ж пішли по селу чутки, що незнайомець шукає хату, щоб оселитись у селі Межиріч.

Про перебування Т.Г. Шевченка у с. Межиріч писав і відомий український перекладач Євген Попович, уродженець цього села, 1927 року народження:

- Моя баба по матері серед інших родинних переказів передала мені й такий: "Шевченко ночував у хаті мого прадіда, коли був у Межирічі, його возили в наше займище, прекрасну місцину з лісом, ставом і навіть хатою для сторожа за кілька кілометрів від села, і він там малював".

Євген Попович висловлює думку, що все-таки Т.Шевченко ночував у хаті його прадіда:

- Хата мого прадіда стояла за якихось 50 метрів від церкви, у центрі села. Зберігся і Шевченків малюнок з Межиріча – то звичайна верба, а верби росли тільки над прадідовим ставом.

Людмила Махия, 1948 року народження, жителька села Межиріч з великою теплотою в серці говорить про вчительку української мови Горьову Поліну Омельківну, яка понад 35 років працювала в школі цього села:

- Це була красива, завжди з посмішкою на вустах жінка. Я переконана, що любов до мови, українського народу, його традицій, культури, історії бере початок від учителя. Уроки Поліни Омельківни були уроками щирих роздумів, дитячих мрій. Вона так любила поезію Т.Г.Шевченка, що майже всі його вірші читала напам'ять, артистично, захоплююче, чистосердечно. Любов до творчості поета утворювала ніби живу нитку між Шевченком і нами, і це всі роки життя справляло на нас, її учнів, магічну силу.

Межиріцька земля, прекрасний педагог Поліна Омельківна Горьова викохали відомого українського поета Дмитра Чередніченка, автора шкільної читанки "Материнка". У своїх спогадах він зазначає:

- Були в нашому селі "народно-мистецькі школи». Їх ніхто не організував, зумисне не скликав, але вони діяли на кожному кутку. Пам'ятаю таку свою "школу", на яку мене вистачало навіть після уроків, після всякої домашньої роботи... Пізня година, сидимо на шляху (в піску ноги гріємо) – Олекса Стельмашенко, Микола Казимір, Василь Ярошенко, Іван Братанич, Іван Москович – сидимо і казки та вірші з "Кобзаря" Т.Г.Шевченка читаємо. Хто краще розповідав, той міг без черги. Тож і змагалися. Господи, - скільки тоді було казано- переказано, скільки переговорено! Чули ми від старших, що вірші Т.Г.Шевченка треба знати напам'ять і читати напам'ять, бо у них велика сила, великий поетичний дар.

30 листопада 1996 року Дмитрові Чередніченку, уродженцю села Межиріч, виповнилося 60 років. Його вітали друзі-письменники, педагогічна громадськість, земляки.

З відкритим листом до товариша виступив і Петро Засенко.

•Мій славний, добрий друже-побратиме! Це скільки літ над нами прошуміло з тих пір, як ми спізналися з тобою? Гай-гай. У Каневі це було, на початку 60-х., і місце ж для знайомства ми обрали! Звідти світ видніє на всі боки. Тарасова могила там свята. Насправді місця ми не обирали, воно само долею обралось. Бо, як прикинути думкою, то де ж могли ми, друже, вперше пострічатись – звичайно, там, посеред України. Це дух Шевченків нас ізвів до купи.

То ж Канівщина і є тим святим місцем, який завдяки Т.Г.Шевченку формує поетичний дар народу та об'єднує українців усього світу.

Цю думку стверджує Євген Попович:

•Коли я підріс, наша сусідка кликала мене зимовими вечорами, поки вона ткала, читати їй Шевченка. Вона давала за це якогось гостинця, хоч я ладен був читати "Кобзаря" без жодної винагороди цілому селу, аби тільки мене слухали.

Закінчивши Київський державний університет імені Т.Г.Шевченка, факультет романо-германської філології, Євген Попович працював у жанрі художнього перекладу. Саме завдяки йому українською заговорили такі велетні світової літератури, як Вольфганг Гете, Готфольд Ефраїм Лессінг, Генріх Гейне, Герман Гессе, Томас Манн. Саме він, Євген Попович, наш земляк, яким гордиться Канівщина, перебуваючи з візитом у Німеччині, читав твори Тараса Шевченка німецькою мовою.

У 1996 році відвідала могилу Т.Г.Шевченка письменниця української діаспори Ольга Мак, яка, проживаючи у далекій Бразилії, а потім у Канаді, пропагувала творчість Великого Кобзаря та показувала його величну постать в українському національному відродженні. Герой повісті Ольги Мак "Каміння під косою" Андрій, яка побачила світ у 1973 році у Канаді, а потім була перевидана у Києві у 1994 році, говорить:

А от мій батько, і мати моя, і мій дід з бабою – і ті розуміли Т.Г.Шевченка. В мене баба "Кобзаря" напам'ять знала. Завжди казала, що й у Святому Письмі більшої правди нема.

Частою гостею на Канівщині є Ліна Костенко, яку довгі роки пов'язувала дружба з Євгеном Поповичем. Вона визнана українським народом за роман у віршах "Маруся Чурай" і книжку поезій "Неповторність". У 1987 році Ліна Костенко була відзначена Державною премією УРСР імені Т.Г.Шевченка.

На будинку Канівського училища культури і мистецтв 22 жовтня 2009 року Ліна Костенко відкрила меморіальну дошку Євгена Поповича.

ІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАВІДУВАЧА ВІДДІЛОМ "ІСТОРІЯ ШЕВЧЕНКОВОЇ МОГИЛИ"

ТАНАНИ РАЇСИ ВАСИЛІВНИ

Шевченківський національний заповідник у Каневі -це святе місце. В кожного українця, який приходить сюди, з'являється почуття, яке додає нам єдності і взаєморозуміння.

Борис Олійник, Почесний громадянин м. Канева

Всьому світові відоме це красиве місто, яке розкинулось на високих схилах правого берега Дніпра - Славути. Великими подіями відзначився 1939 рік для Канівщини. В цьому році, 18 червня, на Чернечій горі було урочисто відкрито бронзовий монумент поету й просторе приміщення літературно-меморіального музею.

Прошло декілька років. 22 червня 1941 року почалася Велика Вітчизняна війна. Напад фашистських загарбників не обійшов і моє рідне місто Канів. Воно перебувало під окупантами з 15 серпня 1941 р. по 31 січня 1944 р. - більше ніж два з половиною роки. За Шевченківський край велися жорстокі кровопролитні бої. А захисники міста стояли до останнього. Один із бійців, кирилівський учитель Олександр Грицик, писав у листі до рідних із палаючого Канева: "Ніколи не була такою дорогою рідна земля. Все таке рідне - Дніпро, канівські поля, напоєні кров'ю. Ворог рветься до Канева. Тільки тепер зрозумів так глибоко ціну рідного краю. Вчора німець був біля самого міста. Там - могила Шевченка. Серце здригається, коли подумаєш, що ворог може топтати могилу поета, глумитися над нею."

Хвилини прощання воїнів із Шевченковою могилою в останні дні перед вимушеним відступом зафіксував один із очевидців Віктор Кондратенко: "Через Чернечу гору відступали наші підрозділи. А над Каневом уже велетенський стовп чорно-багряного диму. Місто палало. Центральна арка мосту через Дніпро завалилася. На солдатах пошарпаний одяг, на багатьох із них скривавлені пов'язки, але вони всі зупиняються перед дорогою могилою і зі стогоном та гнівом з їхніх грудей вириваються слова: "Прощавай, Тарасе! Ми повернемося! Ми прийдемо!"

У ті буремні часи вірші Тараса Шевченка з новою силою зазвучали на фронті, в тилу, в партизанських загонах та на тимчасово окупованій території.

Із перших днів війни полум'яне слово українського поета було для воїнів порадицею і другом, світлою розрадою й грізним кличем. Воно об'єднувало серця та вселяло віру в перемогу над ворогом. Про значення Шевченкового "Кобзаря" в роки Великої Вітчизняної війни розповідають численні записи в книзі вражень музею (2 травня 1941- 25 липня 1941 рр.; 18 квітня 1944 - 3 червня 1944 рр.; 9 червня 1944- 1 січня 1945 рр.; 1 січня 1945 - 1 травня 1946 рр.)

"Ім'я народного Кобзаря в період Великої Вітчизняної війни запалювало наших бійців до рішучої боротьби з німецько-фашистськими загарбниками", - пише І. Приходько з Канева.

Часто із фронту бійці у своїх листах зверталися у видавництва, спілку письменників із проханням надіслати твори Шевченка. І, зважаючи на ці прохання, "Кобзар" випускався великими тиражами. Лише в 1942 році ця книга була видана шість разів. Майже весь тираж було відправлено на фронт. В одній із вітрин музею Т. Г. Шевченка в розділі експозиції про Велику Вітчизняну війну експонується такий "Кобзар". Це - "Кобзар" із газетного паперу, з обкладинкою, пожовтілою від часу. Ця книга була найкращою нагородою для тих, хто відзначився в бою. Колишній визволитель м. Канева, казахський письменник Касим Кайсонов у своїх спогадах пише: "Рідко траплялась вільна хвилинка на фронті, але і її люди вміли провести з користю. Часто я бачив у руках своїх товаришів якусь книгу. І майже завжди виявлялось, що це книга Тараса Шевченка. Її дуже берегли. Вона переходила з рук полеглому бійцю до живого як безцінна реліквія": "Велике щастя вижити на війні. Можливо, талісманом був "Кобзар" Тараса Шевченка. Читали ми його у вільні хвилини, перебуваючи в Будапешті, Празі, Відні, Румунії, які нам доводилось звільняти".

Шевченківська тема вічна, вона, як життєдайне джерело, дає силу і натхнення. Пристрасне слово, особиста доля поета завжди хвилювали і будуть хвилювати ще не одне покоління нащадків Великого Кобзаря.

К. І. Хміль,

учитель географії Сунківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Смілянської районної ради

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ. ГЕОГРАФІЯ В ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Під час вивчення фізичної, економічної та соціальної географії широко використовую творчість Тараса Шевченка. До цієї роботи залучаю й учнів. Використання художнього слова є доречним на різних етапах уроку.

Географія – наука природнича і суспільна одночасно. Тобто вона є комплексною наукою, що дає можливість об'єднувати знання природничих та суспільних наук, щоб людина могла застосовувати їх у житті. Багаторічний педагогічний досвід навчання учнів географії, прагнення провести свої уроки цікаво й дохідливо, спонукають мене до використання художніх творів в процесі вивчення географії. До того ж художнє слово – це один з дієвих засобів збагачення загальної культури школяра; велика можливість зацікавити учнів красназавчим матеріалом через систему знань літератури й географії.

На мою думку, не використовувати літературної спадщини Шевченка в роботі з дітьми неприродно. Немає й не було українця, в серці якого Тарас Шевченко не залишив би сліду – сліду самоусвідомлення як сина чи доньки великого українського народу. Поезія Шевченка не лише ввібрала у себе всі грані українського національного життя, а й завдяки системі національних символів природи (Дніпро - могутній, широкий; вітер – сердитий; калина; верба, соловейко; треті півні; орел) змальовує потужну стихію природи, втаємничену могутність української землі. Барви і образність мови, яскраві персоніфікації („заривають чорні гори”), гіперболізації („де проїдуть - земля горить”) надають творам Кобзаря неповторного звучання, винятково яскравого національного колориту.

Представляю вашій увазі мікродослідження творчості Тараса Григоровича Шевченка, яка так чи інакше зв'язана з географічною наукою – настільки географічно вдалими і точними є багато його творів. В шевченківських рядках можна знайти вдалі описи географічних об'єктів і явищ природи, приклади географічної спостережливості і точності, глибокі знання поета етнографії. Витоки цього криються на сторінках біографії Шевченка. Тарас Григорович любив свого діда Івана Андрійовича Шевченка. Свідок Коліївщини, він розповідав своєму внукові про народні повстання. Ці розповіді стали одним з джерел поеми „Гайдамаки”. В епілозі поет з вдячністю згадує:

Столітні очі, як зорі, сіяли.

А слово до слова сміялось, лилось:

Як ляхи канали, як Сміла горіла.

Сусіди од страху, од жалю німіли.

І мені, малому, не раз довелось

За титаря плакати. І ніхто не бачив,

Що мала дитина у куточку плаче.

Спасибі, дідусю, що ти заховав

В голові столітній ту славу козачу:

А я її онукам тепер розказав.

Під час свого першого приїзду в Керелівку (вересень 1843р.), Тарас Григорович намалював батьківську хату й портрет діда Івана.

Розумний кмітливий і спостережливий малий Тарас рано зацікавився природою, культурою, історією рідного краю, де пройшли його дитячі роки. В більш зрілому віці Шевченку довелося багато мандрувати, але сюди, на Черкащину линув він думкою з чужини – із Вільно і Петербурга, з далекої Орської фортеці, куди волею царя Миколи I його „за сочинение возмутительных и в высшей степени дерзких сочинений” заслано рядовим солдатом на довгих десять років з суворою забороною писати й малювати.

На Черкащину Шевченко приїжджав з Петербурга під час своїх подорожей на Україну в 1843-1844, 1845-1847 та в 1859 рр. після повернення із заслання.

Тут ще залишилися будинки, де зупинявся і жив Тарас. Шумлять вікові дерева, так чи інакше пов'язані з його іменем, і досі служать людям криниці й джерел, з яких він тамував спрагу. „Хто хоче зрозуміти поета, - писав великий Гете, - той має йти на його батьківщину”. Щодо Шевченка ці крилаті слова набувають особливої значущості. Адже в світовій літературі важко знайти поета, котрий був би так кровно зв'язаний з рідною землею, зі своїм народом, як Шевченко. Тут, у мальовничій місцевості та історичному минулому, звичаях своїх земляків поет черпав силу духу і натхнення. Дуже часто подумки повертався поет до свого дитинства. Поезію „Мені тринадцятий минало...” він написав, відбуваючи заслання в Орській фортеці в 1847 році й будучи вже відомим і визнаним:

Мені тринадцятий минало.

Я пас ягнята за селом.

Чи то так сонечко сіяло,

Чи так мені чого було?

Мені так любо, любо стало,

Неначе в Бога.....

Уже прокликали до паю,

А я у собі у бур'яні

Молюся Богу...І не знаю,

Чого маленькому мені

Тоді так приязно молилось,

Чого так весело було?

Господнє небо і село,

Ягня, здається, веселилось!

І Сонце гріло і пекло!

Та не довго сонце гріло,

Недовго молилось...

Запекло. почервоніло

І рай запалило.

Ці згадки про дитинство сповнені тугою за часом, коли краса простого сонячного дня могла хоч ненадовго розрадити малого сироту . Шевченкові завжди було притаманне життєлюбство, і з поезії видно, наскільки душа поета вразлива до всього, що його оточувало: природи, людей, до Бога.

А яким трагічним контрастом лунають його слова про повернення в реальність:

Там матір добрую мою,	Носити воду школярам,
Ще молодую - у могилу	Брати на панщину ходили,
Нужда та праця положила.	Поки лоби їм поголили!
Там батько, плачучи з дітьми	А сестри! Сестри! Горе вам,
(А ми малі були та голі),	Мої голубки молодії,
Не витерпів лихої долі,	Для кого в світі живете?
Умер на панщині!...А ми	Ви в наймах вирости чужії,
Розлізлися межи людьми,	У наймах коси побіліють.
Мов мишенята. Я до школи –	У наймах, сестри, й умрете!

У батьківській хаті Тарас прожив трохи менше 14 років, з 1816 по 1829 рік.

Незабутній і сумний образ батьківської хати неодноразово виринав у творчій уяві митця на далекому засланні. З великим сумом згадує поет оту „хатину в гаї” у вірші „Якби ви знали, паничі...”, сповненому страждань і болю:

Не називаю її раєм,	В свою дитину...В тім гаю,
Тії хатиночки у гаї	У тій хатині, у раю,
Над чистим ставом край села.	Я бачив пекло.
Мене там мати повила	...Мені аж страшно. як згадаю
І, повиваючи співала,	Оту хатину край села!
Свою нудьгу переливала	

Персоніфікація, олюднення природи в творах Т.Шевченка створює неповторний ефект „живої картини”. Його поетичні пейзажі – це поетичний гімн величним силам природи, що символізують Україну, землю величних пристрастей і величних героїв. Один з духовних лідерів українства ХХ ст.

Євген Маланюк писав: „Романтизм Т.Шевченка завжди проектується на реальну Україну. Він має сталий контакт з дійсністю, з пейзажем, з історією, народними традиціями, з долею народу”.

Звернемося до балади „Тополя”, в якій автор вилив усю свою тугу за Україну, всю любов до тих вічних джерел духовності свого народу, що жили в далекому чужому краю.

По діброві вітер віє, Гуляє по полю,	Нащо зеленіє?
Край дороги гне тополю	Кругом поле, як те море
До самого долу.	Широке, синіє.
Стан високий, лист широкий –	

Природа лісостепового краєвиду зачаровує кожного. Ось як описав її Тарас Шевченко:

Тихесенько вітер віє,	Розмовляють з полем.
Степи, лани мріють,	І все то те, вся країна,
Між ярами над ставками	Повита красою,
Верби зеленіють.	Зеленіє, вмивається
Сади рясні похилились	Дрібною росою.
Тополі по волі	
Стоять собі, мов сторожа,	

В поезії „На вічну пам’ять Котляревському”:

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину,
Над водою гне вербою

Червону калину;

„Веселе сонечко ховалось
В веселих хмарах весняних.” (Н. Костомарову)

Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою,
Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає.
Як широка сокорина
Віги розпустила...
А над самою водою
Верба похилилась;
Аж по воді розіслала
Зелені віги,
А на вігах гойдаються
Нехрещені діти. (Поема „Княжна”)

В Шевченко загострене розуміння Краси. Поняття краси стосується всього духовного і матеріально суцього в цьому світі. Є Краса природи, Краса слова, Краса думки, краса почуття, Краса вчинку... Саме на ґрунті розведеної до культу Краси (у всій її виявах) і постають шевченківську поетичні шедеври.

Сад вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сем'я вечеря коло хати,
Вечірня зіронька встає,
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Тек соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.
Тече вода з під явора
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька,
Явор молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.

Тече вода із-за гаю
Та попід горою.
Хлюпочуться качаточка
Помеж осокою.
А качечка впливає

З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Тече вода край города.
Вода ставом стала.
Прийшло дівча воду брати,
Брало, заспівало.
Вийшли з хати батько й мати
В садок погуляти,
Порадись, кого б то їм
Своїм зятем звати?

На принципах Краси будується і сама позиція Кобзаря. Він органічно не сприймає зраду, моральну безпринципність усілякі поступки злу. Все це в його розумінні є потворним.

ДОЛЯ

Ти не лукавила зо мною,
Ти другом братом і сестрою
Сіромі стала. Ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
„Учися, серденько, колись
З нас будуть люде”, - ти сказала.
А я й послухав, і учивсь,
І вивчився. А ти збрехала.
Які з нас люде? Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо даліше, даліше слава,
А слава – заповідь моя.

Але скрізь в Україні весна прекрасна пора року. Вона несе нове життя. вселяє надії.

І барвінком, і рутою,
І рястом квітчає
Весна землю, мов дівчину
В зеленому гаї;
І сонечко серед неба
Опинилось – стало
Мов жених той молодую,
Землю оглядало;
(поема „Невільник”)

Садиба Тараса Шевченка в Керелівці. Вона знаходиться край села на маківці пагорба. Біля підніжжя крутосхилу – невеликий ставок, обсаджений вербами. На греблі сором'язливо паленіє калина. Біля хати вкривається золотою позолотою в останніх сонячних променях осінні квіти. Важко гупали об землю Perezрілі груші.

Не називаю її раєм,
Тії хатиночки у гаї,
Над чистим ставом край села... [3, с.8].

Ці рядки написані в Оренбурзі у 1850 році, майже через 10 літ, як Шевченко побував тут. Чомусь шевченкознавці так мало звертають уваги на точність і реалістичність опису місцевості у поета. Послухайте: садиба батька край села. Біля підніжжя крутосхилу – чистий став. Звісно, на таких крутосхилах не могли родити ні жито, ні пшениця, ні картопля, ні овочі. Тож не випадково батькові Тараса, Григорію Івановичу, доводилося шукати заробітку не на панщині за десятий сніп, а деінде. Не секрет, що в ті часи натурального господарюванню поміщику потрібні були і сіль, і в'ялена риба, і кав'яр, і парча, і вино та виноград. Отож, вони і мали тримати чималий гурт своїх чумаків. Серед цього гурту і був Григорій Шевченко.

Саме безробіття і крутосхили садиби змусили Григорія чумакувати. Професія – надзвичайно небезпечна. Бо в тій далекій дорозі, більше 1000 кілометрів у Крим по сіль чи в Таганрог по рибу, могло трапитися всяке – і хворість, і поломка мажі, і напад розбійників і мимоволі пригадуються реалістичні рядки поезії Тараса Шевченка:

Ой не п'ються пива-меди,
Не п'ється вода,
Прилучилась з чумаченьком
У степу біда.
Заболіла головонька,
Заболів живіт,
Упав чумак коло воза,
Упав та й лежить.
Із Одеси преславної
Завезли чуму,
Покинули товариші –
Горенько йому...

Судячи з віршів та малюнків поета, а також розмірів садиби, можна зробити висновок: власних волів Григорій Іванович не мав, а брав їх з панської волонні чи у заможних чумаків. Коли Тарасу виповнилося 10 літ, батько вирішив узяти хлопця у цю небезпечну мандрівку. У повісті „Наймичка” Тарас Шевченко з надзвичайною точністю описує своє чумакування: „За своєї найніжнішої молодості (тоді мені 13 літ було) чумакував я з небіжчиком батьком. Виїзжали ми з Гуляй Поля, я сидів на возі й дивився не на Новомиргород, що в балці понад Тікичем простягся, а на степ, що далі за Тікичем простягся, дивився та й думав (а про що я тоді думав, то тільки один Бог розгадати може). От перейшли ми собі в брід через Тікич, виїхали на гору, дивлюся я, а там знову степ та степ, широкий, без краю, тільки ліворуч щось, ніби пісок, ледве мріє”. Ці рядки написав Тарас через 20 літ. Враження дитинства врзалися у пам'яті Тараса і у творах він описує детально важку працю чумаків, їх долю. Але найперше - возвеличує чумацьку взаємовиручку, почуття товариства і велику любов до людей, до знедолених. Після вдалої переправи через річку чумаки закупували вино і пригощали ним усіх подорожніх. Сцени пригощання чумаками добрих людей з великою теплотою описує Тарас у повісті „Наймичка. У повісті і в віршах постає образ з власного бачення і переживання. Людини мужньої, стійкої, вірної товариству, яка посіла місце козака.

Чумацькою пісенністю широко й майстерно користувався у своїх творах Кобзар. Його поезії, створені в Кос-Аралі в 1848-1849 роках - „Ой я свого чоловіка”, „Ой не п'ються пива-меди”, „У неділю та раненько”, „Неначе степом чумаки” – дихають поетикою та образністю народної творчості, а для нас є чудовими зразками засвоєння народнопоетичних джерел. Ще у вірші „У неділю не гуляла” він розпочав розробку цієї тематики, вводячи окремі куплети, рядки і образи з народних пісень. Написаний у дусі й образній палітрі цього пісенного циклу вірш „Ой не п'ються пива-меди” перейшов у народну поетичну скарбницю й став популярною піснею. Відгомін чумацьких пісень вчувається також у третьому розділі поеми „Москалева криниця”, в поезії „Ой на горі ромен цвіте” та інших творах.

До речі, саме за такими шевченковими чумаками відбилися їх образи і у картинах художників Опанаса Сластьона і Порфирія Мартиновича, які змальовували в селі Вереміївна Чорнобаївського району останніх чумаків. Саме такими вони постають і на полотнах Сергія Васильківського та Ованеса Айвазовського.

Реально описуючи своє чумакування, Тарас Шевченко з надзвичайною правдивістю описує свою садибу й вулицю, куток, звідки пішов у великий світ. І невігаданими є його Оксана, Катерина і стара хата дяка. До речі, вона знаходиться неподалік садиби Шевченка, тобто дяк брав в учні Тараса не як сільського хлопця, а як свого сусіда.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гайворонська Н.В. Художнє слово на уроках – запорука успіху вивчення географії Н.В. Гайворонська // Географія. – Х.: Основа, 2005. – №13-14. – С.34-45.
2. Задорожна Н.В. Художнє слово на уроках географії як засіб виховання / Н.В. Задорожна // Географія. – 2008. – №10. – С.21-23.
3. Калиновська Т. Як Шевченко чумакував / Т.Калиновська // Черкащина регіональна, 2012. – №8. – С.8.
4. Шевченко Т.Г. Кобзар. / Т.Г. Шевченко.– К.: Дніпро, 1982.-647с.

Т. І. Чмига,
директор Тальнівського районного
Будинку дітей та юнацтва

МИ - НАЩАДКИ ТВОЇ, ТАРАСЕ

В даній статті прослідковуються шляхи національно-патріотичного виховання гуртківців Тальнівського районного Будинку дітей та юнацтва на творчій спадщині нашого земляка Т.Г.Шевченка.

Про актуальність Шевченка для нашого часу гарно говорять слова видатного українського літературного критика, публіциста, філософа та політичного діяча Дмитра Донцова: “Про Шевченка треба нині не на святах промовляти, а кричати на вуличних перехрестях... Ніколи бо не був він такий актуальний, як в наш час...” [1, с.257] Цей 2014 рік має для нас особливе значення, оскільки, він визначений Президентом України як Рік Великого Кобзаря. Сьогодні, мабуть, немає на Україні, та й за її межами, де живуть українці, домівки, світлиці, у якій не було б портрета Тараса Шевченка або його «Кобзаря». «Українська земля багата на талановитих митців, художників, істориків, але є й такі непересічні постаті, які, відійшовши у вічність, залишили величезний, безцінний спадок, який не зібрати і за століття» [2, с.190]. Серед них - видатний український письменник, поет, художник, громадський діяч, філософ, фольклорист, етнограф, історик – Тарас Григорович Шевченко. Нас просто не існує без Т. Г. Шевченка. Кому не відомо, що Шевченко - це Україна, Україна – це Шевченко. Це - наш національний геній, пророк . Кожна нація має свого національного пророка. Поляки дістали Міцкевича, німці – Гете, англійці мають Шекспіра, італійці – Данте, Росія гордиться своїм Пушкіним, а ми, українці, – Тарасом Шевченком. Він безсмертний для нашого народу. Тому все, що з ним пов’язане дороге нам і рідне .

З метою активізації виховної, патріотичної роботи серед вихованців Тальнівського районного Будинку дітей та юнацтва популяризується творча спадщина Т.Г. Шевченка, виявляються творчі здібності, обдарування молодого покоління. Розроблено план заходів щодо відзначення ювілею Кобзаря. Заплановано конкурси художників і літераторів, виставки робіт гуртківців декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва, конкурси

юних читців-декламаторів, конкурси юних вокалістів, мистецько-театральні акції, проведення екскурсій, інтелектуальні ігри за творчістю Шевченка, усні журнали, години спілкування, та інше.

Гуртки, студії, клуби, творчі об'єднання нашої позашкільної установи працюють на базі РБДЮ, міських шкіл, економіко-математичного ліцею та сільських шкіл району.

Заслужений учитель України, Любов Андріївна Нерубайська, учитель української мови і літератури є і керівником гуртка РБДЮ. Робота її гуртка «Шевченкова світлиця», який працює на базі Тальнівського НВК (ЗОШ №1-гімназія), здійснюється за кількома напрямками. Головний- дослідження і популяризація спадщини нашого геніального земляка. Під її керівництвом і за безпосередньою участю майже двадцять років тому в школі було створено кабінет „Шевченкова світлиця”, який у 2006 році отримав статус музею, а в 2008 р. йому було присвоєно звання «зразковий музей». У світлиці відбуваються конференції, конкурси, літературні читання, зустрічі з письменниками. При музеї постійно працюють екскурсоводи, які проводять екскурсії, знайомлять відвідувачів та гостей з цікавими фактами з життя Великого Пророка. Екскурсії проводять як загальнооглядові так і тематичні. На базі музею проходять шкільні, районні, обласні семінари, зустрічі, конференції. Лише в цьому навчальному році відбулося п'ять районних і один обласний семінар. Нещодавно гуртківці виступили із літературною композицією на відкритті меморіальної дошки, присвяченої перебуванню Т.Г.Шевченка в Тальному. Літературно-музичною композицією «Уклін тобі, Тарасе» вшанували пам'ять Кобзаря на урочистій лінійці. Староста гуртка Замулянець Ірина впродовж двох останніх років ставала переможцем (II місце-2012р., III місце-2013р.) в обласному конкурсі читців творів Т.Г.Шевченка. Її наукова робота «Шевченкова світлиця –осередок громадянсько-патріотичного виховання школярів» стала переможцем II етапу (обласного) конкурсу захисту робіт МАН. Вихованцями гуртка зібрані цікаві матеріали для участі у обласній історико-краєзнавчій експедиції «З Кобзарем у серці». Готується, за участю гуртківців, і буде проведена конференція «Вшанування пам'яті Т.Шевченка на Тальнівщині.»

Шевченка справедливо називають поетом слова, пензля та співу. Під впливом його живописного слова в нашій уяві постають яскраві картини, образи, а саме слово звучить, як пісня. Тому й належить він до числа наймузичніших поетів світу. Тож не дивно, що переважна більшість поетичних творів Шевченка дістала друге, музичне життя. На тексти й мотиви "Кобзаря" композитори створили близько 500 пісенних творів.

Серед світових геніїв важко назвати ім'я поета, вірші якого перелилися б таким широким потоком у музичні твори й охопили майже всі музичні жанри: пісні й романси, хорів мініатюри, інструментальні п'єси, симфонічні поеми, опери, балети.

На заняттях гуртків вокального співу(керівники Мамієнко О.М Харламова В.П.) вихованці РБДЮ неодноразово звертаються до поезій з «Кобзаря», до образу Т. Шевченка. До їх репертуару входять такі твори як «Така її доля», «Зоре моя вечірняя», «Заповіт», «Утоптала стежечку», «Бандуристе, орле сизий». Вихованці вокальних гуртків неодноразово беруть участь у конкурсах, виховних заходах, присвячених пам'яті Т. Шевченка. Вихованка вокальної студії «Дзвіночки» (керівник Мамієнко О.М.) Царенко Дар'я стала Дипломантом (III –м.) в обласному конкурсі юних вокалістів «Шлях до Тараса». У сучасних піснях часто звучить Шевченкове слово, згадується ім'я видатного українського поета.. Особлива увага звертається на пісні місцевих авторів та композиторів, присвячених творам Шевченка, долі поета. Це пісні «Катерина», «Над Україною сія Кобзар», «Тарасова любов» на слова тальнівського поета Андрія Поліщука та місцевих композиторів-аматорів Миколи Вовка та Людмили Столярської.

Вже декілька років на виховних заходах звучать пісні сучасних авторів: «Пророчий голос Кобзаря», «Кобзарі», «Тарасові криниці». Вони стали улюбленими не тільки серед вихованців, а й запали в душу слухачам.

Літературна спадщина Шевченка надихнула нашу вихованку вокальної студії «Лелечата», юного композитора Юлію Лелеку, на створення власних пісень про Шевченка. Вже декілька віршів нею було покладено на музику і прозвучали на районній сцені.

Вихованці гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку «Скарбниця рідного краю» (керівник Мельниченко І.І.) провели краєзнавче дослідження, зв'язані з перебуванням Шевченка Т. Г. на Тальнівщині. По підсумках проведених досліджень було організовано круглий стіл: «Маловідомі сторінки з біографії Шевченка», усний журнал «Пам'ятники Тарасу Шевченку на Тальнівщині»; краєзнавці стали ініціаторами проведення для вихованців районного Будинку дітей та юнацтва інтелектуальних ігор за творчістю Шевченка.

Шевченко був одним з найвидатніших майстрів українського образотворчого мистецтва. Він працював в галузі живопису, графіки, монументально-декоративного розпису, скульптури, досконало володів технікою акварелі, олії, малюнка олівцем і пером. Засобами малярства, графіки, скульптури образ Шевченка та героїв його творів змалювали сотні митців. Вихованці зразкової студії декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва «Берегиня» РБДЮ беруть участь у Всеукраїнських, обласних творчих конкурсах та виставках дитячих робіт на шевченківську тематику. Дипломом II ступеня в обласному конкурсі «Шлях до Тараса» було відзначено Головку Наталію за картину «Катерина».

В РБДЮ проведена виставка дитячих робіт за творами Шевченка. Кращі дитячі роботи взяли участь в обласному конкурсі «Творчість Шевченка очима дітей» і здобули: три перші місця, два других і два третіх, а шість вихованців стали лауреатами цього ж конкурсу.

З 1 лютого 2014 року в РБДЮ відкрилася виставка дитячих робіт, приурочена Шевченківським дням, на якій представлені портрети Шевченка, виконані в різних техніках: аплікація, природний матеріал, випалювання по тканині, витинанка, пірографія по дереву, графіка, живопис, пастель, декоративний розпис та інші техніки.

Є окремий план заходів на березневі Шевченківські дні у вихованців творчого об'єднання «Вітрила» (керівник Поліщук Л.Л.). Літстудійці взяли участь в обласному конкурсі творів-есе «Образ Шевченка на карті Черкащини». Вихованка літстудії Довбнюк Вероніка відзначена Дипломом за твір-есе «Мій Шевченко». Робота Вероніки була надрукована в районній газеті «Рідна земля». Було проведено літературний вернісаж «Поезії Т.Г.Шевченка торкнулися моєї душі». Гуртківці зустрілися з місцевим поетом-піснярем Андрієм Поліщуком автором віршів та пісень, приурочених нашому земляку Т. Шевченку. Молоде покоління продовжує дослідження та вивчення творчості Кобзаря та намагається зробити свої перші кроки у віршуванні. Учасники літстудії взяли участь у конкурсі юних поетів-декламаторів «Пам'яті Кобзаря». Театр-мініатюр підготував літературно-музичну композицію «Над Україною сія Кобзар» та літературно-вокальну композицію «Тарасова любов».

Для найменших наших вихованців, які відвідують школу раннього розвитку «Веселі каруселі» (керівник Віслобокова В.І), проводяться цікаві заочні екскурсії по шевченківських місцях Черкаської області «Ми відкриваємо тебе, Тарасе!». Відкрилась виставка «шевченківські березини». Діти роблять найпростіші аплікації, ілюстрації до творів Шевченка. А ще вони готують квітково-поетичну композицію «Шевченкова весна». Художня студія «Оберіг» (керівник Ластовецька Г.Л.), яка працює на базі Кривоколінського НВК, також готується до відкриття тижня шевченківських днів. Вони проводять години спілкування «Тобі, Тарасе, шану складаємо», готують виставку малюнків «Шевченкові твори очима дітей». Вихованець студії Каразія Олександр взяв участь в обласному конкурсі «Неофіти» і був відзначений Дипломом I ступеню за малюнок «Я пас ягнята за селом».

Тарас Шевченко – Кобзар, національний геній і в той же час земна людина, в серці якої жила любов до рідного народу, до України-неньки, до простої селянської жінки. В

роботі гуртка «Народна іграшка» (керівник гуртка Собкович О.Д.), який працює на базі Легедзинської ЗОШ І-ІІІ ст. проходить тема із творів Шевченка: доля жінки-матері, сестри, подруги, коханої, берегині свого роду. В ляльках, виготовлених юними майстрами, відтворюються образи «Наймички», «Катерини», «Княжної», «Лілеї».

Ляльки-мотанки, створені Собкович О.Д., керівником гуртка, представлені на виставці в музеї Івана Гончара в м. Києві, а лялька-мотанка «Шевченківська Мадонна» представляє творчість самобутньої майстрині -лялькарки в Франції.

Гурток «Камелія» (керівник Мамалига О.І.) працює на базі Вишнопільської ЗОШ І-ІІІ ст. - батьківщині І.Іжакевича -відомого художника, ілюстратора безсмертного «Кобзаря». Нащадки художника вивчають і шанують його творчість. Вихованці гуртка працюють в особливій техніці: випалювання по тканині. Колективні роботи вихованців «Тополя» та «Портрет Шевченка» представлено на обласний та Всеукраїнський конкурси.

Молодші вихованці нашого закладу(початковий рівень) долучаються до творчості Шевченка шляхом прочитання віршів, а потім відображають почуте, прочитане в своїх самобутніх роботах. Це вироби вихованців гуртка «Природа і фантазія»(керівник Мороз Т.В) з природного матеріалу: листя, квітів, трави, насіння злаків, кори, моху.

Така техніка роботи, як ізонитка та вишивка петлями, використана в роботах вихованців гуртка для ілюстрації віршів Шевченка «Прикрась свій дім» (керівник Уланович Г.В.). «Пречистій ставила, молила,щоб доля добрая любила її дитину...»[З. с.347] -так називається робота Любомської Вероніки, яка стала переможцем (І місце) в обласному конкурсі дитячих робіт «Творчість Шевченка очима дітей».

Ніколи не зміліє повноводна ріка шани і любові до Шевченка,. Ніколи не згасне Прометеїв вогонь «Кобзаря», який підхоплюють все нові й нові руки й серця, щоб передати його новим поколінням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Донцов Д. Незримі скрижалі Кобзаря (Містика лицарства запорожського). – К.: Українська Видавнича Спілка, 2009.
2. Шевченко Т. Повне зібрання творів у шести томах. — К., 1964.
3. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко.– К.: Дніпро, 1976.

Л. В. Шабаліна,

заступник директора школи з виховної роботи
Ладизинської загальноосвітньої школи
І-ІІІ ступенів Уманської районної ради

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ВИХОВАННЯ В ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ

Розгляд реалізації принципів виховання в позаурочній роботі Ладизинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів через досвід впровадження творчої спадщини Тараса Шевченка.

Виховання, в широкому розумінні цього слова, це процес, в результаті якого розвивається інструментальна та мотиваційно-ціннісна сфера особистості, тобто засвоюються знання, виробляються уміння, навички, розвиваються здібності, формуються переконання, ціннісні орієнтації, ідеали, потреби, риси характеру.

Основні правила ефективної організації виховного процесу називаються принципами виховання.

Пропоную розглянути реалізацію цих принципів у позаурочній роботі Ладизинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів через досвід впровадження творчої спадщини Тараса Шевченка.

1 принцип. *Поєднання педагогічного керівництва із розвитком ініціативи та самодіяльності вихованців.*

Відомо, що педагог, поступово зменшуючи міру втручання в поведінку дітей, розвиває тим самим їх відповідальність та саморегуляцію. Це допомагає формувати самостійну особистість, здатну до керування своєю поведінкою на основі засвоєних норм і цінностей. Для прикладу візьмемо роботу вчителя Сісецької Л.Г., яка поступово привчає своїх вихованців до самостійності, ініціативності. Старшокласники щороку проводять лінійки до Шевченківських днів, Дня рідної мови, Дня української писемності, «Українські вечорниці». На цих традиційних шкільних заходах домінують слова Великого Кобзаря. І часто учні самі обирають, яка поезія найбільш доречна в тому чи іншому випадку. Виховується ініціативність та відповідальність дітей.

2 принцип. *Безумовне позитивне ставлення до особистості.* Цей принцип вимагає позитивного ставлення до всіх вихованців: слухняних і неслухняних, працьовитих і ледачкуватих, відмінників і відстаючих, вродливих і непривабливих, тактовних і безтактних. Для того, щоб вихователь пізніше міг змінити дитину, спочатку він повинен прийняти її такою, як вона є.

Шевченко – великий майстер слова, який зумів показати наслідки порушення цього принципу в людському середовищі. Діти щиро переймаються негараздами скривджених, вивчають додатково вірші, що схвилювали, напам'ять, читають їх на конкурсах. Співчують долі «Лілеї» (цей вірш у виконанні Юлії Гандзюк, вихованки Л.В.Шабаліної та С.О.Шабаліної, приніс дівчинці II місце в районному етапі огляду-конкурсу «Грайлива веселка»(2012 р.)), тужать за «Утопленою» (О.Парфенюк, учениця Сісецької Л.Г., – III місце обласного конкурсу декламаторів в 2013 році, В.Мельничук (Шабаліна Л.В. та Шабаліна С.О.) – I місце обласного туру «Грайливої веселки» в 2011 році), розуміють, але не виправдовують «Русалку» (В.Сісецька – III місце районного конкурсу «I лине Шевченківське слово» 2013 року). В зазначених випадках зміст поезій Шевченка виховує людяність, співчутливість, толерантність.

3 принцип. *Опора на позитивне в дитині.* Це вихідне положення організації виховного процесу вимагає виявляти в кожного учня позитивні якості, і, спираючись на них, розвивати інші, недостатньо сформовані риси.

Не найвищий рівень вихованості мають третьокласники Іван Я. та Богдан Г., які перебувають у шкільному списку важковиховуваних учнів. Але, коли на заняттях гуртка «Візерунок», схилиються до альбомів, ілюструючи вірші Кобзаря, стають спокійнішими, відповідальнішими. Цьому сприяє й інтер'єр – клас образотворчого мистецтва оформлено колишньою випускницею школи Білан В.В. у вигляді Шевченківської світлиці. Отже, улюблена справа робить дитину кращою.

4 принцип. *Поєднання поваги з вимогливістю до вихованця.* «Якомога більше вимогливості до вихованця і якомога більше поваги до нього», – неодноразово повторював А.С.Макаренко. Він вказував, що мірою поваги до особистості повинна бути міра вимогливості: чим більше я тебе поважаю, тим більше від тебе вимагаю, оскільки вірю в твої сили. Але виховання буде ефективним лише тоді, коли учень відчує доброзичливе ставлення до себе.

Щороку в школі проводяться конкурси юних декламаторів Шевченківської поезії. Особливо активні 2-4 класи. Найкращий результат у вихованців тих класоводів, де у формі порад перед дітьми поставлено максимальні вимоги: до дикції і до зовнішнього вигляду, до жестикуляції і до темпу мовлення.

5 принцип. *Прихованість виховних впливів.* В.О.Сухомлинський вважав, що «однією з умов високої ефективності педагогічного впливу є обстановка невимушеності цього впливу. Іншими словами, учневі не слід у кожний момент знати, що вчитель його виховує. Виховний намір повинен бути прихований обстановкою дружніх, невимушених взаємин... зробити свій виховний задум непомітним – один з найважливіших елементів педагогічної майстерності». І дійсно, коли ми зі старшокласниками переглядаємо художній фільм «Тарас Шевченко», з

молодшими – слухаємо аудіозапис казки «Тарасове перо», коли їдемо на екскурсію по Шевченківських місцях школярам не оголошуємо, що на прикладі життя славетного сина української землі прагнемо виховати їх патріотизм.

Самі твори нашого великого земляка мають невичерпний виховний потенціал: слухаючи на засіданнях «Літературного кафе» (керівник – Сісецька Л.Г.) поему «Гайдамаки» проникаємось не лише любов'ю до історії рідного краю, але й засуджуємо жорстокість, «Катерина» допомагає учням засвоїти морально-етичні норми, зрозуміти родинні цінності наших предків. А з застосуванням форми інсценізації (як під час підготовки до конкурсу «З Кобзарем у серці») діти самі мають можливість відчути себе в ролі героїв безсмертної книги. І виховний вплив зростає.

Для нас уже звичною стала велика кількість мовних та літературних конкурсів: «Соняшник», «Олімпус», конкурс ім. Т.Г.Шевченка... Ось і в цьому році ми раділи успіхам третьокласниці Ілони Рибак (учитель – Гура Л.М.) під час районного етапу конкурсу з української мови імені Петра Яцика. Але ж ці всі інтелектуальні турніри для обдарованої юні просто переповнені цитатами з творів Шевченка! І знову саме слово нашого визначного поета здійснює опосередкований вплив на свідомість підростаючого покоління, сприяє його розумовому вихованню.

6 принцип. *Систематичність і наступність виховання.* Ефективність виховного процесу значною мірою залежить від того, наскільки наступними і безперервними є педагогічні впливи на учнів.

Творчість Тараса Шевченка приходиться в життя кожного з нас з раннього дитинства. Спочатку – невеличкі вірші з «Кобзаря» і портрет автора, потім – щорічні уроки та виховні заходи в школі й розуміння, що саме ми є нащадками великого генія. Тому маємо продовжити розпочату ним справу.

Прослідкуємо дію цього принципу на прикладі роботи гуртка «Дивослів» (керівники – С.О.Шабаліна та Л.В.Шабаліна). Перші вдалі вірші юні автори читають на шкільних заходах, згодом можна спробувати свої сили, захищаючи честь школи в номінації «Поетичний Олімп» районного конкурсу «Обдарованість року», з'являються публікації в пресі, потім – обласний конкурс юних поетів-членів МАН, конкурс «Тарасовими шляхами», зустрічі з літераторами Черкащини, екскурсія до музею книги «Кобзар». Лауреатами обласного конкурсу «Тарасовими шляхами» ставали в різні роки такі гуртківці: В.Ткачук, В.Мельничук (тричі), Д.Зубрицька. І місце в літературному конкурсі МАН виборювали О.Федорова, Т.Попенко. І все це – результати систематичного розвитку здібностей дітей, сприяння їх естетичному вихованню.

7 принцип. *Єдність і послідовність виховних впливів.* Цей принцип вимагає, щоб всі особи, суспільні інститути (суб'єкти виховної діяльності) співпрацювали, ставили перед вихованцями погоджені вимоги, доповнюючи і підсилюючи виховний вплив. А дії кожного вихователя мусять бути послідовними.

Вихованню дітей на прикладі життя і творчості Шевченка сприяють не тільки сім'я і школа, але і багато організацій, установ: Національна Спілка письменників України, організація «Ажур», заклади культури.

Ладижинська ДМШ, створена свого часу М.П.Шевченком, який нині виступає в Черкаській капелі бандуристів, - справжній осередок культури в селі. Тут діти ознайомлюються зі словами Тараса Григоровича, покладеними на музику.

Сільська бібліотека знайомить з новинками літератури про Т.Шевченка, допомагає готувати реферати, повідомлення. Будинок культури надає сцену для виступів. Газети «Нова доба» та «Новачок» висвітлюють хід конкурсів на Шевченківську тематику.

Спілка письменників, презентуючи примірники альманаху «Холодний Яр» та книги письменників Черкащини, допомагає ознайомитися з кращими творами земляків Кобзаря.

8 принцип. *Врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців.* Молодші діти сприймають світ «через учителя», старші – прагнуть самоствердження, самореалізації. Всі учні мають свої індивідуальні особливості: темперамент, характер, потреби та інтереси.

Тому важливо і самому педагогові добре знати життя і творчість славетного пророка нації, і дітям допомогти у творчому самовираженні через слово, колір, музику. Пропоную вірші членів гуртка «Дивослів» на Шевченківську тематику. Це учні різного віку, але захоплення справою, якій присвятив своє життя Тарас Шевченко, у них спільне.

У Моринцях хатка стояла старенька,
В тій хаті родився Тарасик маленький.
Батьки все на панщині, часу не мали.
Тарасика Катря-сестра доглядала.
Росте, підростає маленький Шевченко,
Уже і тринадцять минає скоренько.
Хлопчина вже пише, малює і грає,
Залишити аркуш ніяк не бажає
Вже вірші, картини усіх дивували,
І люди Шевченка усі шанували.
Чернеча гора над Дніпром знаменита.
Судилось навік тут поету спочити.

Костенюк Каріна, 11 років

У Тарасовій родині ясне сонце сяє,
Сестри десь в гаю співають,
Брати в полі хліба заробляють,
Тато й мати у неволі ниву обробляють,
А маленький Тарасик залізні стовпи шукає.

Дученко Олександр, 9 років

Дивлюся в книгу. Це – «Кобзар».
Для України – справжній дар:
У ньому – вірші історичні,
Балади про істот незвичних,
Поєми «Сон» і «Катерина»,
Які цінує вся країна.
Моя родина – теж читає,
Шевченка творчість поважає.
Він наш поет, але й прозаїк,
Його малі й дорослі знають.
Картин багато він створив,
Автопортрети залишив,
Пейзажі й жанрові картини –
Свій світ малої батьківщини.
Графічні твори й живописні,
Для нас – цікаві і корисні.
Пройдуть роки, багато часу...
Ми ж не забудемо Тараса!

Осадчук Юлія, 13 років

Тарас Шевченко – зірка першої величини на небосхилі української історії та культури. Тож нехай його творчість об'єднує всіх українців – і дорослих, і дітей – у справі побудови світлого майбутнього для нащадків.

О. О. Шаповал,
учитель української мови і літератури
Черкаської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №15

ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ Т.ШЕВЧЕНКА У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Пропонована стаття ознайомлює з досвідом упровадження творчої спадщини Т.Шевченка у позаурочній діяльності. Робота містить інформацію про заходи, які проводяться у школі з метою виховання національно свідомих громадян України. На матеріалі Шевченкової поезії вчителі отримують благодатну можливість покращення організації сучасного освітнього процесу.

Т.Г.Шевченко - особлива постать у житті нашого суспільства, чи не єдиний об'єднуючий чинник української нації. Знайомство з його життям і творчістю відіграє важливу роль у духовному становленні української молоді. Більшість учнів дізнається про життя і творчість Кобзаря в школі під час вивчення навчальних дисциплін. Ці знання можуть бути доповнені під час відвідування шевченківських місць, музеїв, виставок, театральних вистав.

Є куточок на землі – України всієї окраса... Цей куточок землі - на колишній садибі Тараса.

Тарасова Кирилівка... Це кріпацьке село утворило головний поетичний світ Тараса Шевченка, стало центром його думки і боротьби. Зараз це історичний музей.

Ось сюди і приїздять учні зі своїми учителями-словесниками, щоб побачити на власні очі рідну хату письменника, образ якої неодноразово виринав у творчій уяві митця на далекому засланні. Школярі мають змогу походити по «землі, яку сховавав Тарас малими, босими ногами», по Тарасовій садибі. Якої ж сили набувають враження, коли діти дивляться на двір через маленькі шибочки вікна, у яке виглядав колись Тарас на білий світ! А речі-експонати: горщики, ослін, піч, вишиті рушники, приємний запах сіна на підлозі – закарбовуються в пам'яті назавжди. Учні відвідують с. Моринці (у ХХІ столітті Моринці відновили як туристичний осередок). Саме в цьому селі у березні (за новим стилем) 1814 року народився Тарас Григорович Шевченко. Він часто описував село у своїх творах, адже, розкидане на численних пагорбах, воно і нині дуже красиве.

Діти побували у Моринській середній школі, де працює кімната – музей Шевченка, а поряд затишний садочок, хатки під соломою, клуні, сажі. Все це має особливу силу, дивує, вражає... навіть дух того часу. У селі Моринці в 2006 році відкрито пам'ятник матері Т.Г.Шевченка Катерині Якимівні – символ материнства, жіночності, ніжності, притаманний усім українським жінкам.

У нашім раї на землі

Нічого кращого немає,

Як тая мати молодая

З своїм дитяточкам малим [5,с 193-195]

Жіноча доля стала провідною темою і в «невільній» поезії – у поемах та в ліриці [3,с.306]. Поет добре розумів: Господь лише тоді порятує, перетворить людство, коли воно духовно вдосконалиється. Тож Шевченкові матері, жінки, трансформуючись одна в одну, ведуть читача до порятунку духовного і засвічують своїми долями, який тяжкий рух до нього [3,с.303]. Що є величніше від образу матері? Що є благородніше від вдячності сина своїй матері за подароване йому життя, за лагідне серце та велику душу, що завжди прощає й наповнює все навкруги світлом? Т.Шевченко написав безліч творів, у яких чітко викресленим виступає саме образ матері – берегині роду та сімейного вогнища.

І перед нею помолюся,

мов перед образом святим тієї матері

Святої...

Тема матері - вдало розкривається в поемах «Катерина» «Лілея», «Слепая», «Відьма», «Марина», «Наймичка». Образ матері український Кобзар підніс з кріпацьких низин до вершин вічності.

Важливо донести до свідомості юних громадян України Шевченкову національну ідею – цей «огонь в одежі слова». Майбутня доля нашої держави багато в чому залежить від того, наскільки національно свідомими будуть її громадяни. [1,с.4]

Учительський колектив Черкаської загальноосвітньої школи №15 старається прищепити учням любов до свого рідного краю, викликати почуття гордості за його здобутки, формувати національну свідомість, на прикладі життя і творчості Т.Г.Шевченка виховувати справжніх громадян, які люблять свою країну, бажають примножувати її славу. Так у п'ятих класах проводяться бібліотечні уроки, присвячені життю і творчості Кобзаря, конкурси малюнків за творами Т.Г.Шевченка. Під час проведення предметних тижнів проходить конкурс-огляд учнівських презентацій про творчість і життя Т.Г.Шевченка, про образ митця у творчості інших письменників, художників, музикантів, конкурс читців поетичних творів, інсценізацій, проводяться вікторини, брейн-ринги, години поезій, випускаються інформаційні бюлетні, стіннівки. Старшокласники готують літературно-музичні композиції, присвячені Т.Г. Шевченку, сюжетні вистави за мотивами його творів. Прекрасне дійство у нашій школі відбувається під час святкування шевченківських днів.

Шевченко відчував біблійну таємницю гори. Великі з'яви Духа відбуваються на горах... І ось земля в Моринцях, запліднена Духом, виростає у високу Тарасову гору, на яку піднімаємось у м. Каневі, щоб пізнати себе і дух України...

Для кожного має стати обов'язком відвідати могилу Т.Г.Шевченка – Тарасову гору. З високого п'єдесталу дивиться Кобзар на дітей – нащадків своїх земляків, учнів нашої школи, що приїхали поклонитися йому. Квіти на могилі поета, хвилюючі слова і музика реквієму-заповіту, бездонне небо і могутній Дніпро-Славути – це все зливається воедино і наповнює серце чимось величним, піднесеним. Фото на Тарасовій горі завжди пам'ятаєш!

Щороку учні нашої школи відвідують музей книги «Кобзар» - єдиний у світі музей однієї книги – «Кобзаря», - де глибше знайомляться з творчим доробком великого генія українського народу, історією видання творів Т.Г.Шевченка, джерелами його творчості, еволюцією ілюстрування шевченківських поезій, а також про «Кобзарі» у перекладах на мови народів світу.

Цікавою є знатна колекція шевченківських видань, що експонується не просто як у букіністичному магазині, а в супроводі документів і матеріалів у контексті подій навколо того чи іншого видання.

Творча спадщина Тараса Шевченка дає прекрасну можливість виховувати в учнів загальнолюдські моральні цінності – здатність до співчуття, повагу до жінки-матері, людську гідність, честь, совість, відповідальність, національну гордість і достоїнство, безмежний патріотизм.

Поряд із вивченням творчої спадщини поета на уроках за навчальною програмою, екскурсій по шевченківських місцях, відвідування музеїв дають можливість зануритися в атмосферу XIX ст. та ще глибше пізнати життя Великого Кобзаря. Побачити старовинний посуд, меблі (столи з лавами, ліжка) та багато дрібних предметів побуту означає відчути ту атмосферу, в якій жив Тарас Шевченко, відчути той могутній дух, котрим він надихнув людину бути Людиною, а значить відповідати на зло добром, а неминучі гріхи свої перетворювати на чесноти.

Шевченко з його сонячним темпераментом – це вогонь який кидає свої відблиски на всі покоління. [1,с.60]

«Треба ширше відчиняти всі вікна й двері поетичному вітру Шевченка, що лине з берегів Дніпра».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ключек Г. Поезія Тараса Шевченка : сучасна інтерпретація. – К. : Освіта, 1998. – 234 с.

2. Книжка для вчителя. Частина І. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 318 стор.
3. Пахаренко В.І. Українська література: підручник для 9-ого класу / В.І.Пахаренко. – К.: Генеза, 2004. – 387 с.
4. Шевченко Т.Г. Кобзар. – К.: Дніпро, 1987. – 638 с.
5. Шевченко Т.Г. Зібрання творів у 6 т. – К., 2003.

В. В. Швець,
педагог-організатор Собківського
НВК Уманської районної ради, пошуковець,
молодший науковий співробітник Уманського
державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВПЛИВУ ГЕНІЯ Т.Г.ШЕВЧЕНКА НА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНУ СПАДЩИНУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У статті розкриваються головні аспекти психологічного впливу особистості Т.Г. Шевченка на світоглядні аспекти формування культурної спадщини українського народу.

Український народ – один із народів світової спільноти, який відрізняється глибиною душевної організації та широким спектром наявності високоінтелектуальних творчих особистостей, які здатні кардинально змінити призму світосприйняття завдяки високим мистецьким вподобанням та смакам.

Незмінно яскравою особистістю в історії української культури, духовності є постать відомого генія, месії Тараса Григоровича Шевченка, людини, яка наперекір всім випробуванням долі зуміла довести свою неординарність та, як зазначав сам митець, ніколи і нікому не клонитися.

Творчий доробок митця є джерелом дослідження багатьох відомих вчених дослідників: етнографів, мовознавців, літературознавців, художників та мистецьких критиків, проте, не зважаючи на широкий спектр здійснених пошукових робіт, вплив творчості Шевченка на українського читача лишається глибоко незмінним. Причиною цього є, перш за все, сама неординарна постать митця, адже, якщо аналізувати спектр досягнень Шевченка, то варто зауважити, що людина була не лише творчою, а й високоінтелектуальною, яка чудово розуміла специфіку творення світобудови та побудови соціальних відносин. Народившись у багатодітній кріпацькій родині, переживши та стерпівши низку катувань, знущань, випробувань долі у досить юному віці, Шевченко зрозумів головну істину, яка допомагала не лише вижити у складних соціально-політичних умовах, а й сформувати свій авторитет серед високоповажних митців, панів, культурних діячів – говорити слід те, про що можна говорити і мовчати про те, що оприлюднювати не варто. Живучи у панському домі, спілкуючись із відомими людьми того часу, Шевченко знав багато таємниць особистого життя останніх, що лягло в основу численних поезій, проте ми не знайдемо навіть натяків на конкретні прізвища та особистості. Більшість подій, описаних митцем є історично зумовленими та поетично прикрашеними, адже відомо, що низка історичних подій до Шевченка не була представлена в літературі, зокрема і тема Коліївщини, яка особливо яскраво характеризує всі тонкощі даної історичної події завдяки обізнаності митця з усіма аспектами даної події.

Беззаперечно, неординарна особистість, яка незважаючи на потрійне ув'язнення, заслання, заборону писати та яка увійшла в немилість уряду, але яка продовжувала творити на благо рідної країни, була життєдайною енергією для багатьох представників українського народу: від селянства до освіченої еліти, адже бунтарське начало живе у кожного з нас, але не в усіх вистачає сміливості виступити проти нищівної машини, яка стирає на своєму шляху усіх протестантів. Читання і поширення поезій Шевченка, чи навіть і безпосереднє знайомство з митцем, було справою гідною, справою честі, адже для українського народу кобзар став новим месією – людиною непересічного таланту, співцем людської душі, психологом, аналітиком.

Працюючи з учнями, аналізуючи творчий доробок митця мало хто з педагогів звертає увагу на безпосередньо психологічний портрет митця та його вплив на формування культурної спадщини українців чи і самого менталітету нашого народу загалом. Однак варто наголосити на тому, що саме цей аспект є досить важливий в умовах міжособистісних стосунків молоді ХХІ століття. Для середньо статистичного українця типово властивими є дві психологічні особливості, які власне і становлять специфіку менталітету. Людина бажає завжди виділитися і проявити свою неординарну особистість, проте завжди спрацьовує вироблений віками стереотип: «а що скажуть люди». Саме страх виділитися, бути іншим та ламати канони, бути білою вороною і гальмує прояв творчої особистості, перетворюючи талановитих людей на безлику сіру масу, яка захоплюється тими, хто зумів себе проявити і виставити на показ власне Я: поетами, представниками субкультур, акторами. Люди люблять обговорювати чужі проблеми та жити чужим життям – це підкріплює їхнє еґо і чим важче життя обранця публіки, тим більший ажіотаж має ця людина. Цей факт підтверджує і сам поет :

«Перебендя старий, сліпий, -
Хто його не знає?
Він усюди вештається
Та на кобзі грає.
А хто грає, того знають
І дякують люде:
Він їм тугу розганяє,
Хто сам світом нудить»
Перебендя. 1839

Постать Шевченка є досить епатажною і саме цей фактор так вплинув на те, що поезія митця стала настільки поширеною. Беззаперечно, ми часто бачимо портрети митця виконані різними художниками (), проте чи задумувалися ми над тим, що постать митця чи і саме обличчя зображене в анфас, воно не є статичним і постійно всією своєю суттю передає динамічність, що створює враження справжності, не награності портрету, істинності, що у своїй творчості переслідував Шевченко, адже прекрасно володіючи технікою перспективного малюнку, зображення автопортретів у такий спосіб створює враження, що погляд з портрету завжди слідує за тобою – він живий. Чи варто наголошувати хоча б на тому, що коли митець зображував картини, зокрема пейзажі, він обов'язково довершував їх динамічними постатями українського народу – адже, на думку автора «Нестача людини в пейзажі неприємно діє на мене» і саме така динамічність приближає твори митця до народу, змушуючи захоплюватися ними і наслідувати їх, портрети ж відомих постатей також є динамічними, а головне – розкривають усі тонкощі характеру, соціальної приналежності, манер людини (портрети П.В. Енгельгарда, Григорія Івановича Шевченка, Катерини Абази, дівчини з собакою, М.О. Луніна, М.П. Соколовського, Ф.П. Толстого та ін.). І як зазначав Бескін, «...ми відчуваємо в малюнках Шевченка, таких скромних, глибоких, простих ту глибинну простоту, яка властива великим витворам мистецтва» [1,с.88] а головне – сам погляд митця, зосереджений, глибокий, пронизливий, проте завжди замислений, сумний, який вміщує в собі великі тайни буття – погляд самостверженої, проте в душі, нещасної людини. Саме глибока душевна травма, біль допомагали увійти в той психологічний стан, в

якому будь-який художній твір (поезія, картини) є глибоко чуттєвими, природними, ритмічними та мелодійними, адже як би там не було, проте рання втрата батьків та постійне приниження дяків, пана Енгельгарда, оточення у дитячому віці формували життєвий стержень малого хлопця, коли мистецтво стало єдиним шансом вирватися із гнітючих проблем, принижень, безвиході, болю, страждань. Малярство, поезія дозволяли забутися і бути відвертим із самим собою, дарували хвилини абсолютної свободи і незалежності, самоствердження і радості. Саме ця нотка щирості і притягує читача до кожного рядка поезії, закарбовуючись в пам'яті, адже виникає враження дублювання, автобіографічності, ототожнення себе із ліричним героєм, а це і є найважливішою якістю поезії високого класу. І не дивно, що художні роботи Шевченка зацікавили Сошенка та Брюллова, що поклато початок кардинальної зміни життя митця. Визволення, знайомство з Григоровичем, Гребінкою, Мокрицьким, навчання в Академії, вихід у новий світ дозволило дещо самоствердитися, проте дитяча безпосередність, бажання бути потрібним, що виявлялося у постійному привертанні уваги до особистості, говорить про те, що лишатися осторонь життя митець не міг – йому потрібна була постійна підтримка, підтвердження його важливості у долях інших (він малював портрети коханок шанованого панства, за що отримував грошову винагороду; портрети дітей своїх друзів та знайомих та ін.), навіть зображення нагих постатей настільки майстерно обіграно, що не виникає враження вульгарності, а навпаки зачаровує перспективою малюнка (Сон бабусі та внучки, 1839-1840; Натурщики, 1840-1841; Нарцис та німфа Ехо, 1856; Русалки, 1859; Вірсавія, 1860; та ін..). Таке самовіддане ставлення до роботи і тонке відчуття прекрасного і характеризує тонку душевну організацію, яка проявляється в однієї людини з сотні і лише в одиниць, за прихильності долі, виникає низка можливостей проявити талант та стати дійсно відомою людиною, потрібною для народу, як духовний харч. Така людина обов'язково з'являється в кожній епосі, в період важких історично-культурних умов, проте майже завжди саме ця людина має розраховуватися своєю долею за безпечне життя народу – в цьому і полягає парадокс людської природи, про який вказувалося вище. Чи варто акцентувати увагу на тому, що читаючи вірші Шевченка, безліч підлітків почали власні спроби пера...

Так, постать Шевченка є безумовно важливою і необхідною для формування нашої історії та культури, адже вона лише черговий раз підтверджує, що талант потрібно розвивати і не боятися проявляти себе. Проте у рамках культурно-етичних норм саме індивідуальність закорінюють у рамки школа, батьки, однолітки, адже побутує ідеологічне твердження, що всі мають бути рівними і жити в межах встановлених догм: гарно поводитися в школі, сумлінно навчатися, поступити в той навчальний заклад, в який хочуть батьки (або який мають змогу оплатити), працювати на державній роботі, а в той час люди, які дійсно можуть здійснити культурний прорив вважаються непотрібними і лише ті, в кого вистачить сили і нахабства, вірності своїй щасливій зорі і впевненості у своїх силах стануть месією нового часу. Тож варто уважно придивлятися до юних і допитливих, неординарних людей і допомагати їм розкрити весь спектр свого таланту, адже кожна людина народжується з певною метою – вона несе свою місію у світ і виконавши її може покинути землю, але часто трапляється так, що людина ламається і не здатна виконати поставлене перед собою завдання – вона стає нещасною, самотньою, нікому не потрібною, а головне – її життя перетворюється на марну трату часу:

«Єсть на світі доля,
А хто її знає?
Єсть н світі воля,
А хто її має?
Єсть люде на світі –
Сріблом-злотом сяють,
Здається панують.
А долі не знають, -
Ні долі, ні волі!»

Т. А. Шкунда,
заступник директора з виховної роботи
Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів
№ 33
ім. Василя Симоненка Черкаської міської ради

ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Велика виховна сила творів Т.Г. Шевченка є невичерпним джерелом у вихованні нових національно-свідомих поколінь української молоді. Його геніальні поетичні й прозові твори насичені проблемами навчання і виховання, вони несуть молоді виховний потенціал, спрямований на духовне збагачення особистості.

Т.Г. Шевченко не був великим педагогом, як В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський. Великий Кобзар не залишив нам книг з педагогіки, але він був великим Учителем і Вихователем. Його віршовані рядки пронизані проблемами навчання та виховання, які мають виховний потенціал, спрямований на плекання національної свідомості, патріотизму, духовного збагачення особистості.

Виховна робота в школі побудована за напрямками відповідно до програми «Основні орієнтири виховання», яка спрямована на розвиток та формування національно-патріотичних засад, морально-етичних норм, гармонійного сімейного виховання, підтримання здорового способу життя та ін. До кожного з них можна застосувати творчість Т.Г. Шевченка.

Національно-патріотичні напрямки.

Сам Шевченко був великим патріотом своєї країни. У кожному рядку простежується безмежна любов до рідного краю, шана та повага до борців за незалежність землі української. Трепетні почуття любові він вживляв майбутнім поколінням.

*Я так її,
я так люблю
Мою Україну убогу.
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю!*

Визначальну роль у вихованні патріотизму, любові до рідного народу, формування самосвідомості, на думку Т. Шевченка, має рідна мова. Вона є невмирущим виразником народних ідеалів, духовного збагачення.

*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос - більш нічого.
А серце б'ється, ожива,
Як їх почує...*

Три роки поспіль у стінах нашої школи проходив Міжнародний мовно-літературний конкурс ім.Т.Г.Шевченка. Перед його відкриттям звучало живе слово Шевченка у виконанні учнів школи.

Традиційно вихованці мовознавчого гуртка «Дивослово» (керівник Максимчук Т.В., учитель української мови та літератури) готують літературно-музичну композицію на твори Великого Кобзаря. Минулого навчального року гуртківці продемонстрували уривок із поеми «Катерина». Блискучу гру юних акторів високо оцінили на конкурсі «Юні аматори сцени» у рамках фестивалю «Шлях до Тараса». Вони посіли почесне I місце.

Цього року учні представлять уривок із п'єси «Назар Стодоля».

Напрямок сімейного виховання.

Шевченко є прикладом оспівування материнства, возвеличення материнської любові. Змальовуючи страждання матері-наймички, поет захоплюється святими материнськими почуттями, її подвижницькою працею і відданістю дітям, чим започаткував в українській педагогіці культ жінки-матері. У пізніших поезіях цю ідею він висловив так:

*У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим...
... І перед нею помолюся,
мов перед образом святим.*

Щороку учні старшої школи зустрічаються із народною артисткою України Т.Т. Власенко, яка не лише демонструє талант декламування поезій, а й доносить до кожного серця слова Шевченка, який прославив матір і материнство на весь світ.

Напрямок морального виховання

«Тарас Шевченко – національний пророк. Це поет даний Богом. Спів Шевченка був ... воістину гуком воскреслої труби архангела», пише Куліш у «Спогадах про Шевченка» і називає його національним пророком. Біографи свідчать, що Шевченко не завжди звертався до Бога, а лише на схилі літ, у вигнанні це було майже єдине його «чтиво». Автор «Кобзаря» свято дотримувався релігійних обрядів, вважав неділю «святою», Різдво Христове і Великдень – найбільшими святами свого народу, а вчення Ісуса Христа – запорукою спасіння душі, самого ж Христа – «великомучеником святим, пророком». Жити треба так, щоб «не гнівити Бога», боятися гріха, відвідувати «церкву святую», де «ніби з самим Богом розмовляють». Тому в парі із словом «Євангеліє» у Шевченка стоїть слово «правда». Така ж – і ще величніша – синонімічна пара Бог і правда: «Молітесь Богові одному, молітесь правді на землі» – навчає нас поет.

Минулорічний тиждень «Вічне слово Шевченка» базувалося на основі таких епіграфів, які взяті із творів самого автора.

Понеділок - «Будем жить, людей любить, Святого Господа хвалить».

Вівторок – «Не вмирає душа наша, Не вмирає воля».

Середа – «Нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим...»

Четвер – «У всякого своя доля і свій шлях широкий».

П'ятниця - «В своїй хаті своя правда, і сила, і воля».

Щороку учителі початкових класів Біленька Н.Д. та Томко М.А. проводять свято-конкурс «Розумники та розумниці». Обов'язкове завдання заходу - знання творчості Т.Г. Шевченка. На святі присутні батьки. Це дає їм можливість стати учасниками навчально-виховної процесу класного колективу.

У 2013-2014 навчальному році учні 11-А класу працювали над проектом «Імя Шевченка стукає в серцях...». У березні відбудеться презентація проекту та відкриття Світлиці українського слова, в якій важливе місце відведене постаті Великого Кобзаря.

Дитяча творчість.

«Шевченко – це той, хто живе в кожному з нас. Він – як сама душа народу, правдива і щира... Поезія його розлита повсюдно, вона в наших краєвидах і піснях, у глибинних, найзаповітніших помислах кожного, чий дух здатен розвиватися» (Олесь Гончар)

Саме такими рядками розпочалася у спеціалізованій школі I-III ступенів № 33 ім. Василя Симоненка традиційна виставка декоративно-прикладного мистецтва «Осінь багата дарами». Але цьому навчальному році завдання для кожного класу складалося із створення композиції із природних матеріалів на Шевченківську тематику. Знання творів Великого Кобзаря, які прищеплюються у школі ще з першого класу, та безмежна дитяча фантазія подарували нам різнобарвну красу Шевченківських творів.

Виховний потенціал Шевченкового слова неосяжний та вічний. Творчість Шевченка, яка має не тільки літературно-мистецьке, а й величезне суспільне значення, і є завжди актуальною. Шевченко - явище унікальне. Тарас... Говоримо: Тарас - і немає такого українця, який би не знав, про кого йдеться. У цьому імені вся наша історія, усе буття, уява і найпотемніші сни. "Тарас" у перекладі з грецької означає: бунтар. Бунтарство, і справді, є невід'ємним мотивом неспокійного, штормового моря шевченківської поезії. Він - вершинна парость родового дерева нашої нації, виразник і хранитель народного духу. Іншої такої могили в Україні нема. Вона - немов козацька вежа, де при наближенні небезпеки запалювали сторожовий вогонь.

Велика виховна сила Шевченкових творів є невичерпним джерелом у вихованні нових національно свідомих поколінь української молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Виховне значення творчої спадщини Тараса Григоровича Шевченка [Електронний ресурс]: Web-сайту. – Режим доступу: <http://donoda.gov.ua:81/telmanivskiy/ua/2188.htm>.
2. Погляди Т.Г. Шевченка на проблеми педагогіки. [Електронний ресурс]: Web-сайту. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/13992/>
3. НА ВІЧНОМУ ШЛЯХУ ДО ШЕВЧЕНКА. Іван ДЗЮБА, Микола ЖУЛИНСЬКИЙ - [Електронний ресурс]: Web-сайту. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev101.htm>
4. Слово Тараса Шевченка і Святе Письмо - [Електронний ресурс]: Web-сайту. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/referats/printout.php?id=437>
5. Білецький П. та ін. – Світове значення творчості Т. Г.Шевченка.// Т.Шевченко. – М. – 1962 –с.23.
6. Т. Г. Шевченко. Кобзар. – Київ. Видавництво Соломії Павличко «Основи» - 2001. – 862с.
7. Фон та елементи українського орнаменту та символіки для фото http://teacher.at.ua/publ/prezentaciji/uroki_po_stvorennju_prezentacij/shabloni_prezentacij_moja_ukrajina/83-1-0-14039.

М. М. Щербина,
вчитель історії Черкаської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №32
Черкаської міської ради

150-РІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ Т.Г. ШЕВЧЕНКА У СПОГАДАХ ОЧЕВИДЦІВ

Автор – Щербина Микола Миколайович, вчитель історії Черкаської ЗОШ № 32, керівник гуртків «Історики-краєзнавці» ПНЗ м. Черкас ЦТКЕСУМ, член НСКУ, подає в статті спогади наших земляків, людей різних вікових та соціальних груп про підготовку та проведення Шевченкового ювілею 1964 року. Матеріали спогадів розраховані на вчителів історії, української мови та літератури, керівників гуртків з історичного та літературного краєзнавства.

Вшанування й увічнення пам'яті Т.Г. Шевченка – це вияв великої народної любові та поваги до геніального поета і художника, данина вдячності й високого визнання його життєвого та творчого подвигу. Проявляються вони у багатьох різноманітних заходах: спорудженні пам'ятників, заснуванні музеїв, шевченківських найменуваннях, виданні його творів тощо. Часто ці заходи приурочені до відзначення ювілеїв великого Кобзаря.

До 1917 року царський уряд і місцеві органи влади встановлювали різні обмеження й заборони у проведенні шевченківських свят. Проте всупереч офіційній забороні заходи до

100-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка у 1914 році проводилися майже по всій території Росії та за кордоном [10, с.138].

Із встановленням радянської влади заборони на ім'я та творчість поета були зняті. Почався період гідного вшанування його пам'яті. При цьому влада всіляко підкреслювала, що він поет-борець і революціонер-демократ. У такій якості Великий Кобзар був потрібен більшовицькій владі. Таким ми бачимо його образ і під час наступного великого ювілею – 150-річчя з дня народження. Про великий розмах проведених заходів в межах СРСР свідчать тогочасні публікації: «601 колгосп, 47 промислових підприємств, 196 населених пунктів, 7 радгоспів, 62 клуби і Будинки культури, 11 драматичних і оперних театрів, 5 вищих навчальних закладів, 86 шкіл, 26 бібліотек, 31 парк культури і відпочинку та 2 об'єднання «Сільгосптехніки» носять у нашій країні ім'я Т.Г. Шевченка» [1, с.2].

Немало добрих справ до ювілею було зроблено і на Черкащині, а самі святкові урочистості відбувалися в Каневі і Моринцях. Це був один з останніх заходів державного рівня епохи хрущовської «відлиги». Про окремі цікаві епізоди тогочасних святкувань свідчать нині сучасники тих подій, очевидці і безпосередні учасники передювілейних заходів та святкових урочистостей.

Згадує ветеран черкаської журналістики, колишній кореспондент газети «Молодь Черкащини» **Микола Семенович Сніжко, 1937 р.н.**: «У 1961-1963 роках я працював у редакції газети «Молодь Черкащини» у відділі пропаганди й агітації, який очолював тоді поет Василь Симоненко. Це був високо ґрунтований молодий чоловік і відомий уже тоді письменник, і безперечно, шевченкознавець.

Будь-яке свято на державному рівні так просто не проводилося, не експромтом. Треба написати сценарій. Для цього створювалися комісії, групи, куди входили партійні функціонери, науковці, діячі літератури. Від нашої області – батьківщини Т.Г. Шевченка – туди запрошували поетів Миколу Негоду, Василя Оглобліна, Миколу Єременка і Василя Симоненка.

Найголовніше дійство, як і зараз, відбувалося в Каневі на Чернечій горі. Коли всі приготування закінчувалися, туди приїжджали спочатку представники ЦК КПУ, щоб переконатися, чи все так, як треба, і чи нема того, що «ніззя».

Сам Василь Симоненко мріяв дожити до святкування 150-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка. Про це він пише у листах до друзів. Але не судилося. Він помер 14 грудня 1963 року. Про себе він говорив, що у ньому є «щось від діда Тараса і від прадіда Сквороди».

Василь Симоненко став Великим Поетом. І я з великим, грандіозним задоволенням сприймаю те, що День його народження, як і Шевченка, відзначається щорічно – як свято літератури і мистецтва всенародно!.. Бо він, на мою думку, як і Шевченко, був «апостолом правди і науки» [7].

Ще одним спогадом від ветеранів черкаської журналістики ділиться колишній кореспондент газет «Молода гвардія» та «Черкаська правда» **Петро Миколайович Жук, 1930 р.н.**: «В 1963 році після розформування редакції «Молодь Черкащини» я працював кореспондентом зональної молодіжної газети «Молода гвардія» та продовжував співпрацювати з «Черкаською правдою». Пам'ятаю, що підготовка до 150-річного ювілею Тараса Шевченка розпочалася ще у 1962 році. Заступником голови Ради Міністрів УРСР був тоді Петро Тимофійович Тронько. Він відповідав за підготовку до ювілею і майже щомісяця приїздив на Черкащину, щоб особисто перевірити хід виконання запланованих робіт. Від ЦК КПУ контроль здійснювала секретар Ольга Іллівна Іващенко, уродженка цих місць. Безпосередньо на Черкащині виконував вказівки Києва по підготовці до ювілею голова облвиконкому Микола Опанасович Корж. Саме за його ініціативою були виділені кошти і для відбудови музею декоративно-прикладного мистецтва, що містився тоді в Успенському соборі в Каневі.

Особливо запам'яталася мені поїздка в Канів наприкінці травня 1964 року. Я, мій колега Ілля Бердник та фотокореспондент РАТАУ Ігнат Діамент були присутні на мітингу до

закладання Канівської ГЕС. Його відкрив перший секретар ЦК КПУ Петро Юхимович Шелест. Відбувався мітинг на Співчому полі, на Чернечій горі, поблизу Шевченкового музею. Після мітингу були зустрічі з письменниками та іншими діячами культури. Наприкінці урочистостей запрошені з усієї України двічі Герої Соціалістичної Праці заклали дубовий гай. Протягом дня, всі хто мали офіційні запрошення, були розташовані у палатках, які стояли на горі та харчувалися безкоштовно з польових кухонь, які були виділені військовими частинами.

Чимало гостей шевченківських свят побувало тоді і в Черкасах. Того ж, 1964 року, я брав участь у підготовці великого матеріалу про ювілейні події для англomовного варіанту журналу «Україна» [5].

Своїми враженнями про зустріч з могилою Кобзаря далекого 1964 року ділиться колишній школяр, а нині професор, доктор філософських наук, письменник, **Віктор Олексійович Жадько, 1952 р.н.**: «І нині пам'ятаю ту березневу весну 1964 року, коли усім четвертим класом Іваньківської середньої школи, разом із класним керівником Назаром Леонтійовичем Савченком автобусом поїхали до Шевченка, в Канів. Не забулося хвилювання, і не тільки моє, коли збиралися та по-дитячому наївно передбачали й обговорювали зустріч із могилою Кобзаря, біографію якого знали на зубок. Шевченко уявлявся мені великим і могутнім, майже недосяжним у розумінні його творчості, таланту як поета та маляра, а поховання – святим місцем. Ми справді, діставшись крутими східцями Чернечої гори, побачили величний пам'ятник, у підніжжі якого котив хвилі Дніпро й милував погляд чарівний красвид, не галасували, а, затамувавши подих, слухали екскурсовода.

До Шевченка, на Чернечу гору, завжди приходжу, як до свого духовного батька. Поета могли поховати б в Качанівському парку мецената Василя Тарновського, в Києві на Щекавицькому цвинтарі чи у Видубицькому монастирі, але друзі митця обрали Канів. Неподалік те місце, де Тарас Григорович мав намір поставити собі хату й оселитися назавжди. Цей вибір виявився безпомилковим, адже, зійшовши до пам'ятника, видно «і Дніпро, і кручі» й «...оту благодать над Дніпром» – величну панораму, яка уявлялася поетові в його «Заповіті».

Звідтоді Тарас Григорович Шевченко для мене, як і для всіх моїх однокласників, і народний філософ, і безмежно смілива й чесна людина. Він і на пам'ятнику – зосереджений, бо, ймовірно, скрізь схоплював суть» [4].

Наступний спогад від ще одного колишнього школяра, а нині викладача Городищенського ПТУ-14, **Євгена Івановича Волощенка, 1949 р.н.**: «В 1964 році мені було 15 років, я ходив до восьмого класу Городищенської СШ №2 і дуже добре пам'ятаю ті часи. До ювілею готувалися, звичайно, не так масштабно, як зараз, – в школі проводили шевченківські читання, виховні години, уричисті засідання, покладання вінків, були тематичні підбірки художньої літератури і т.п. Проводилися заходи й на міському рівні (району тоді не було), які саме – сказати не можу, бо далі школи я нічим не цікавився, але добре пам'ятаю дві події: перше – того року вперше було дозволено делегаціям з США та Канади виїхати за межі Києва, в зв'язку з цим в авральному порядку вздож дороги, що вела на Мориці та Шевченкове солом'яні покрівлі на хатах поміняли на шиферні, а двори від дороги відгородили штахетними парканами. У Вільшані була виправна трудова колонія, яку терміново перевели кудись в інше місце. Друге – на 1963 рік припадає початок глобального потепління, однією з ознак якого була поява колорадського жука; якщо влітку того ж року попадалися поодинокі екземпляри, на які ніхто не звернув уваги, то в "ювілейний" рік жуки стали справжнім лихом, до якого люди були зовсім не готові. Тоді ж, восени, поповзли наполегливі чутки, які швидко поширилися, що це американці під час відвідин Шевченківських місць звели нам ці "подарунки" з метою економічної диверсії» [3].

Своїм спогадом про події того часу ділиться колишній інженер з охорони праці **Вадим Григорович Шиленко, 1936 р.н.**: «В період підготовки до святкування і святкування 150-

річчя від дня народження Т.Г. Шевченка я працював у Черкаському цукротресті і значну частину робочого часу проводив у відрядженнях в межах області.

Згадую, що в цей час проводилась значна робота по відзначенню знаменної дати. Особливо це стосувалось місць пов'язаних з перебуванням там Т.Г. Шевченка. Причепурилися також дороги, по котрих мали пересуватися екскурсії до Вільшани, Шевченкового, Моринець. Дорога від Городища до Моринець була упорядкована, місцями заасфальтована. Прилегли до неї садиби і будівлі огорожені стандартною штахетною огорожею. Декому з власників будинків розташованих вздовж дороги дозволяли купити шифер на заміну солом'яних покрівель. Майже в кожному з сіл можна було почути іноді з гумором: «Спасибі Тарасу за тин і за трасу».

Зустрічалися і «потьомкінські» рішення проблем. Так, у селі Петропавлівка, на виїзді в бік Вільшани, справа від дороги, стояла убога хатина. Двір огородили тином, саму хатину дещо причепурили, але убогість садиби все одно дратувала око. Тоді перед хатою поставили величезний щит з малюнком і написом типу «Наше покоління буде жити при комунізмі!» метровими літерами» [9].

Про події, які відбувалися безпосередньо на батьківщині великого Кобзаря згадує колишній директор Шевченківської середньої школи **Микола Степанович Терещенко, 1927 р.н.**: «Мені пощастило брати участь у святкуванні 150-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка. Від с. Шевченкового була визначена делегація, яка входила до Всеукраїнської делегації по відзначенню ювілею. До її складу входили: Шевченко Іван Анастасійович – правнук Т.Г. Шевченка по брату Микиті, Олефір Степан Якович – голова колгоспу "Шевченків край", Терещенко Микола Степанович – директор Шевченківської середньої школи. Всеукраїнську делегацію очолювала Іващенко Ольга Іллівна – секретар ЦК компартії України, уродженка села Моринці Звенигородського району. Від Москви була дочка Хрущова і поет Микола Тихонов.

Після покладання вінків відбувся мітинг біля пам'ятника Т.Г. Шевченку. Після мітингу всі гості були ласкаво запрошені до українського столу, який був накритий на площадці в Будищах біля Тарасових дубів. Частували гостей з усього світу українською горілкою з червоним перцем, кримським винами і т. д. Тут, на створеній для цього дерев'яній площадці, відбувся концерт Черкаського народного хору, який виконав пісню "Рече та стогне Дніпр широкий". Цю пісню підспівували й глядачі, напевне, із української діаспори. Потім були танці. Із захватом сприйняли гості український гопак. На різних мовах можна було чути слово "Шевченко" [8].

Ще одним коротким спогадом поділився колишній військовослужбовець, а нині заслужений художник України, **Євген Семенович Найден, 1943 р.н.**: «У 1962 році я навчався на підготовчих курсах Київського художнього інституту. Того ж року був призваний в армію. Служив у Києві у внутрішніх військах. Пам'ятаю, що весною 1964 року наш загін кількістю не менше 600 солдат направили у Канів. Перевозили нас автоколоною, на ЗІСах, а по прибуттю розмістили в палатках у підніжжя Чернечої гори. Окрім нас у Каневі були тоді й загони з інших міст України. Перебували ми там близько тижня. Харчувалися з польових кухонь. Один день, під час приїзду почесних гостей, стояли в оточенні на самій горі і на підступах до неї. Головне наше завдання полягало в недопущенні проявів «буржуазного націоналізму». Однак протиправних дій не було і по завершенню свята ми повернулися до Києва» [6].

Преведені спогади невеликі, але кожен з них є історичним джерелом і має свою цінність. Так, із спогадів Миколи Сніжка ми дізнаємося про велике бажання Василя Симоненка дожити до Шевченкового ювілею. На жаль, йому це не судилося. Спогади Петра Жука дають нам інформацію про тих, хто керував у Києві та Черкасах підготовкою до ювілею. Спогади Віктора Жадька – це погляд на Шевченка очима маленького школяра і водночас – вже зрілої людини. Із спогадів Євгена Волощенка дізнаємося про передювілейні заходи, що проводилися у районному містечку та про чутки, пов'язані з колорадським жуком та преставниками іноземних делегацій. Перекликаються з ними і спогади Вадима Шиленка,

зокрема про заходи влади по благоустрою шевченківських місць. Спогади Миколи Терещенка переносять нас до ювілейних заходів у Будищах, вказують на почесних гостей свята. І невеликий спогад Євгена Найдена засвідчує, що все це відбувалося під пильним ідеологічним контролем та залученням до охорони правопорядку внутрішніх військ. Учасники ж 150-річного ювілею пригадують ті події із захопленням і натхненням, які вони відчували і 50 років тому. А ще, їх поєднує гордість за нашого земляка, який зібрав на свій ювілей шанувальників з усього світу.

В. В. Яричевська,
учитель географії Скибинської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів Жашківської районної ради

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Розкривається важливість упровадження у сучасний освітній процес творчої спадщини Тараса Григоровича Шевченка на прикладі використання його творів на уроках географії у загальноосвітньому навчальному закладі.

Головним завданням географії на сучасному етапі є формування розвиненої, активної особистості, яка буде здатна навчатися протягом усього життя, уміти застосовувати знання в певних життєвих ситуаціях.

Учитель має забезпечувати виховання особистості, підготовленої до життя і праці в мінімальному світі; збереження культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, формування в дітей сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самоосвіти та самореалізації особистості; створення умов для розвитку обдарованих дітей. Саме в працях великого генія українського народу – Т.Г.Шевченка знаходимо відповіді на те, як виховувати людину-творця, гуманіста.

Тарас Григорович Шевченко вважав, що освіта повинна бути всебічною, сприяти гармонійному розвитку всіх здібностей людини. Був глибоко переконаний, що навіть фахова освіта повинна йти в парі з усім «розвитком внутрішнього, високоморального життя» («Художник»). Тарас Григорович вважав, що освіта – це не тільки сума знань, здобутих із різних джерел, а певний рівень громадських навичок, засвоєних особистістю, певний рівень її культурності. Пізнання повинно давати насолоду, радість життя, підносити життєвий тонус, тим самим заохочувати людей до активної діяльності. В пізнанні природи Т.Г. Шевченко пропонує осягати красу, зони гармонії, взаємозв'язки явищ дійсності. Він бачить невід'ємний зв'язок між наукою та мистецтвом між навчанням та естетичним вихованням людини як частиною виховання розумового.[2, с.36]

Географія – унікальна наука, як ніяка інша дає всеосяжне уявлення про наш неповторний світ. І для того щоб навчити учнів краще пізнати його, розглянути у всіх фарбах світобудови цей дивовижний світ природи, я дуже часто використовую на своїх уроках поезію.

Французький письменник Гюстав Флобер сказав: «Поезія – це особлива манера сприймати зовнішній світ, спеціальний орган, який просіває матерію і, не змінюючи, перетворює її».

Поезія розвиває творчий потенціал учнів, стимулює пізнавальний інтерес, розширює свідомість, вчить сприймати світ, як єдине ціле, крім того вірші допомагають школярам краще зрозуміти та засвоїти новий матеріал, розряджають психологічну обстановку при опитуванні, мобілізують увагу, а головне дають можливість зацікавитися географією та полюбити її. Крім того твори Тараса Шевченка можливо застосовувати на всіх етапах уроку.

Особливо ефективно використання віршів при мотивації навчальної діяльності та вивченні нового матеріалу, особливо при вивченні географії України (8,9 класи)

Україна мислиться ним як регіонально-своєрідна, проте соборна і самодостатня спільнота: “От берегов тихого Дона до кремнистых берегов быстротекущего Днестра— одна почва земли, одна речь, один быт, одна физиономия народа; даже и песни одни и те же, как одной матери дети...” Ця цитата не тільки окреслює органічну єдність українства в конкретно означених поетом етнокультурних, мовних та територіальних межах (“від Дону – до Дністра”), але й передає Шевченкове уявлення про конститутивні ознаки нації. (Тема: «Географічне положення» та «Національний склад населення»)

У художній та літературній спадщині поета часто-густо побутує узагальнений образ українського села. Хоча Шевченкові описи села завжди емоційно окрашені, позначені настроєво-почуттєвим станом автора, проте вони реалістично передають загальний вигляд села, характер його забудови, його національний колорит:

Село! І серце одпочине.
Село на нашій Україні –
Неначе писанка село.
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, біліють хати...

Без перебільшення можна сказати, що Шевченкові описи села мають екологічний характер і відповідають критеріям актуального нині екологічного підходу. Вони правдиво відтворюють образ тієї специфічно української еколого-етногенетичної ніші, яку витворив народ внаслідок багатоговікового співжиття з природою. Результатом такого співжиття є органічна цілісність природного і соціального. Т.Шевченко тонко підмітив і відтворив у своїй творчості цю неподільну цілісність природи українського лісостепу і характеру українського села, гармонійну вишуканість архітектурно-етнографічного ландшафту давньої сільської України.[3,с.8](Тема:»Адміністративно-територіальний поділ», «Екологічні проблеми».)

В романтичних поезіях та поемах поет відтворив характерну особливість світосприйняття українців, за яким природа – це не просто атрибут довкілля, а живий, одухотворений персонаж народного буття, що органічно співдіє з людиною:

“Зоре моя вечірняя
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.
Розкажи як за горою
Сонечко сідає.
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає” (“Княжна”).[6. С.329]

Естетичні смаки формую використовуючи на уроках вірші Тараса Шевченка, виховуючи любов до рідного краю, до України, почуття власної гідності.

При вивченні природних умов України можна використати слова Т. Г. Шевченка: «З деякого часу, з тих пір, як мені дозволено усамітнюватися, я надзвичайно полюбив усамітнення. Миле усамітнення! Ніщо не може бути в житті солодшим від чарів усамітнення, особливо перед лицем усміхненої квітучої красуні Матері Природи. Під її солодким чаром людина мимоволі занурюється сама в себе і бачить Бога на землі...».Хоча більшість поезій написані поза межами рідного краю, наскрізно струменить у них світлий образ Дніпра і мріє синя далеч українських степів.[7, с. 3] Доречно рядками: «Рече та стогне Дніпр широкий...» розпочати урок з теми «Річки»(6 кл.) або «Характеристика найбільших річок України»(8 кл.).

Вивчаючи природні зони України, зокрема степи, можна поряд з іншими віршованими рядками опису степу, згадати степові враження Великого Кобзаря: «В степу ніч ясна, місячна, тиха, чарівна ніч! На степу ніщо не ворухнеться, найменшого руху – тільки, коли проїдеш повз могилу, на могилі тирса немов ворухнеться, і тобі чогось страшно робиться».

Безмежність степового пейзажу малював потім такою, якою її бачив:

«Кругом його – степ, як море
Широке, синіє
За могилою могила,
А там - тільки мріє...

«Грустно мне! Печально мне вспоминать теперь мою молодость, мою юность, моё детство беззаботное! Грустно мне вспоминать теперь те степи широкие, беспредельные, которые я тогда видел и которых уже не увижу никогда»[4, с.88] .

Отже, наступний пункт плану вивчення зони лісостепу – клімат.
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють
Між ярами, над степами
Верби зеленіють .

Так описував Т. Шевченко красу помірних широт, яку вивчають також у 6,7 класі.

Краса рідної природи бентежила душу поета і в холодному Петербурзі, і на засланні. Тому Україна постає перед Кобзарем в образах дерев-символів: верба, калина, явір, тополя, ясен, осика, дуб, лоза, ялина, вишня. Таке завдання можна використати під час закріплення теми «Рослинний покрив України» у 8 класі.

Доповненням флорі є фауна в Шевченкових творах. Тільки в одній баладі "Причинна" налічується понад десяток представників тваринного світу: півні, сичі, голуб, жайворонок, сокіл, орел, вовки, соловейко, зозуля, кінь, гадина. (Тваринний світ України» 8 клас)

Поєму "Гайдамаки" по праву можна назвати енциклопедією географічних назв, оскільки їх в даному творі налічується понад чотири десятки. Під час повторення та закріплення знань з географії України або під час позакласних заходів я використовую таке завдання: спробуймо пригадати і записати географічні назви з творів Шевченка. (Україна, Дніпро, Запорізька Січ, Чигирин, Жовті Води, Петербург, Сибір, Київ, Черкаси, Лебедин, Кавказ, Холодний Яр, Московщина, Польща, Царград, Хортиця).

Однією з найважливіших тем у географії є вивчення географії своєї області. Під час уроків ми обов'язково згадуємо нашого земляка – Шевченка, який народився саме на Черкащині. Дуже цікавим для учнів є завдання вивчити географію стежками Кобзаря.

Вивчаючи економічну та соціальну географію України, потрібно згадати, що одним із суттєвих компонентів економічного світогляду Великого Кобзаря є викриття ним економічного та політичного колоніалізму в будь-яких його формах. Своїм життям, творчістю він виявляв внутрішнє незадоволення економічним рівнем життя народу, його рабською покорою, відсутністю національної гідності. Головними атрибутами економічного поступу народу, в творчій спадщині Т. Шевченка є господар-власник, правитель з праведним законом, тверда воля, соціальна справедливість, людська гідність. Творча спадщина поета містить широку і достовірну інформацію і про особливості українського народного харчування, народну агротехніку, тваринництво, промисли тощо (малюнки "Кашовари", "Хлопець з граблями", "На пасіці", "Селянське подвір'я", "Чумаки серед могил"), інші види госпо-дарських занять. Перелік основних страв святкового столу українців, поданий у драмі "Назар Стодоля" ("Риба, м'ясо, баранина, свинина, ковбаса, вишнівка, слив'янка, мед...") [3, с.9]

Потрібно також згадати ще одну сторінку у біографії Т.Г.Шевченка – Аральську експедицію у 1848-1849 рр., яку очолив Алексій Бутаков – російський мореплавець. Він і включив до її складу як художника Шевченка. Під час експедиції вперше було обстежено Аральське море, виміряно його глибини, визначено широти, проведено астрономічні спостереження та відкрито цілий ряд нових островів; в цей час було зібрано матеріали про побут казахського населення, проведено геологічні дослідження місцевості та зроблено багатий опис флори і фауни узбережжя, а також островів.[5, с.3] Протягом двох років перебування в експедиції Тарас Григорович був звільнений від військової муштри, дістав

дозвіл малювати і створив 200 акварелей. Це краєвиди Аральського моря, степові пейзажі, створені під час сухопутного переходу від Орільської фортеці до укріплення Раїм, портрети друзів- казахів, виконані під час зимівлі на острові Кос-Арал.[1, с.172] Всі ці високохудожні твори - малюнки ,зарисовки, ескізи можна використовувати як наочність під час вивчення материка Євразія у 7 класі.

Навчання географії – складний і багатогранний процес, у якому учні не лише здобувають знання, а й оволодівають певними вміннями. У них формуються погляди на навколишній світ, відповідне ставлення до нього розвиваються здібності й інтерес.

Педагогічна діяльність вчителя географії пов'язана з живим емоційним учнівським колективом, чутливим до всього прекрасного справедливого цікавого, розумного. Вчитель географії повинен в комплексі формувати інтерес учнів до географії як навчального предмета, а поряд з цим здійснювати процес виховання учня. Кожен урок це творчість, пошук нових, ефективних засобів спілкування з дітьми вимогливість, гуманність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Пахаренко В. Шкільне шевченкознавство / В.Пахаренко. – Черкаси: Брама-Україна, 2007. – 256 с.
2. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості: підручник / С. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.
- 4.Сумцов Н.Ф. Этнографизм Тараса Шевченко (памяти В.Ф.Миллера) // Этнографическое обозрение. – 1913. – № 3 – 4. – С. 86 – 102.
5. Тарас Шевченко т.8. Живопис, графіка 1847-1850. – К.: видавництво академії наук УРСР, 1963.-98 с.
6. Шевченківський словник. / Ред.,кол. І.Я. Айзеншток – К.: Головна редакція УЕР, 1978.-416 с.
- 7.Шевченко Т. Кобзар.- К.: Варта, 1993.—636с.

редакційно-видавничим відділом ЧОПОПП
Зам. № 1361 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1